

تحلیلی بر روند تحولات بخش تعاون طی سالهای ۷۷-۱۳۵۷ و چشم‌انداز آتی آن

مقدمه

با آغاز بهمن ماه سال ۱۳۷۷ بیست سال از پیروزی انقلاب اسلامی ایران می‌گذرد و انقلاب وارد بیست و یکمین سال حیات پربرکت خود می‌شود. در طول بیست سال گذشته جوایت و رویدادهای مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بسیاری در کشور وقوع پیداست که از جمله مهم‌ترین آنها می‌توان به تحولات اقتصادی و اجتماعی و اداری ناشی از انقلاب، جنگ تحمیلی عراق بر علیه ایران، تحریم اقتصادی آمریکا، سقوط قیمت‌های بین‌المللی نفت، جهانی شدن اقتصاد و تحولات سیاسی سالهای اخیر اشاره نمود. آثار و تبعات تحولات مزبور بر اقتصاد کشور بسیار شگرف و گسترده بوده است بطوریکه بخش دولتی به دلایل موجه و غیرموجه در طول ۲۱ سال مورد اشاره به تدریج بزرگ و بزرگتر شده و سهم آن در اقتصاد ملی، در مقایسه با دو بخش رسمی دیگر اقتصاد کشور، بسیار غیرمتناسب شده است. دومین بخش رسمی اقتصاد کشور، بخش تعاون است که در طول بیست سال دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی، غیرمعمول برخوردار از تحولات قابل توجه، هنوز به دلایلی چند از جایگاه و مقام شایسته و مورد انتظار در اقتصاد ملی و نظام مدیریتی کشور برخوردار نمی‌باشد. در مقاله حاضر، تحولات اجتماعی، اقتصادی و تاریخی بخش تعاون کشور در سالهای پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در محدوده اطلاعات آماری موجود، مورد تحلیل قرار گرفته و چشم‌اندازهای آتی توسعه آن مورد اشاره قرار گرفته است.

از: جعفر عسگری

مدیرکل دفتر تحقیق و پژوهش

وزارت تعاون

۱- تعریف تعاون و سوابق تحول آن در جهان

با اینکه از نظر مفهوم کلی تعاون یعنی یاریگری و همکاری گروهی، تعاون به میزان زندگی اجتماعی انسان قدمت دارد ولی مفهوم خاص و مدرن تعاون از سابقه ۱۵۰ ساله برخوردار است. طبق تعریف اتحادیه بین‌المللی تعاون، ICA،^(۱) «تعاونی اجتماع داوطلبانه افرادی است که بمنظور تأمین نیازها و نیل به اهداف مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود از طریق تأسیس، اداره و نظارت دموکراتیک مؤسسه‌ای با مالکیت مشاع با همدیگر به توافق رسیده‌اند».

گسترش انقلاب صنعتی در اروپا،

باعث استحکام نظام سرمایه‌داری و افزایش درآمدهای صاحبان سرمایه و صنعت شد با اینحال توزیع منابع و درآمدها در جامعه بصورت منطقی و عادلانه صورت نگرفت و پس از مدتی نارسائیهایی زیادی را در توزیع درآمد و امکانات بوجود آورد. ظهور سندیکاها، کارگری، پیدایش احزاب سیاسی و بالاخره شکل‌گیری و توسعه نهضت تعاون از جمله تفکرات و حرکات مهمی بودند که در پاسخ به نارسائیهایی نشأت گرفته از تحول نظام سرمایه‌داری بوجود آمد و به تدریج اوج گرفت.

اولین شرکت تعاونی در جهان در سال ۱۸۴۲ در شهر راجدیل انگلستان و توسط ۲۸ کارگر بافنده به منظور تأمین مایحتاج ضروری کارگران تأسیس شد که به عنوان مبداء شروع کار عملی شرکتهای

تعاونی مصرف در جهان ثبت شده است. وجود نارسائیهایی اجتماعی و اقتصادی در جامعه اروپا و موفقیت‌های شرکت تعاونی راجدیل باعث شد که به تدریج شرکتهای تعاونی دیگری ابتدا در کشور انگلستان و سپس در سایر کشورهای اروپایی بصورت مشارکت داوطلبانه مردم و در زمینه‌های مختلف مصرف، تولید و توزیع تأسیس گردید. توسعه ارتباطات و مبادلات بین‌المللی در جهان از یکطرف و اصول و ارزشهای متعالی نهضت تعاون مانند مسئولیت اجتماعی، توجه به دیگران، مشارکت در فعالیتهای و مسئولیتهای، دموکراسی و برابری و صداقت و آزادی از طرف دیگر، باعث توسعه فراگیر نهضت تعاون ابتدا در قاره اروپا و آمریکا و سپس در قاره‌های دیگر جهان شد بطوریکه در سال ۱۹۹۸ بیش از ۷۲۵ میلیون نفر از

جمعیت جهان در قالب ۷۴۹ هزار شرکت تعاونی، ۲۳۲ سازمان از ۹۳ کشور جهان در پوشش اتحادیه بین‌المللی تعاون، که مهمترین سازمان بین‌المللی برای تشکیل تعاونیهای جهان میباشد قرار داشتند (۱). در جدول شماره ۱ تعداد اعضاء اتحادیه بین‌المللی تعاون در سال ۱۹۹۸ درج شده است.

همانطور که اطلاعات جدول شماره ۱ نشان میدهد اولاً نهضت تعاونی در قاره‌های آسیا و اروپا بیش از قاره‌های دیگر اشاعه و توسعه یافته است و ثانیاً ویژگی‌ها، مزیت‌ها و اصول متعالی تعاون باعث شده است نه تنها در کشورهای در حال توسعه بلکه در کشورهای توسعه یافته و صنعتی نیز تعاون از تحولات

چشمگیری برخوردار شود. بطوریکه در کشور ایالات متحده آمریکا تعداد جمعیت تعاونی به ۱۵۶/۲ میلیون نفر، در آلمان به ۲۱/۶ میلیون نفر، در ژاپن به ۴۲/۸ میلیون نفر افزایش یافته است.

۲- سوابق تحول تعاون در ایران

علی‌رغم اینکه مفهوم کلی تعاون ریشه در فرهنگ ایرانی و بخصوص در اصول و موازین دین مبین اسلام دارد با اینحال اولین شرکت تعاونی به شیوه امروزی آن در سال ۱۳۱۴ در شهر گرمسار تشکیل شده است و با وجود اقدامات صورت گرفته برای توسعه شرکتهای تعاونی، تعداد آنها تا سال ۱۳۲۰ به ۲ شرکت تعاونی روستائی محدود شد.

مسایل و مشکلات ناشی از جنگ دوم جهانی و محدودیت ارزاق عمومی، گرانی کالاها و بازار ناسالم توزیع آنها زمینه را برای تأسیس شرکتهای تعاونی مصرف بوجود آورد بطوریکه در فاصله سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۰ تعداد ۱۹ شرکت تعاونی

مصرف تشکیل گردید و اولین قانون امور تعاونی‌ها در ۱۴ ماده در سال ۱۳۳۲ مورد تصویب قرار گرفت.

در سال ۱۳۳۴ سازمان تعاون مصرف در نیروهای انتظامی مورد تصویب قرار گرفت و تا پایان سال ۱۳۴۰ مجموعاً تعداد ۱۱۷۸ شرکت تعاونی در سراسر کشور تشکیل گردید که حدود ۴۶۰ هزار نفر از جمعیت کشور را در پوشش خود قرار داد. در این دوره چون بیشترین شرکتهای تعاونی را تعاونی‌های روستائی (۸۱ درصد) تشکیل می‌دادند در سال ۱۳۴۲ سازمان تعاون روستائی تأسیس شد.

همچنین از سال ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۷ به دلیل فعالیتهای مربوط به اصلاحات ارضی در روستاها و دخالت مسئولین دولتی برای ایجاد تأسیس شرکتهای تعاونی جنبه‌های مشارکت مردمی نهضت تعاون، تضعیف شد و تحولات تعاونی تحت تاثیر اقدامات و مداخلات سازمانهای دولتی قرار گرفت بطوریکه تعداد شرکتهای تعاونی از ۲۷۲۲ شرکت در سال ۱۳۴۲ به ۹۹۶۱ شرکت تعاونی در سال ۱۳۵۱ افزایش یافت و بالاخره با ادغام شرکتهای تعاونی به ۵۹۵۴ شرکت در سال ۱۳۵۶ تقلیل یافت. آمار تحولات تعاون طی دوره ۵۶-۱۳۴۰ در جدول شماره ۲ نشان داده شده است.

جدول ۱- تعداد اعضاء اتحادیه بین‌المللی تعاون در سال ۱۹۹۸

شرح	تعداد کشورهای عضو اتحادیه		تعداد سازمانهای عضو اتحادیه	تعداد شرکتهای تعاونی		تعداد جمعیت تحت پوشش اتحادیه بین‌المللی تعاون
	تعداد	درصد		تعداد	درصد	
قاره آمریکا	۱۸	۱۹/۴	۶۱	۴۲۹۳۵	۵/۹	۱۸۲/۵
ایالات متحده آمریکا	—	—	—	۲۷۰۷۶	—	۱۵۶/۲
سایر	۱۷	—	—	۱۶۸۶۹	—	۲۶/۳
قاره آفریقا	۱۲	۱۲/۹	۱۹	۲۷۲۱۳	۳/۶	۹/۶
مصر	—	—	—	۶۹۹۲	—	۳/۳
سایر	۱۱	—	—	۲۰۲۲۲	—	۵/۳
قاره اروپا:	۲۵	۳۷/۶	۸۸	۱۹۷۲۹۳	۲۶/۳	۱۱۸/۵
آلمان	—	—	—	۹۱۱۲	—	۲۱/۶
سایر	۳۳	—	—	۱۸۸۱۸۱	—	۹۶/۹
قاره آسیا:	۲۸	۳۰/۱	۶۳	۳۸۰۶۴۸	۶۲/۲	۴۱۴/۴
هندوستان	—	—	—	۳۳۶۷۸۴	—	۱۸۲/۹
چین	—	—	—	—	—	۱۶۰/۰
سایر	—	—	—	—	—	۷/۵
جمع	۹۲	۱۰۰	۲۳۲	۷۴۹۱۰۰	۱۰۰	۷۲۵/۰

جدول ۲- آمار تحولات شرکتهای تعاونی طی دوره ۵۶-۱۳۴۰

سال	تعداد شرکت تعاونی	تعداد اعضاء (هزار نفر)	میزان سرمایه (میلیون ریال)	میانگین تعداد اعضاء یک تعاونی	میانگین سرمایه یک تعاونی (هزار ریال)	میانگین سرمایه هر عضو تعاونی (ریال)
۱۳۳۰	۱۱۷۸	۳۵۹	۳۶۴	۳۰۹/۰	۲۸۹/۶	۷۹۳/۰
۱۳۵۰	۹۶۵۵	۲۲۶۰	۳۰۶۹	۲۳۲/۱	۲۲۱/۳	۱۸۰۰/۰
۱۳۵۶	۵۹۵۳	۳۲۳۱	۱۶۰۲۶	۷۱۲/۳	۲۶۹۱/۶	۳۷۷۸/۸

۳- تحولات تعاون پس از پیروزی انقلاب اسلامی (۱۳۷۷-۱۳۵۷)

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، موضوع مشارکت مردم در فعالیتهای

۱- Inter national Cooperative Alliance

با توجه به تعریف تعاون که در آن «اجتماع داوطلبانه افرادی بمنظور تأمین نیازها و نیل به اهداف مشترک» مورد تأکید قرار گرفته است ساختار و توزیع شرکتهای تعاونی به شرح فوق گویای آنست که در جامعه شهری و روستائی ایران تأمین نیازهای کالاها و خدمات مصرفی مردم و نیز تأمین مسکن و سرپناه آنها از اهمیت و اولویت بیشتری در مقایسه با سایر نیازهای مشترک آنها برخوردار بوده است و به تبع آن شرکتهای تعاونی بیشتری در این دو زمینه ایجاد و تأسیس گردیده است.

آموزش عالی تعاون و اتاق تعاون و شعبات آنها در استانها با هدف ارائه خدمات پشتیبانی برای توسعه تعاون در کشور ایجاد شد. در راستای تکامل تدریجی واحدهای پشتیبانی بخش تعاون کشور، در نیمه دوم سال ۱۳۷۷ مجلس شورای اسلامی کلیات تأسیس اولین بانک تعاونی کشور را مورد تصویب قرار داد که تصویب نهایی این بانک و ایجاد شعبات و واحدهای مختلف آن در سراسر کشور، در تقلیل مسایل مالی و اقتصادی تعاونیها و توسعه بخش تعاون تأثیر بسزائی خواهد داشت.

براساس آخرین اطلاعات آماری (سال ۱۳۷۷) در سایه اقدامات انجام شده تعداد ۴۹۵۷۸ شرکت تعاونی و اتحادیه تعاونی در کشور به ثبت رسیده است که ۸۹/۴ درصد تحت پوشش وزارت تعاون، ۹/۷ درصد تحت پوشش وزارت کشاورزی (سازمان مرکزی تعاون روستائی) و ۰/۹ درصد تحت پوشش وزارت جهاد سازندگی قرار دارد. همانطور که ملاحظه می شود در حال حاضر سه نهاد دولتی امور مربوط به سیاستگذاری و هدایت و نظارت فعالیتهای بخش تعاون کشور را عهده دار می باشد که وزارت تعاون هم از نظر تعداد شرکتهای

۱- جمعیت مزبور فقط شامل اتحادیه بین المللی تعاون (ICA) می باشد و اعضاء تعاونیهای غیر عضو در اتحادیه مزبور را شامل نمی شود.

تلقی می شد. در راستای روند تکاملی نهضت تعاون در ایران و در جهت پاسخگویی صحیح به مفاد اصول ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی در سال ۱۳۷۰ قانون تعاون مورد تصویب مجلس شورای اسلامی قرار گرفت و متعاقب آن در سال ۱۳۷۱ وزارت تعاون تأسیس شد و کلیه شرکتهای تعاونی و واحدهای متولی آنها در وزارتخانه های مختلف به وزارت تعاون منتقل شد با اینحال طبق مصوبه قانونی دیگری شرکتهای تعاونی روستائی تحت پوشش سازمان مرکزی تعاون روستائی وابسته به وزارت کشاورزی از شمول فعالیتهای وزارت تعاون مستثنی گردید. پس از تصویب وزارت تعاون و

ادارات کل آن در مراکز استانها، به تدریج ادارات آن در شهرستانها دایر شد و همزمان با توسعه واحدهای سازمانی وزارت تعاون، صندوق تعاون، مراکز

اقتصادی و اجتماعی در قالب تشکلهای تعاونی مورد توجه قرار گرفت و در اصل ۴۴ قانون اساسی بخش تعاون به عنوان دومین بخش رسمی اقتصاد کشور در کنار بخشهای دولتی و خصوصی مورد تصویب قرار گرفت. طی دوره ۱۳۵۸ الی ۱۳۷۰ در سایه شوق و مشارکتهای مردمی و حمایت های دولتی تعداد شرکتهای تعاونی به ۲۱۱۴۵ شرکت افزایش یافت با اینحال سازمانهای مختلفی تولیت و هدایت امر نهضت تعاون را برعهده داشتند بطوریکه تعاونیهای کشاورزی تحت پوشش سازمان مرکزی تعاون روستائی، تعاونیهای کارگری تحت پوشش وزارت کار و اموراجتماعی، تعاونیهای تولیدی و عمرانی تحت پوشش وزارت کشور و تعاونیهای معدنی تحت پوشش وزارت معادن و فلزات قرار داشتند و عدم وحدت در مدیریت و هدایت نهضت تعاون به عنوان یکی از مشکلات فراراه توسعه بخش تعاون

جدول ۲- آمار شرکتهای تعاونی کل کشور طی دوره ۱۳۷۷-۱۳۵۶

سال	تعداد شرکت تعاونی	تعداد اعضاء (هزار نفر)	میزان سرمایه (میلیارد ریال)	میانگین تعداد اعضاء تعاونی (نفر)	میانگین سرمایه یک تعاونی (میلیون ریال)	شاخص تغییرات ۱۰۰ = ۱۳۷۰		
						تعداد شرکت	تعداد اعضاء	میزان سرمایه
۱۳۵۶	۵۹۵۶	۴۲۴۱	۱۶/۰	۷۱۲/۰	۲/۷	۲/۸	۲۲/۰	۴/۸
۱۳۷۰	۲۷۰۹۹	۱۰۱۲۷	۳۳۲/۳	۳۷۲/۷	۱۲/۳	۳۲/۸	۱۰۰	۱۰۰
۱۳۷۶	۴۷۶۰۷	۱۵۱۱۰	۲۱۷۴/۹	۳۱۷/۴	۴۵/۷	۱۴۳/۹	۱۷۵/۷	۱۳۹/۲
شهریور ۱۳۷۷	۴۹۵۷۸	۱۵۱۷۷	۲۲۱۴/۳	۳۰۶/۱	۴۴/۷	۱۴۵/۹	۱۸۲/۰	۱۳۹/۹

در توزیع شرکتهای تعاونی فعال، غیر فعال و در دست اجرا در سطح استانیهای کشور بدون شک، عوامل متعددی تاثیرگذار می باشند که از جمله مهمترین آنها می توان به قوانین و مقررات حاکم، تامین سرمایه و نقدینگی، نظام بانکی و مالیاتی، شرایط رکود و یا رونق اقتصاد کل کشور، واردات و صادرات، کیفیت کالاهای تولیدی، آموزش مدیران و کارکنان، میزان مشارکت اعضاء تعاونیها در اداره شرکتهای تعاونی، نقش هیأت مدیره و مدیرعامل شرکتهای و بالاخره چگونگی هدایت و خدمات پشتیبانی وزارت تعاون و واحدهای تابعه آنها در استانها می توان اشاره نمود.

تحت پوشش و از هم از نظر جایگاه قانونی و مدیریت و هدایت امور تعاونی نقش اول را عهده دار می باشد.

۴- تحلیلی بر تحولات بخش تعاون در دوره ۱۳۷۷ - ۱۳۵۷

بررسی روند افزایش شرکتهای تعاونی در ایران گویای آنست که در ۲۰ سال پس از پیروزی انقلاب اسلامی تعداد شرکتهای تعاونی تاسیس و ثبت شده ۸/۳ برابر شرکتهای تعاونی تاسیس و ثبت شده در طی ۴۳ سال قبل از انقلاب (۱۳۵۶-۱۳۱۴) می باشد.

آمار شاخصهای درج شده در جدول شماره ۳ نشان می دهد در سالهای پس از پیروزی انقلاب اسلامی، گرچه میانگین تعداد اعضاء تعاونیها تقلیل پیدا کرده اما میانگین سرمایه یک تعاونی از ۲/۷ میلیون ریال در سال ۱۳۵۶ به ۴۴/۷ میلیون ریال در شهریور ۱۳۷۷ و میانگین سرمایه هر عضو تعاونی از ۳/۸ هزار ریال در سال ۱۳۵۶ به ۱۴۵/۹ هزار ریال در سال ۱۳۷۷ افزایش یافته است. به عبارت دیگر اگر اندازه تعاونیها از نظر عضویت نفرات کاهش یافته، هم تعداد تعاونیها و هم میزان سرمایه سرانه آنها افزایش قابل توجهی یافته است. حضور مردم در صحنه و مشارکت اجتماعی و اقتصادی آنها در قالب تشکلهای تعاونی برای تامین اهداف و نیازهای مشترک آنها یکی از دلایل اصلی

تغییرات شاخصهای مزبور می باشد. این واقعیت را از طریق دیگری نیز می توان تحلیل نمود چرا که در سال ۱۳۵۶ معادل ۱۲/۲ درصد از کل جمعیت کشور در پوشش شرکتهای تعاونی کل کشور قرار داشتند و حال اینکه در شهریور ماه ۱۳۷۷ نسبت مزبور به ۲۴/۹ درصد افزایش یافته و عملاً حدود ۱/۴ جمعیت کل کشور در پوشش خدمات تعاونیها قرار گرفته است. از طرف دیگر بررسی آمار جمعی شرکتهای و اتحادیه های تعاونی در شهریور ماه سال ۱۳۷۷ به تفکیک سه نهاد دولتی نظارت کننده بر آنها نشان میدهد که وزارت تعاون از نظر تعداد شرکتهای تعاونی میزان ۸۹/۴ درصد، از نظر تعداد اعضاء میزان ۶۲/۱ درصد و از نظر میزان سرمایه به میزان ۸۲/۹ درصد کل جامعه تعاونی را بخود اختصاص داده و در رتبه اول قرار گرفته و پس از آن وزارت کشاورزی و وزارت جهاد سازندگی قرار گرفته اند.

شرکتهای تعاونی در هرم سازمانی بخش تعاون اولین رده را از قاعده هرم تشکیل می دهند و به عنوان تعاونی اولیه^(۱) محسوب می شوند. پس از شرکتهای تعاونی اتحادیه های تعاونی وجود دارند که از سطوح شهرستانی، استانی و سراسری برخوردار می باشند. در برخی از کشورها مانند هندوستان اتحادیه ملی تعاون در بالاترین رأس هرم سازمانی مزبور قرار گرفته است. در کشور ایران اتحادیه های تعاونی در سطوح شهرستان، استان و سراسری وجود دارند

1- Primary Cooperative

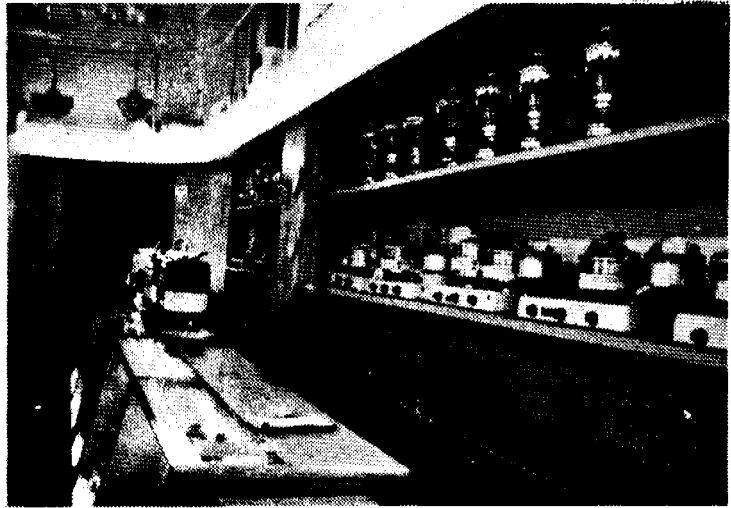
۱- علیرغم اقدامات انجام گرفته، منظور نمودن جامعه شرکتهای تعاونی در پوشش سازمان مرکزی تعاون روستایی در محاسبات مزبور، امکان پذیر نشده در نتیجه تعیین سهم بخش تعاون در اقتصاد ملی بدون جامعه مزبور برآورد شده است.

جدول ۲- آمار تطبیقی شرکتهای تعاونی در شهریور ماه سال ۱۳۷۷ به تفکیک سازمانهای متبوع^(۱)

نام سازمان	تعداد شرکت تعاونی		اعضاء		سرمایه ثبتی	
	تعداد	درصد	تعداد به هزار نفر	درصد	مبلغ سرمایه (میلیارد ریال)	درصد
وزارت تعاون	۲۲۳۱۱	۸۹/۴	۹۴۱۷/۲	۶۲/۱	۱۸۲۶/۲	۸۲/۸
وزارت کشاورزی	۲۸۱۱	۹/۷	۵۲۷۱/۲	۳۴/۷	۲۶۷/۱	۱۶/۶
وزارت جهاد سازندگی	۳۵۶	۰/۸	۲۸۸/۵	۲/۲	۱۰/۹	۰/۵
جمع	۲۹۵۷۸	۱۰۰/۰	۱۵۱۷۷/۱	۱۰۰/۰	۲۲۱۴/۳	۱۰۰/۰

۱- آمار تعاونیهای تحت پوشش وزارت کشاورزی تا پایان سال ۱۳۷۶ و تعاونیهای تحت پوشش وزارت جهاد سازندگی تا پایان سال ۱۳۷۵ می باشد.

ولی اتحادیه ملی تعاون وجود ندارد. وزارت تعاون، سازمان مرکزی تعاون روستائی و بخش مشارکتهای مردمی وزارت جهاد سازندگی نقش سیاستگذاری، نظارت و هماهنگی امور اتحادیه‌های تعاونی و شرکتهای تعاونی را عهده‌دار می‌باشند. ضمن آنکه اتاق تعاون مرکزی نیز به تدریج امور پشتیبانی و هماهنگی برخی از فعالیتهای تعاونی‌ها را ایفا می‌کند. آمار اتحادیه‌های تعاونی در جدول شماره ۵ ارائه شده است.

همانطور که اطلاعات جدول شماره ۵ نشان می‌دهد تعداد اعضای اتحادیه‌های تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون بطور متوسط سه برابر اتحادیه‌های تعاونی تحت پوشش سازمان مرکزی تعاون روستائی است در حالیکه میانگین سرمایه ثابتی اتحادیه‌های دوگانه مزبور تقریباً معادل هم می‌باشد. نکته دیگری که در مورد اتحادیه‌های تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون و سازمان مرکزی تعاون روستائی گفتنی است اینکه میزان دخالت دولت در امور و مدیریت اتحادیه تعاونی روستائی بر مراتب بیشتر از نوع اول آن می‌باشد.

۵- تحلیلی بر تحولات تعاونی‌های تحت پوشش وزارت تعاون^(۱)

۱-۵- عملکرد شرکتهای تعاونی از نظر فعالیت و گرایش

بررسی شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون از بدو تأسیس تا پایان آذرماه سال ۱۳۷۷ به تفکیک نوع گرایش و یا رشته فعالیت اصلی آنها نشان میدهد که از مجموع ۲۴۷۱۰ شرکت تعاونی در کل کشور تعداد ۱۲۹۰۸ شرکت (۲۸/۸ درصد) در زمینه تأمین نیاز مصرف‌کنندگان (تعاونیهای مصرف) فعالیت می‌کنند و رتبه اول را عهده‌دار می‌باشند. پس از تعاونیهای مصرف به ترتیب تعاونیهای مسکن با ۸۳۳۲ تعاونی (۱۸/۶ درصد) در رتبه دوم، تعاونیهای کشاورزی با ۶۷۲۰ تعاونی (۱۵/۱ درصد) در رتبه سوم و تعاونیهای صنعتی با ۵۲۷۵ تعاونی (۱۱/۸ درصد) در مقام چهارم قرار دارند. با توجه به تعریف تعاون که در آن اجتماع داوطلبانه افرادی بمنظور تأمین نیازها و نیل به اهداف مشترک، مورد تأکید قرار گرفته است ساختار و توزیع شرکتهای تعاونی به شرح فوق گویای آنست که در جامعه شهری و روستائی ایران تأمین نیازهای کالاها و خدمات مصرفی مردم و نیز تأمین مسکن و سرپناه آنها از اهمیت و اولویت بیشتری در مقایسه با سایر نیازهای مشترک آنها برخوردار بوده است و به تبع آن شرکتهای تعاونی بیشتری در این دو زمینه ایجاد و تأسیس

گردیده است. نکته جالب توجه در این زمینه این است که محل و منطقه تماس مردم و خانوارها با اصول، اندیشه و رویکرد مدیریتی نهضت تعاون و اینکه چگونه اصول عالی مزبور در عمل و اجرا تحقق پیدا می‌کند در ارتباط با فعالیتهای شرکتهای تعاونی مصرف و مسکن تجلی پیدا می‌کنند و شناخت مردم از تفکر تعاونی از مجرای اقدامات این شرکتهای حاصل می‌شود نتیجه آنکه ارتقاء فرهنگ تعاونی جامعه از طریق چگونگی عملکرد کیفی و کمی شرکتهای تعاونی مزبور متأثر می‌شود. به عبارت روشنتر اگر مردم شناخت درستی از فرهنگ تعاونی و مزایای آن ندارند تا اندازه‌ای ناشی از عملکرد این گروه شرکتهای تعاونی می‌باشد. در جدول شماره ۶ آمار تعداد شرکتهای تعاونی به تفکیک گرایشهای مختلف، سرمایه، تعداد اعضاء و اشتغال ایجاد شده توسط آنها مورد بررسی قرار گرفته است.

محاسبات جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که تعاونیهای صنعتی و کشاورزی از نظر جذب سرمایه شاخص‌تر از تعاونیهای دیگر می‌باشند چرا که میانگین سرمایه هر عضو تعاونی در شرکتهای تعاونی صنعتی و کشاورزی به ترتیب با ۴/۶ میلیون ریال و ۲/۳ میلیون ریال بیشتر از سایر انواع تعاونیها می‌باشد. در حالیکه شرکتهای تعاونی تأمین نیاز مصرف‌کنندگان و چندمنظوره از نظر میزان جذب اعضاء به ترتیب با ۴۹۰/۸ نفر و ۲۸۸/۹ نفر بیشتر از تعاونیهای دیگر مطرح بوده‌اند. از نظر ایجاد اشتغال در حالیکه میانگین اشتغال ایجاد شده توسط یک شرکت تعاونی در سطح کل کشور برابر ۲۹/۵ نفر می‌باشد شرکتهای تعاونی فرش دستباف با میانگین ۲۳/۸ نفر شرکتهای تعاونی حمل‌ونقل با میانگین ۲۴۰۴ نفر و شرکتهای

جدول ۵- آمار اتحادیه‌های تعاونی در سال ۱۳۷۷ *

شرح	تعداد اتحادیه تعاونی	تعداد اعضا (نفر)	سرمایه ثبتی میلیون ریال	میانگین تعداد اعضا برای اتحادیه	میانگین سرمایه برای اتحادیه (میلیون ریال)	میانگین سرمایه هر عضو (میلیون ریال)
تحت پوشش وزارت تعاون	۲۸۴	۹۹۹۰	۷۹/۲	۲۵/۲	۲۷۸/۹	۷/۹
تحت پوشش سازمان مرکزی تعاون روستایی	۲۷۲	۳۳۴۲	۷۴/۶	۱۲/۲	۲۷۴/۲	۲۲/۳

* آمار اتحادیه‌های تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون تا ۷۷/۹/۳۰ و آمار اتحادیه‌های تعاونی تحت پوشش وزارت کشاورزی (سازمان مرکزی تعاون روستایی) تا پایان سال ۱۳۷۶ می‌باشد.

آذرماه ۱۳۷۷ نشان داده شده است.

در کل کشور به عهده دارد و پس از آن به ترتیب استانهای خراسان با ۳۴۸۵ شرکت تعاونی (۷/۸ درصد کل)، استان خوزستان با ۳۳۳۸ شرکت تعاونی (۷/۵ درصد کل)، استان اصفهان با ۲۷۰۷ شرکت تعاونی (۶/۱ درصد کل)، استان فارس با ۲۲۸۱ شرکت تعاونی (۵/۱ درصد کل)، استان کرمان با ۲۱۸۲ شرکت تعاونی (۴/۹ درصد کل) و بالاخره استان مازندران با ۲۱۱۲ شرکت تعاونی (۴/۷ درصد کل) به ترتیب در رده‌های دوم تا هفتم قرار دارند.

بررسی تطبیقی استانها از نظر عملکرد تعاونی نشان میدهد که استان

۲-۵- عملکرد شرکتهای تعاونی به تفکیک استانها

از طرف دیگر توزیع شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون به تفکیک استانهای کشور چگونگی اشاعه فرهنگ تعاون و توسعه انواع فعالیتهای آنها در استانهای مختلف کشور نشان می‌دهد. اطلاعات مندرج در جدول شماره ۷ حاکی از آنست که استان تهران با داشتن ۶۴۱۶ شرکت تعاونی (۱۴/۴ درصد کل) بیشترین جایگاه را از نظر تعداد تعاونیها

تعاونی تأمین نیاز تولیدکنندگان با میانگین ۱۶۰/۷ نفر از نظر اشتغال‌زائی موفق‌تر از دیگران بوده‌اند.

در مجموع اطلاعات مندرج در جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که شرکتهای تعاونی تأمین نیاز مصرف‌کنندگان از نظر جلب مشارکت مردم و عضوگیری و نیز جذب سرمایه و شرکتهای تعاونی تأمین نیاز تولیدکنندگان از نظر اشتغال‌زائی شاخص‌تر از سایر شرکتهای تعاونی بوده‌اند.

در نمودار شماره ۴ توزیع تعداد شرکتهای تعاونی به تفکیک گرایش آنها در

جدول شماره ۶- توزیع شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در پایان آذرماه ۱۳۷۷

گرایش یا رشته فعالیت تعاونی	تعداد تعاونی	سرمایه ثبتی (میلیارد ریال)	اعضا (هزار نفر)	اشتغال (هزار نفر)	میانگین تعداد اعضا هر تعاونی (نفر)	میانگین سرمایه میانگین سرمایه هر تعاونی (میلیون ریال)	میانگین سرمایه هر عضو (میلیون ریال)	میانگین تعداد شاغلین هر تعاونی (نفر)
تامین نیاز مصرف‌کنندگان	۱۲۹۰۸	۳۹۵/۲	۶۲۳۵/۲	۹۵/۳	۲۹۰/۸	۳۰/۶	۰/۱	۷/۴
مسکن	۸۳۳۳	۲۳۲/۶	۱۶۱۴/۱	۹۹/۱	۱۹۳/۷	۲۷/۹	۰/۱	۱۱/۹
کشاورزی	۶۷۳۰	۲۲۵/۶	۹۶/۹	۱۲۵/۱	۱۴/۳	۲۳/۵	۲/۳	۱۸/۶
صنعتی	۵۲۷۵	۳۴۸/۵	۷۵/۷	۱۰۵/۱	۱۳/۳	۶۶/۱	۴/۶	۱۹/۹
خدمات	۲۷۶۸	۱۰۷/۷	۶۳/۹	۷۷/۵	۲۳/۱	۳۸/۹	۱/۷	۲۸/۰
تامین نیاز تولیدکنندگان	۲۱۵۹	۲۰۸/۶	۳۲۸/۹	۲۴۶/۹	۱۵۲/۳	۹۶/۶	۰/۶	۱۶۰/۷
عمرانی	۱۶۹۳	۱۱/۱	۲۶/۳	۲۰/۴	۱۵/۵	۶/۶	۰/۴	۱۸/۰
معدنی	۱۴۳۵	۴۸/۱	۱۴/۹	۲۲/۰	۱۰/۴	۲۳/۵	۳/۲	۱۵/۳
اعتبار	۹۴۹	۹۴/۴	۲۷۶/۱	۰/۸	۲۹۰/۹	۹۹/۵	۰/۳	۸/۴
حمل و نقل	۹۳۹	۴۷/۶	۲۰۶/۷	۲۲۵/۷	۲۲۰/۱	۵۰/۷	۰/۲	۲۴۰/۴
فروش دستیاف	۷۶۵	۲۲/۷	۱۵۵/۸	۱۸۲/۶	۲۰۳/۷	۲۹/۷	۰/۱	۲۳۸/۷
تعاونی چندمنظوره	۷۵۵	۱۳۷/۴	۲۹۳/۶	۱۲/۲	۳۸۸/۹	۱۸۲/۰	۰/۵	۱۶/۲
جمع کشور	۳۳۷۱۰	۱۸۷۹/۳	۹۴۸۸/۳	۱۳۲۲/۵	۲۱۲/۲	۴۲/۰	۰/۲	۲۹/۵
اتحادیه‌های تعاونی	۲۸۴	۷۹/۲	۱۰/۰	۰/۸	۳۵/۲	۲۷۸/۹	۷/۹	۲/۸

تهران با بیشترین میزان سرمایه تعاونی جذب شده به مبلغ ۲۸۴/۱ میلیارد ریال، بیشترین اعضا و مشارکت مردم به تعداد ۲۶۴۷/۱ هزار نفر و بیشترین اشتغال ایجاد شده از طریق تعاونیها به میزان ۱۷۰/۱ هزار نفر بزرگترین نقش و جایگاه را در بین استانهای کشور دارد. از آنجائیکه جمعیت استان تهران بیشتر از بقیه استانهاست و نیز تهران مرکز سیاسی، اقتصادی و اداری کشور می باشد لذا کسب جایگاه مزبور محتمل و قابل انتظار است اما بررسی میانگین متغیرهای مربوط به سرمایه، اعضا و اشتغال در تعاونیهای استانهای

شاخص بهره‌وری کار، که از تقسیم ارزش افزوده به تعداد کارکنان حاصل می‌شود در سال ۱۳۷۲ در سطح کل اقتصاد ملی برابر ۷/۰ میلیون ریال و در سطح اقتصاد شرکتهای تعاونی برابر ۷/۱ میلیون ریال بوده است.

مختلف حاکی از آنست که استان خراسان با میانگین سرمایه هر تعاونی به میزان ۶۳/۴ میلیون ریال در رتبه اول استانها قرار

گرفته است. همچنین میانگین سرمایه یک عضو تعاونی در استانهای سمنان، زنجان، کهگیلویه و بویراحمد، ایلام و کرمانشاه به مبلغ ۰/۴ میلیون ریال بیشتر از سایر استانها و از جمله استان تهران می باشد. بالاخره اینکه میانگین اشتغال‌رایی یک تعاونی با ۲۹/۴ نفر مربوط به استان فارس میباشد و پس از آن استانهای کرمان با ۲۷ نفر، اصفهان با ۴۱/۴ نفر، سمنان با ۳۳/۷ نفر، خراسان با ۳۲/۸ نفر در مراتب دوم تا چهارم قرار گرفته اند. از نظر میزان اشتغال‌رایی استان تهران با

جدول شماره ۷- آمار شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون در پایان آذرماه ۱۳۷۷ به تفکیک استانها

نام استان	تعداد تعاونی	سرمایه ثبتی (میلیارد ریال)	اعضا (هزار نفر)	اشتغال (هزار نفر)	میانگین تعداد اعضا هر تعاونی (نفر)	میانگین سرمایه هر تعاونی (میلیون ریال)	میانگین سرمایه هر عضو (میلیون ریال)	میانگین تعداد شاغلین هر تعاونی (نفر)
مرکزی	۱۳۶۹	۳۴/۸	۱۸۰/۹	۲۴/۲	۱۳۲/۱	۲۵/۴	۰/۲	۱۷/۷
گیلان	۱۵۸۲	۴۴/۴	۲۳۸/۴	۳۸/۴	۱۵۰/۷	۲۸/۱	۰/۲	۲۴/۳
مازندران	۲۱۱۲	۸۱/۹	۲۹۳/۹	۴۸/۹	۱۳۹/۲	۳۸/۸	۰/۳	۱۱/۹
آذربایجان شرقی	۱۷۲۴	۷۰/۳	۳۹۲/۵	۵۷/۰	۲۲۷/۷	۴۰/۸	۰/۲	۳۳/۰
آذربایجان غربی	۱۲۸۱	۷۷/۲	۳۰۰/۴	۳۱/۰	۲۳۴/۵	۶۰/۳	۰/۳	۲۴/۲
کرمانشاه	۲۰۲۰	۹۳/۸	۲۲۹/۸	۳۸/۲	۱۱۳/۸	۴۶/۴	۰/۴	۱۸/۹
خوزستان	۳۳۳۸	۸۳/۴	۴۹۹/۱	۷۳/۲	۱۴۹/۵	۲۴/۹	۰/۲	۲۱/۹
فارس	۲۲۸۱	۱۱۸/۶	۵۴۴/۱	۱۱۲/۶	۲۳۸/۶	۵۲/۰	۰/۲	۴۹/۴
کرمان	۲۱۸۲	۱۱۴/۳	۳۸۶/۵	۱۰۲/۳	۱۷۷/۱	۵۲/۲	۰/۳	۴۷/۰
خراسان	۲۴۸۵	۲۲/۱	۷۳۹/۷	۱۱۴/۵	۲۱۲/۲	۶۳/۴	۰/۳	۳۲/۸
اصفهان	۲۷/۰	۱۵/۵	۷۱۵/۲	۱۱۲/۰	۲۶۴/۲	۵۵/۶	۰/۲	۴۱/۴
سیستان و بلوچستان	۱۲۲۶	۵۰/۹	۲۱۸/۴	۲۵/۰	۱۷۸/۱	۴۱/۵	۰/۲	۲۰/۴
کردستان	۱۰۰۷	۲۷/۱	۱۷۶/۰	۲۹/۴	۱۷۴/۸	۲۶/۹	۰/۲	۲۹/۲
همدان	۸۶۶	۲۸/۶	۲۶/۴	۲۳/۳	۴۲۰/۶	۳۳/۰	۰/۱	۲۷/۰
چهارمحال و بختیاری	۷۹۱	۲۴/۶	۷۸/۰	۱۹/۰	۹۸/۶	۳۱/۱	۰/۳	۲۴/۵
لرستان	۱۴۵۰	۳۱/۲	۱۵۷/۹	۲۸/۹	۱۰۸/۹	۲۱/۵	۰/۲	۲۰/۰
ایلام	۵۷۶	۱۷/۱	۴۳/۹	۱۴/۲	۷۶/۲	۲۹/۷	۰/۴	۲۴/۷
کهگیلویه و بویراحمد	۵۹۳	۱۷/۹	۳۴/۸	۸/۷	۷۵/۵	۳۰/۲	۰/۴	۱۴/۷
بوشهر	۶۹۷	۲۶/۲	۱۷۴/۲	۲۰/۲	۲۵۰/۰	۳۷/۴	۰/۱	۲۹/۱
زنجان	۶۷۴	۳۸/۹	۱۰۱/۲	۱۰/۴	۱۵۰/۲	۵۷/۷	۰/۴	۱۵/۴
سمنان	۱۱۱۲	۴۸/۲	۱۱۰/۹	۳۷/۵	۹۹/۷	۳۳/۳	۰/۴	۳۳/۷
یزد	۱۱۵۳	۶۶/۵	۱۴۴/۵	۳۳/۰	۱۲۵/۳	۵۷/۷	۰/۵	۲۹/۵
هرمزگان	۱۱۲۹	۲۶/۶	۱۷۰/۴	۲۰/۵	۱۵۰/۹	۲۳/۵	۰/۲	۱۸/۱
تهران	۶۴۱۶	۲۸۴/۱	۲۶۴۷/۱	۱۷۰/۱	۴۱۲/۶	۳۳/۳	۰/۱	۲۶/۵
اردبیل	۱۰۳۸	۳۲/۸	۱۰۵/۲	۱۴/۵	۱۰۱/۴	۳۱/۶	۰/۳	۱۳/۹
قم	۳۶۷	۱۶/۲	۸۱/۱	۱۰/۳	۲۲۰/۹	۴۴/۱	۰/۲	۲۸/۳
قزوین	۶۷۳	۷/۵	۱۶۰/۹	۱۳/۳	۲۳۹/۱	۱۱/۰	۰/۱	۱۹/۸
گلستان	۷۲۸	۱۹/۹	۱۰۹/۲	۲۱/۴	۱۵۰/۰	۲۷/۳	۰/۲	۲۹/۴
فراستانی	۱۳۳	۲۴/۸	۷۹/۸	۶۹/۱	۶۰۰/۳	۱۸۶/۵	۰/۳	۵۱۸/۲
جمع کشور	۴۴۷۱۰	۱۸۷۹/۴	۹۴۸۳/۳	۱۳۲۲/۵	۲۱۲/۲	۴۲/۰	۰/۲	۲۹/۶

میانگین ۲۶/۵ نفر در رتبه دوازدهم در بین استانها قرار گرفته است.

نکته مهم دیگر در ارتباط با تعاونیهای فرااستانی می باشد که چون قلمرو فعالیت آنها بیش از یک استان است لذا از این نظر آمار آنها در جدول شماره ۷ بطور جداگانه درج شده است. تعداد شرکتهای تعاونی فرااستانی بالغ بر ۱۳۳ شرکت و از جمله مهمترین ویژگی های آنها بزرگ بودن اندازه آنها از نظر جلب مشارکت اعضاء، جذب سرمایه و میانگین اشتغالزائی می باشد.

هر شرکت تعاونی فرااستانی بطور متوسط برای ۵۱۸/۲ نفر ایجاد اشتغال نموده و میانگین سرمایه اولیه هر شرکت بالغ با ۱۸۶/۵ میلیون ریال می باشد. رشد و توسعه شرکتهای تعاونی فرااستانی هم از نظر کمیت و هم از نظر کیفیت و کارائی، میزان آمادگی بخش تعاونی را برای قبول تعهدات بیشتر در عرضه اقتصاد ملی و فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی جامعه افزون خواهد نمود.

در نمودار شماره ۵ توزیع فعالیتهای تعاونی به تفکیک استانها ارائه شده است.

۳-۵- بررسی شرکتهای تعاونی فعال و غیرفعال

بررسی شرکتهای تعاونی تأسیس شده از ابتدا تا اذر ماه سال ۱۳۷۷ از نظر فعالیت آنها نشان میدهد که شرکتهای تعاونی نیز همانند سایر واحدهای اقتصادی، پس از تأسیس و مرور زمان تحت تاثیر عوامل مختلف اقتصادی و اجتماعی درون سازمانی و یا بیرون سازمانی یا از رشد و توسعه لازم برخوردار شده و به حیایت اقتصادی خود ادامه داده و یا اینکه اهداف آن تحقق یافته و بدون انحلال شرکت به حالت غیر فعال درآمده و بالاخره اینکه تحت تاثیرات منفی

عوامل مختلف دچار توقف و یا نارسائی شده و حالت فعال خود را از دست داده است. طبیعتاً آن گروه از شرکتهایی که به دلایل عدم فعالیت منحل شده اند از آمار شرکتهای تعاونی خارج گشته اند اما گروه دیگری از شرکتهای تعاونی که یا به دلیل عدم تحقق اهداف و یا نارسائی دچار توقف فعالیت شده اند شرکتهای تعاونی غیرفعال را تشکیل می دهند. بر اساس آخرین آمارهای موجود از مجموع ۴۲۷۱۰ شرکت تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون، ۲۷۴۰۰ شرکت فعال و در حال بهره برداری، تعداد ۷۴۶۴ شرکت تعاونی در دست اجرا برای آغاز فعالیت و ۹۸۴۶ شرکت تعاونی به دلایل مختلف غیر فعال می باشند. بیشترین شرکتهای تعاونی فعال با ۵۰۷۲ شرکت مربوط به استان تهران و کمترین آنها با ۲۹۱ شرکت مربوط به استان قم، بیشترین شرکتهای تعاونی در دست اجرا با ۶۳۰ شرکت تعاونی مربوط به استان هرمزگان و کمترین آنها با ۱۷ شرکت مربوط به استان قم و بالاخره بیشترین شرکتهای تعاونی غیرفعال با ۱۴۹۶ شرکت تعاونی مربوط به استان خوزستان و کمترین آنها با ۳۴ شرکت تعاونی مربوط به استان یزد می باشد.

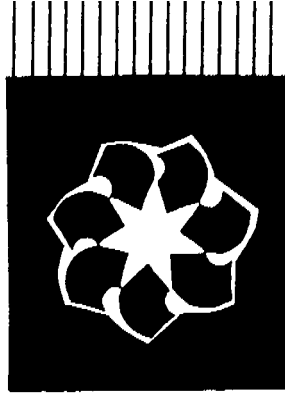
در توزیع شرکتهای تعاونی فعال، غیرفعال و در دست اجرا در سطح استانهای کشور بدون شک، عوامل متعددی تاثیرگذار می باشند که از جمله مهمترین آنها می توان به قوانین و مقررات حاکم، تأمین سرمایه و نقدینگی، نظام بانکی و مالیاتی، شرایط رکود و یا رونق اقتصاد کل کشور، واردات و صادرات، کیفیت کالاهای تولیدی، آموزش مدیران و کارکنان، میزان مشارکت اعضاء تعاونیها در اداره شرکتهای تعاونی، نقش هیأت مدیره و مدیرعامل شرکتها و بالاخره چگونگی هدایت و خدمات پشتیبانی وزارت تعاون و

واحدهای تابعه آنها در استانها می توان اشاره نمود.

تحلیل دیگری از وضعیت تعاونیهای غیرفعال برحسب گرایش و یا رشته فعالیت آنها حاکی از آنست که در تعاونیهای چندمنظوره ۴/۹ درصد، در تعاونیهای کشاورزی ۱۷/۹ درصد، در تعاونیهای عمرانی ۷۰/۸ درصد، در تعاونیهای معدنی ۲۴/۶ درصد، در تعاونیهای فرش دستیاب ۱۲/۳ درصد، در تعاونیهای صنعتی ۲۲/۸ درصد، در تعاونیهای مسکن ۳۳/۱ درصد، در تعاونیهای تأمین نیاز تولیدکنندگان ۲۷/۴ درصد، در تعاونیهای تأمین نیاز مصرف کنندگان ۱۴/۲ درصد، در تعاونیهای اعتبار ۱۷/۲ درصد، در تعاونیهای حمل و نقل ۷/۸ درصد و در تعاونیهای خدمات ۱۲/۱ درصد کل تعاونیهای گرایشهای مزبور غیرفعال می باشند. همانطور که ملاحظه می شود بیشترین تعاونیهای غیرفعال با ۷۱ درصد در گرایش عمران و کمترین آنها با ۸ درصد در گرایش تعاونیهای حمل و نقل وجود دارد که در جای خود لازم است مورد بررسی دقیق و ارائه راهکارهای لازم قرار گیرد.

۳-۶- بررسی سهم اقتصاد تعاون در اقتصاد ملی

از آنجا که در اصل ۲۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بخش تعاون به عنوان دومین بخش رسمی اقتصاد کشور، در کنار بخشهای دولتی و خصوصی مطرح شده است از اینرو تعیین سهم اقتصاد تعاون در اقتصاد ملی، با هدف بررسی کمی رشد و توسعه بخش تعاون در مرور زمان، از اهمیت بسیاری برخوردار است. وزارت تعاون برای پاسخگویی به این نیاز در سال ۱۳۷۳، برای اولین بار، با استفاده از روشهای علمی و

مراحل توسعه تعاونیهای

مصرف در ایران

به انگیزه بیستمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی

دفتر امور تعاونیهای مصرف و اعتبار وزارت تعاون

از: طاهره فرخی

رسماً از آنها به عنوان تعاونیهای توزیع نامبرده شده است. تأسیس تعاونیهای مصرف به منظور تعقیب اهدافی از قبیل تأمین نیازمندیهای مصرف کنندگان عضو در چارچوب مصالح عمومی و کاهش هزینه و بهای کالاهای مصرفی بوده و در این راستا تهیه مواد اولیه، کالا، خدمات، وسائل و ابزار کار و دیگر نیازمندیهای اعضا در چارچوب قانون و مقررات و ضوابط موضوعه در برنامه کاری قرار گرفت. در کنار اقدامات ذکر شده ارائه خدمات آموزشی مورد نیاز اعضا و کارکنان و آشناسازی آنان با مفاهیم و مقررات تعاونی و فن آوریهای جدید و مهارتهای شغلی نیز در زمره فعالیتها واقع شد.

در ادامه این روند اولین تعاونی مصرف روستایی در سال ۱۳۱۴ در گرمسار تشکیل و به طور رسمی در جامعه شکل گرفت. در پی این روند تعاونی مصرف سپه نیز می‌توان به عنوان یکی از قدیمی‌ترین تعاونیهای مصرف که با سرمایه گذاری کارکنان و پشتیبانی مالی بانک سپه تأسیس گردید. با تأسیس سازمان مرکزی تعاون کشور در سال ۱۳۴۶ و تصویب قانون تعاون در سال ۱۳۵۰ تعاونیها وارد مرحله جدیدی از فعالیت خود شده و از حمایت دولتی و رسمیت کامل برخوردار گردیدند. در عین حال، تا پایان سال ۱۳۵۷ کلاً حدود ۲۲۸۲ شرکت تعاونی به طور رسمی تشکیل شد که تعداد عمده‌ای از آنها در زمینه تأمین نیاز مصرف کنندگان فعالیت داشتند.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران به سبب تعلق خاطر مردم به فعالیتهای گروهی، که بخش اعظم آن نتیجه تجربیات و همبستگیهای دوران پیروزی انقلاب اسلامی برای سرنگونی رژیم ستمشاهی بود و همچنین اهداف دولت در ساماندهی و بسیج مردمی برای سازماندهی کشور، راه

نتایج حاصل از طرح قیمت گذاری کالاها در تعاونیها نشان می‌دهد که در سال ۷۳ تنها در مورد کالاهای خوراکی هم خانواده مورد بررسی (برنج و رشته، گوشت دام، گوشت مرغ، فرآورده‌های شیر، تخم مرغ، روغن نباتی، قند و شکر، حبوبات و چای) قیمت‌های خرده فروشی در تعاونیهای مصرف به طور متوسط ۱۹ درصد ارزانتر از قیمت بازار آزاد که آن هم تلفیقی از قیمت‌های میدین شهرداری، فروشگاههای قدس و تعاونی سپه بوده است. این نسبت در سال ۷۴ به حدود ۲۲٪ و در سال ۷۵ به ۳۱٪ و در سال ۷۶ به ۲۵/۵٪ رسیده است.

موجب کاهش و یا حداقل ثباتی در سطح قیمت کالاهای مصرفی بوده است.

اگرچه روند ترقی قیمت‌ها و افزایش نرخ تورم در یک اقتصاد پویا و رو به رشد امری اجتناب‌ناپذیر می‌باشد اما و به قول نظریه پردازان، رشد همواره با تورم بهتر از تعدیل توأم با رکود اقتصادی است، معهداً اعتقاد بر آن است که جایگزینی فعالیتهای تعاونی در جامعه موجبات ثبات اقتصادی و رضایت عمومی را به نحو مؤثری در پی خواهد داشت.

سابقه تعاونیهای مصرف که به حق شناخته شده‌ترین نوع فعالیت تعاونی در کشور هستند از اوایل سالهای ۱۳۰۰ آغاز و در قانون تجارت مصوب سال ۱۳۰۴

مقدمه:

جایگاه تعاونیهای مصرف به عنوان بازوی قوی نظام توزیع در کشور به خصوص در مراحل تنگناهای اقتصادی، همواره مورد توجه بوده است. این دسته از تعاونیها به لحاظ ماهیت فعالیت خود از حیث کثرت و گستردگی فعالیت بر سایر رشته فعالیتهای تعاونی عمدتاً ترجیح داشته می‌شود و از نقطه نظر کیفی نیز همین تهیه و عرضه کالاهای مصرفی به نحو مطلوب و به قیمت منصفانه به اعضا و حذف واسطه‌های غیر ضرور، حافظ منافع مصرف کننده و عاملی برای توزیع صحیح کالا بوده‌اند. بر این قیاس فعالیت تعاونیهای مصرف در هر نقطه و محله‌ای

جدول ۱:

مقایسه تعداد تعاونیهای مصرف در پایان سال ۱۳۷۶ در مقایسه با کل تعاونیهای تشکیل شده در قبل از انقلاب اسلامی

سال	شرح	تعداد تعاونی	اعضاء (نفر)	سرمایه (میلیون ریال)
۵۷/۱۲/۳۰		۲۲۸۲	۲۲۵۵۷۲۵	۷۰۲۱۰
۷۰/۱۲/۳۰		۶۶۵۴	۴۳۵۸۹۵۱	۳۰۲۵۵۷
درصد رشد		۱۹۲	۹۳/۲	۳۳۱

جدول ۲:

مقایسه تعداد تعاونی، تعداد اعضا و سرمایه

در سالهای ۷۷ و ۷۶

سال	شرح	تعداد تعاونی	اعضاء (نفر)	سرمایه (میلیون ریال)
۶۸/۱/۱		۶۶۵۴	۴۳۵۸۹۵۱	۳۰۲۵۵۷
۷۷/۶/۳۱		۱۲۷۸۹	۵۸۰۸۳۳۵	۴۳۰۲۶۵
درصد رشد		۹۲	۳۳	۴۳

جدول شماره ۳:

اتحادیه مرکزی تعاونیهای مصرف و اتحادیه‌های تعاونی مصرف استانی تا پایان

شش ماهه اول سال ۷۶

اتحادیه / شرح	مرکزی	استانی
تعاونی فرهنگی	۱	۱۴
تعاونی کارکنان دولت	۱	۲۵
تعاونی کارگران ایران امکان	۱	-
تعاونی مصرف محلی	-	۱۱
جمع	۳	۵۰

* اتحادیه‌های تعاونی مصرف کارکنان دولت استانی تهران، اردبیل، چهار محال و بختیاری در این جدول منظور نشده‌اند.

اندازی تعاونیها در زمینه‌های مختلف اقتصادی و به خصوص تعاونیهای مصرف برای تأمین رضایتبخش مایحتاج عمومی مورد توجه قرار گرفت و شبکه گسترده تعاونیهای مصرف به عنوان بازوی قدرتمند و اطمینان بخش دولت به خصوص در شرایط جنگی و تنگناهای اقتصادی ابتکار عمل را در زمینه توزیع عادلانه کالاهای مصرفی در دست گرفتند. بسدین ترتیب این تشکلهای توانستند با حمایت‌های همه جانبه ارگانهای دولتی ذیربط، نهادها و مؤسسات غیر دولتی و نیز انحصار توزیع کالاهای اساسی با کالا برگ (کالاهای کوپنی) در شرایط حساس جنگی، بی ثباتی اقتصادی را تا حدودی مهار نمایند.

نحوه عمل تعاونیهای مذکور در آن شرایط به گونه‌ای بود که با برخورداری از اعتماد دولت و تحویل مستقیم کالا به این دسته از شرکتهای، مشکلاتی نظیر کمبود سرمایه و نقدینگی جایگاه قابل اعتنایی را به خود اختصاص نمی‌داد و از طرفی اجبار عمومی به تهیه مایحتاج و کالاهای انحصاری دولت از تعاونیها موجب گردید که تعاونیهای مصرف بدون مجهز بودن به ابزارهای لازم مدیریت تعاونیها، نظیر سرمایه، امکانات، نیروی متخصص و مدیریت کارآمد و آموزش اعضا و کارکنان بتوانند نقش اجرایی و مؤثر خود را در جامعه اجرا کنند.

تفاوت قیمت کالاهای عرضه شده در تعاونی با بازار آزاد خرده فروشی و فزونی تقاضا بر عرضه لوازم خانگی و

کالاهای با دوام و بدون توقف در انبار به مشتریان موجبات گردش سریع نقدینگی را در شرکتهای مورد بحث فراهم آورد. به گونه‌ای که در این شرایط توسعه کمی تعاونیهای مصرف روند رو به رشد و قابل توجهی پیدا کرد. تا جایی که اقبال عمومی از گرایش به عضویت در تعاونیهای مصرف به شکل بارز در قالب تشکیل تعاونیهای مصرف محلی و تعاونیهای آزاد به صورت فراگیر نمایان شد.

با پایان گرفتن شرایط حصر اقتصادی و اعمال سیاستهای تعدیل اقتصادی و آزاد سازی قیمتها قدرت رقابتی تعاونیهای مصرف با بازار آزاد به دلیل عواملی از قبیل ضعف نقدینگی در گردش، کمبود سرمایه، عدم تجهیز به سیستمهای مدیریت کارآمد و عدم امکان ارائه نو آوریهای لازم در عرصه اقتصادی به شکل بارز تصفیف گردید. با تشکیل وزارت تعاون در سال ۱۳۷۱ مرحله جدیدی در حیات اقتصادی تعاونیها آغاز گردید و گامی مثبت در راستای برنامه ریزی اصولی توسعه تعاونیهای مصرف و هدایت و نظارت صحیح آنها برداشته شد. بررسی سیر تحول توسعه تعاونیهای مصرف را در پنج بند زیر می‌توان خلاصه نمود:

۱- مقایسه کل تعاونیهای موجود در آغاز انقلاب اسلامی ایران (پایان سال ۱۳۵۷) با مجموع تعاونیهای مصرف تشکیل شده تا ابتدای سال ۱۳۶۸ (سال اول برنامه توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی کشور).

۲- بررسی وضعیت تعاونیهای مصرف

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران به سبب تعلق خاطر مردم به فعالیتهای گروهی، که بخش اعظم آن نتیجه تجربیات و همبستگیهای دوران پیروزی انقلاب اسلامی برای سرنگونی رژیم ستمشاهی بود و همچنین اهداف دولت در ساماندهی و بسیج مردمی برای سازماندهی کشور، راه اندازی تعاونیها در زمینه‌های مختلف اقتصادی و به خصوص تعاونیهای مصرف برای تأمین رضایتبخش مایحتاج عمومی مورد توجه قرار گرفت و شبکه گسترده تعاونیهای مصرف به عنوان بازوی قدرتمند و اطمینان بخش دولت به خصوص در شرایط جنگی و تنگناهای اقتصادی ابتکار عمل را در زمینه توزیع عادلانه کالاهای مصرفی در دست گرفتند.

طی دو برنامه اول و دوم توسعه کشور طی سالهای ۷۲ - ۱۳۶۸ و ۷۸ - ۱۳۷۴ (لازم به توضیح است که شروع برنامه دوم توسعه کشور به جای سال ۱۳۷۳ با یک سال تأخیر در سال ۱۳۷۴ بوده است).

۳- سیر توسعه تعاونیهای مصرف از ابتدای تأسیس وزارت تعاون (آغاز سال ۱۳۷۱) تا پایان شش ماهه اول سال جاری (پایان شهریور ماه ۱۳۷۷).

۴- نوآوریها و طرحهای اجرایی برای توسعه تعاونیهای مصرف و نقش تعدیلی تعاونیهای مذکور در بهای کالاهای مصرفی.

۵- تنگناهای موجود، راهکارها و انتظارات نیز در خاتمه گزارش ارائه خواهد گردید.

***

۱- تعداد تعاونیهای مصرف در آغاز انقلاب اسلامی تا ابتدای سال ۱۳۶۸ بر طبق اطلاعات موجود حدود ۲۲۸۲ شرکت تعاونی با عضویت ۲۲۵۵۷۲۵ نفر از بین کارمندان، کارگران و سایر اقشار جامعه و سرمایه‌ای بالغ بر ۷۰۲۱۰ میلیون ریال تشکیل بوده است که اکثریت آنها در راستای تأمین نیاز مصرف کنندگان فعالیت داشتند.

مقایسه کل تعاونیهای موجود تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی با تعداد تعاونیهای مصرف تشکیل شده تا ابتدای سال ۱۳۶۸ (شروع برنامه اول توسعه کشور) نشان می‌دهد که در این فاصله زمانی تعداد

جدول شماره ۴:

فعالیت فروش اتحادیه‌های سراسری تعاونیهای مصرف در سالهای ۷۰-۷۶

سال	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶
شرح							
فروش	۱۹۹	۲۱۰	۴۳۶	۴۸۴	۱۰۱۳	۱۲۸۹	۱۵۰۳
درصد نسبت به سال قبل	-	۵/۵	۱۰۷/۶	۱۱	۱۰۹	۲۷	۱۶/۶

تعاونیهای مصرف به عدد ۶۶۵۴ شرکت با سرمایه‌ای بالغ بر ۳۰۲۵۵۷ میلیون ریال رسیده و اعضاء آنها به ۴۳۵۸۹۵۱ نفر افزایش یافته است. (جدول ۱).

۲- بررسی وضعیت تعاونیهای مصرف از شروع برنامه اول تا پایان نیمه اول سال چهارم برنامه دوم توسعه کشور (ابتدای سال ۱۳۶۸ لغایت ۱۳۷۷/۶/۳۱) حاکی است که تعداد تعاونیهای مورد بحث در این تاریخ به ۱۲۷۸۹ شرکت با سرمایه ۲۳۰۲۶۵ میلیون ریال و تعداد ۵۸۰۸۳۳۵ نفر عضو رسیده که با احتساب بعد خانوار (۴/۹ نفر) وظیفه کالارسانی به حدود ۲۸۴۶۰۸۴۲ نفر را در کشور به طور رسمی عهده دار بوده‌اند این میزان از حیث مقدار رشدی معادل ۹۲٪ و از نظر میزان سرمایه و تعداد عضو به ترتیب ۴۲٪ و ۲۳٪ افزایش داشته است (جدول شماره ۲).

۳- در سال ۱۳۷۱ با تشکیل وزارت تعاون فصلی نو در توسعه تعاونیهای مصرف آغاز گردید هر چند که شبکه توزیعی تعاونیهای مصرف توانسته بود نقشی کارساز و مفید در شرایط حساس حصر اقتصادی در جهت اعمال سیاستهای تعدیلی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران ایفا نماید، لیکن به دلیل تغییر الگوهای اقتصادی کشور و آزاد سازی قیمت‌ها نیاز به بازنگری و برنامه ریزی صحیح در زمینه توسعه تعاونیهای مصرف احساس می‌شد و در همین راستا وزارت تعاون در ابتدا سیاست توسعه کمی فعالیت این

تعاونیها را از برنامه حذف و توجه بیشتر خود را معطوف به توسعه کیفی و افزایش اثر بخشی فعالیت تعاونیهای مذکور در جامعه نمود.

تعداد تعاونیهای مصرف اعم از کارگری و کارمندی، فرهنگی، محلی و آزاد در تاریخ ۷۱/۱/۱ بالغ بر ۵۸۷۵ واحد بوده که برابر آخرین آمارگیری این تعداد در پایان شش ماهه اول سالجاری (۷۷/۶/۳۱) به ۱۳۷۸۹ شرکت رسیده است به علاوه میزان سرمایه این شرکتها از ۸۳/۵ میلیارد ریال به ۴۳۰ میلیارد ریال فزونی یافت در غیر حال تعداد اعضاء افزایش چندانی نداشته و حدود همان ۵/۸ میلیون نفر می‌باشد.

علی رغم وجود برنامه پیش بینی شده و بدون ضعف بودجه، نحوه تخصیص آن و همچنین نارسایی سیستم مدیریتی برای پیاده نمودن صحیح برنامه از عوامل اساسی عدم تحقق اهداف کیفی و آرمانهای تعاونی در زمینه توسعه تعاونیهای مصرف بوده است.

عملکرد و وضعیت تعاونیهای مصرف در حوزه عمده فروشی توسط اتحادیه‌های سراسری تعاونیهای مصرف و اتحادیه های استانی این تعاونیها و حوزه خرده فروشی توسط تعاونیهای مصرف در سراسر کشور ذیلاً به طور خلاصه ارائه می‌گردد:

مشخصات اتحادیه سراسری تعاونیهای مصرف و اتحادیه‌های استانی.

- اتحادیه تعاونیهای مصرف کارکنان دولت جمهوری اسلامی، اتحادیه تعاونی مصرف فرهنگیان کشور و اتحادیه مرکزی شرکتهای تعاونی مصرف کارگران ایران با حوزه عملیات سراسر ایران فعالیت دارند.

- اتحادیه شرکتهای تعاونی مصرف کارکنان دولت جمهوری اسلامی ایران با عضویت ۲۴ اتحادیه تعاونی استانی مشتمل بر شرکتهای تعاونی کارکنان

درصد تفاوت قیمت شرکتهای تعاونی مصرف نسبت به قیمت های بازار آزاد طی ماههای مختلف در سالهای ۷۳ و ۷۴ و ۷۵

سال	درصد		ماده
	۷۴	۷۵	
(۱) فروردین	۱۶	-	۲۷
(۲) اردیبهشت	۱۳	۲۴/۲	۲۳
(۳) خرداد	۱۴	۱۴/۷	۲۵
(۴) تیر	۱۱	۱۵	۲۷
(۵) مرداد	۲۰	۳۱	۲۶
(۶) شهریور	۲۵	۲۸	۲۸
(۷) مهر	۲۶	۳۱	۳۰
(۸) آبان	۲۴	۳۲	۲۷
(۹) آذر	۲۰	۲۴	۲۵
(۱۰) دی	-	۲۸	۲۰
(۱۱) بهمن	۱۷	۲۲	۲۳
(۱۲) اسفند	۲۰	۲۹	۲۵/۵
متوسط در سال	۱۹	۲۱/۲	۲۵/۵

فعالیت خرده فروشی تعاونیهای

مصرف

آمارهای استنتاجی از فعالیت اقتصادی تعاونیهای مصرف (به صورت خرده فروشی) نشان می دهد که فروش تعاونیهای مصرف از رقم ۹/۴ میلیارد ریال در پایان سال ۱۳۷۲ به بیش از ۲۴۰۰ میلیارد ریال در سال ۱۳۷۴ بالغ گردیده است، این مقدار نسبت به سال ۱۳۷۲ بیش از ۲۴۹۶ میلیارد ریال (۲۷۶ درصد) افزایش نشان می دهد.

متوسط فروش تعاونیهای مصرف به اعضاء خود در سال ۱۳۷۴ حدود ۶۶۲ هزار ریال بوده که نسبت به سال ۱۳۷۲ (حدود ۲۲۱ درصد) افزایش داشته است و این رقم معادل ۲۴/۷ درصد متوسط هزینه های خوراکی و دخانی پوشاک، کفش و لوازم و ملزومات خانوار بر اساس آمار منتشره از سوی مرکز آمار ایران می باشد. (سالنامه آماری سال ۱۳۷۳)

نسبت واحدهای موجود خرده فروشی به خانوار شهری در بخش خصوصی ۱ به ۱۰ و این نسبت در تعاونیهای مصرف ۱ به ۸۳۷ خانوار می باشد. به عبارت دیگر هر ده خانوار شهری در ازای خرید از خرده فروشان بخش خصوصی می بایست هزینه و درآمد یک واحد خرده فروشی را تأمین نماید در صورتیکه در بخش تعاون ۸۳۷ خانوار هزینه و درآمد یک شرکت تعاونی مصرف را تأمین می نمایند.

۴- اجرای طرحهای ابتکاری برای

توسعه کیفی تعاونیهای مصرف همانگونه که قبلاً اشاره شد طی برنامه دوم توسعه کشور افزایش تعاونیها از حیث کمیت در برنامه کاری وزارت تعاون قرار نگرفت بلکه با تمهیداتی که در دفتر امور مصرف و اعتبار وزارت تعاون به کار گرفته شد طرحهای ابتکاری برای تقویت بنیه مالی و سیاستگزاری کیفی توسعه

تعاونیهای سراسری کشور

- طرح آمارگیری از وضعیت عمده فروشی در بخش تعاون از همان ابتدای تشکیل وزارت تعاون به اجرا گذاشته شد که نتایج ذیل نشان دهنده وضعیت عمده فروش در بخش تعاون می باشد:

- در سال ۱۳۷۰ بیش از ۱۹۹ میلیارد ریال کالا توسط اتحادیه های سراسری بین تعاونیها و اتحادیه های استانی توزیع شده است. این مبلغ در پایان سال ۱۳۷۲ (پایان برنامه اول توسعه اقتصادی) به مبلغ ۲۲۶ میلیارد ریال بالغ گردیده است که حدود ۱۳/۶ درصد افزایش نشان می دهد.

- همچنین در پایان سال ۱۳۷۶ حدود ۱۵۰۳ میلیارد ریال کالا توسط این اتحادیه ها توزیع شده است که در مقایسه با سال ۷۳ بیش از ۵۶۵ درصد افزایش نشان می دهد (جدول شماره ۴).

دولت استانهایی که فاقد اتحادیه استانی هستند - فعالیت می کند.

شایان ذکر است که شرکت تعاونی مصرف کارکنان دولت استان ایلام فاقد اتحادیه تعاونی استانی است و اتحادیه های تعاونی مصرف کارکنان دولت استان تهران و چارمحال و بختیاری و اردبیل تشکیل لیکن تاکنون به عضویت اتحادیه تعاونیهای مصرف کارکنان دولت جمهوری اسلامی ایران در نیامده اند.

- اتحادیه های مصرف محلی در ۱۱ استان فعالیت دارند و تاکنون اتحادیه مرکزی تشکیل نداده اند.

- در مجموع سه اتحادیه سراسری و ۵۰ اتحادیه تعاونی مصرف استانی و غیراستانی در جهت تأمین و تهیه کالا فعالیت دارند (جدول شماره ۳).

گزارش عمده فروشی اتحادیه های

تعاونیهای مصرف پیشنهاد شد که برخی در دست اجرا و بعضی دیگر با فراهم شدن شرایط لازم عملی خواهد شد.

الف - طرح قیمت‌گیری مقایسه‌ای بهای خسرده فروشی کالاهای مصرفی در تعاونیها با بازار آزاد

به طور خلاصه این طرح به منظور ارزیابی میزان اثر بخشی توزیع کالاهای مصرفی از طریق شبکه تعاونیها از اواخر سال ۱۳۷۲ با اهداف ذیل به مورد اجرا گذارده شد:

- ۱- بررسی توان بالقوه تعاونیهای مصرف در شرایط اقتصادی کشور و قدرت رقابتی آن با بازار آزاد.
- ۲- تعیین موقعیت و جایگاه تعاونیهای مصرف در نظام توزیع کشور.
- ۳- جلب توجه بیشتر مدیران جامعه به اهمیت نقش و کارآیی تعاونیهای مصرف در توزیع مناسب و عادلانه کالا.

طرح فوق متضمن آمار قیمت خسرده فروشی بود که به طور ماهیانه از حدود ۲۰۴ تعاونی مصرف در سطح کشور جمع آوری و پس از پردازش اطلاعات، گزارش امر به مراجع ذیصلاح کشور ارائه می‌گردد. بدون تردید نتایج اجرای این طرح در تصمیم‌گیریهای کلان مملکت اثرگذار بوده است. نتایج حاصل از طرح قیمت‌گذاری کالاها در تعاونیها نشان می‌دهد که در سال ۷۳ تنها در مورد کالاهای خوراکی هم خانواده مورد بررسی (برنج و رشته، گوشت دام، گوشت مرغ، فرآورده‌های شیر، تخم مرغ، روغن نباتی، قند و شکر، حبوبات و چسای) قیمت‌های خسرده فروشی در تعاونیهای مصرف به طور متوسط ۱۹ درصد ارزانتر از قیمت بازار آزاد که آن هم تسلیفی از قیمت‌های میداین شهرداری، فروشگاههای قدس و تعاونی سپه بوده است. این نسبت در سال ۷۴ به حدود ۲۲٪ و در سال ۷۵ به ۳۱٪ و در سال ۷۶ به ۲۵/۵٪ رسیده است. (جدول تفکیکی تفاوت قیمت

کالا در ماههای مختلف سالهای ۷۳ لغایت ۷۶ به شرح پیوست می‌باشد جدول شماره ۵).

ب - طرح افزایش سرمایه در تعاونیهای مصرف

یکی از دلایل فزونی سرمایه تعاونیهای مصرف از ابتدای تشکیل وزارت تعاون از رقم ۸۳/۵ میلیارد ریال به ۲۳۰ میلیارد ریال در پایان شش ماهه اول سال ۱۳۷۷ از نتایج اجرای «طرح افزایش سرمایه در تعاونیهای مصرف» است.

بر مبنای این طرح که با پشتوانه تصویب نامه شماره ۷۳۲۴۴ مورخ ۷۱/۲/۲ هیأت محترم وزیران انجام گردید با کسر حداقل مبلغ ۳۰۰۰ ریال به طور ماهیانه از محل کمک عائله‌مندی کارکنان دولت و واریز آن به حساب تعاونیهای مصرف کارکنان دولت زمینه افزایش میزان سرمایه اعضا در تعاونیهای مصرف فراهم گردید. علاوه بر مورد فوق «طرح تشویقی افزایش سرمایه اعضا» در تعاونیهای مصرف تهیه و به مورد اجرا در آمد. به موجب این طرح در اجرای ماده ۶ و ۲۰ قانون بخش تعاون موضوع تعیین حداقل بهای سهام اعضا در تعاونیهای مصرف مقرر شد که اعضا در تعاونیهای مصرف کارمندی، کارگری و فرهنگی بهای سهام خود را حداقل به ۲۰۰۰۰۰ ریال و سایر انواع تعاونیهای مصرف حداقل به ۳۰۰۰۰۰ ریال افزایش دهند.

ج - طرحهای تولیدی و فروشگاههای زنجیره‌ای

طی برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، توسعه کمی تعاونیهای مصرف مد نظر نبوده و بیشتر بر اصلاح ساختار تعاونیهای مصرف، افزایش سرمایه و توان اقتصادی و سرمایه‌گذاریهای زیر بنایی توجه شده است.

در زمینه تولید کالاهای مورد نیاز اعضا و توزیع عادلانه آن با حذف واسطه‌های غیر ضرور و به منظور کاهش قیمت کالاهای مصرفی و ارائه آن به مصرف‌کننده واقعی ۵۴ طرح تولیدی و فروشگاه زنجیره‌ای تعاونی در سطح کشور با میزان سرمایه‌گذاری بالغ بر ۶۱ میلیارد ریال با ظرفیت ۱۸۸۴ فرصت شغلی به مورد اجرا درآمده است که بیش از ۸۵ درصد از سرمایه‌گذاریهای انجام شده از محل امکانات و سرمایه اتحادیه‌های تعاونی و شرکتهای تعاونی مصرف تأمین شده است. مشخصات طرحها و میزان سرمایه‌گذاریهای انجام شده به تفکیک در جدول ۶ آمده است.

همانگونه که مشاهده می‌شود در راستای تحقق این طرحها طی برنامه دوم توسعه کشور پیش بینی گردیده است که در ۲۰ منطقه تهران و مراکز استانی در هر کدام یک فروشگاه زنجیره‌ای تعاونی مصرف ایجاد گردد که متأسفانه به دلیل عدم همکاری استانداریها و افزایش بی رویه قیمت زمین و هزینه‌های ساخت و ساز تنها تهران ۴ واحد فروشگاه زنجیره‌ای تعاونی (۳ واحد توسط اتحادیه مرکزی تعاونیهای مصرف کارگران ایران (امکان) و یک واحد توسط شرکت تعاونی مصرف سپه) ایجاد گردید و در سایر استانها فقط در استانهای کرمان و آذربایجان در هر کدام یک واحد توسط شرکت تعاونی مصرف سپه و در استان فارس نیز یک واحد توسط اتحادیه امکان و یک واحد در استان لرستان توسط اتحادیه مرکزی تعاونیهای مصرف فرهنگیان کشور به اجرا در آمده است. پیگیری تحقق دنباله برنامه همچنان در دست اقدام است.

ذیلاً به عنوان نمونه به ذکر گوشه‌ای از فعالیت دو تعاونی زنجیره‌ای می‌پردازیم:

۱- تعاونی مصرف سپه که در زمره قدیمی‌ترین شرکتهای تعاونی مصرف

نسبت واحدهای موجود خرده فروشی به خانوار شهری در بخش خصوصی ۱ به ۱۰ و این نسبت در تعاونیهای مصرف ۱ به ۸۳۷ خانوار می باشد. به عبارت دیگر هر ده خانوار شهری در ازای خرید از خرده فروشان بخش خصوصی می بایست هزینه و درآمد یک واحد خرده فروشی را تأمین نماید در صورتیکه در بخش تعاون ۸۳۷ خانوار هزینه و درآمد یک شرکت تعاونی مصرف را تأمین می نمایند.

می باشد. هم اکنون فعالیت و خدمات فراگیر خود را به سراسر کشور تعمیم داده است. این تعاونی در حال حاضر با ۱۶ شعبه در مناطق مختلف تهران و ۴ شعبه در سایر استانها یکی از فعالترین فروشگاههای زنجیره ای تعاونی می باشد و در جهت ارائه خدمت به اعضا و سایر اقشار جامعه از دیگر تعاونیهای زنجیره ای که در چارچوب قانون تعاون فعالیت دارند، کارنامه قابل قبول تری ارائه نموده است.

۲- تعاونی چند منظوره شهید ستاری (شمس) یکی دیگر از شرکتهای تعاونی مصرف است که به صورت فروشگاههای زنجیره ای در قالب قانون بخش تعاونی فعالیت دارد. تعاونی مذکور در سال ۱۳۷۳ تأسیس و در حال حاضر با ۳۳ شعبه مستقر در پایگاههای مختلف نیروی هوایی در سراسر کشور به پرسنل زحمت کش و ایثارگر نیروی هوایی و خانواده های آنها ارائه خدمت می نماید.

د- طرح ادغام تعاونیهای مصرف

هدف این طرح اقدام تعاونیهای مصرف کوچک، کم سرمایه، راکد و زیان ده در یکدیگر و تشکیل یک تعاونی فعال، قدرتمند و مثمر ثمر از مجموع تعاونیهای ادغام شده و همچنین ادغام تعاونیهای فعال همگون و نسبتاً موفق در یکدیگر و تشکیل شبکه های زنجیره ای قوی تعاونیهای مصرف در سطح کشور می باشد.

جزئیات چگونگی ادغام شرکتهای تعاونی مصرف در راستای اجرای ماده ۵۲ قانون شرکتهای تعاونی با رعایت آیین نامه عمومی ادغام تعاونیهای مصرف جلسه مورخ ۱۳۷۱/۵/۱۴ هیأت وزیران و با رعایت ماده ۸ آیین نامه اجرای قانون تعاون می باشد.

این طرح در زمره دستورالعملهای اجرایی قرار گرفته و انتظار می رود که در راستای اجرای این طرح استفاده بهینه از نیروی انسانی و سرمایه و در نتیجه امکان

فعالیت اقتصادی بهتر و صرفه جویی در هزینه ها و توسعه خدمات و تأمین نیاز اعضا تعاونی با کیفیت و کمیت بهتر و مطلوبتر نسبت به گذشته حاصل شود. ادارات کل تعاون استانها مسئول اجرای کلیه مراحل ادغام و تطبیق آن با قانون و مقررات مربوط خواهند بود.

علیرغم کسب نظر کتبی مسئولین اتحادیه های سراسری مصرف و ادارات کل تعاون استانها در خصوص مثبت بودن مفاد طرح پیشنهادی ذکر شده تاکنون اجرای آن به تعویق افتاده است.

ه- طرح کارت اعتباری

یکی دیگر از طرحهای پیشنهادی ایجاد امکانات جهت انجام داد و ستدها در تعاونیها توسط کارت اعتباری می باشد که تاکنون در مورد آن بررسی لازم و تصمیم گیری نشده است.

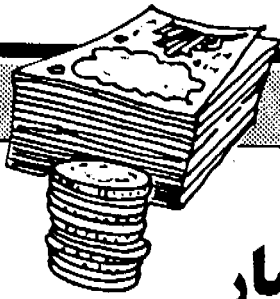
۵- تنگناهای موجود، راهکارها و انتظارات

به طور کلی تعاونیهای مصرف با سرمایه های اندک و پراکنده اعضا و با حمایت و پشتیبانی دولت با هدف عرضه مستقیم کالا و جلوگیری از احتکار و گران فروشی و کاهش قیمتتها و تعدیل اقتصادی فعالیت می نمایند و نقش مثبت خود را به عنوان بازوی اجرایی دولت در زمینه توزیع به خصوص در مواقع حساس و در زمان بروز بحرانهای اقتصادی به اثبات رسانده اند. این دسته از تعاونیها نیز همانند سایر رشته فعالیتهای اقتصادی به طور مشترک دچار برخی تنگناها می باشند که ذیلاً فهرست وار ذکر می گردد:

جدول شماره ۶:

طرحهای تسوییدی و زیر بنایی تعاونیهای مصرف و انبساطی تعاونیهای مصرف
سراسری تا تاریخ ۷۷/۶/۳۱

ردیف	شرح	تعداد طرح	کل سرمایه گذاری (میلیون ریال)	درصد سهم سرمایه گذاری	نوع تولید	میزان اشتغال نفر
۱	خرده فروشان	۱۱	۱۶۱۰۰	۱۰۰ درصد	تولید صنعتی و خدماتی	۲۲۸
۲	تعمیر و نگهداری کشور	۴	۴۵۱۹	۵۱٫۹۰ درصد	خدماتی، خدماتی، خدماتی، خدماتی	۱۲۸
۳	اتحادیه کارکنان دولت	۵	۳۵۰۰۰	۱۰۰ درصد	تولید خدماتی، خدماتی، خدماتی	۱۰۹۳
۴	تعاونی مصرف سپه	۳	۱۰۰۰	۱۰۰ درصد	تولید خدماتی، خدماتی، خدماتی	۱۵۰
۵	تعاونی مصرف چند منظوره شمس	۱	۲۰۰۰	۱۰۰ درصد	تولید خدماتی، خدماتی، خدماتی	۴۰
۶	اتحادیه معد و سیمان	۱	۱/۵	۱۰۰ درصد	تولید خدماتی، خدماتی، خدماتی	۳۰
۷	سایر اتحادیه ها	۲۹	۶۱۲۷	-	تولید خدماتی، خدماتی، خدماتی	۲۳۰
۸	جمع	۵۴	۱۱۸۸۴۴/۵	-	-	۱۸۹۹

سیر تحول تعاونیهای اعتبار

با توجه به آفرین آمار موجود در خلال ششماهه اول سال جاری (۱۳۷۷) تعداد ۵۷ تعاونی اعتبار با سرمایه‌ای معادل ۴۱۱۶۸۱۵۷ هزار ریال و تعداد ۱۲۲۵۳ نفر عضو در استانهای کشور تشکیل شده و میزان اشتغال ایجاد شده در این تعاونیها حدود ۲۰۴ مورد بوده است. همانگونه که ملاحظه می‌شود در ششماهه اخیرالذکر علی‌رغم قلت تعداد تعاونیهای اعتبار، سرمایه جذب شده توسط این تعاونیها (رقم قابل ملاحظه‌ای را) تشکیل می‌دهد و کثرت تعداد اعضا، جدید نیز مایه از اقبال عمومی از فعالیت تعاونیهای اعتبار است.

در سیستم اقتصاد کنونی کشور و همگام با تحولات سریع اقتصادی، توجه و علاقه‌مندی افراد به افزایش توان مالی چه به صورت جمعی و یا انفرادی رو به فزونی است. با مروری بر تجربه کارشناسان سایر کشورها به نظر می‌رسد در شرایط موجود اقشار کم توان جامعه تنها به مدد تشکلهای تعاونی می‌توانند تنگناهای مالی و فشارهای اقتصادی را تعدیل نمایند. از این رو نقش بخش تعاون که قانوناً داعیه حاکمیت بر رکن مردمی اقتصاد را دارد، به عنوان حامی توده مردم غیر قابل انکار بوده و وظیفه متولی این بخش برای توسعه مجموعه وسیعی که تحت پوشش دارد بسی سنگین است. حساسیت موضوع تا به اینجاست که جهانیان نیز متفق‌القول تحقق بسیاری از ارزشهای اساسی نظیر برابری، عدل، انصاف و اتحاد در جوامع جهانی را تنها از طریق توسعه نظام تعاونی عملی می‌دانند. در بین رشته‌های فعالیتهای مختلف تعاونی در کشور، اهمیت خدمات تعاونیهای اعتبار به عنوان مؤسسات اعتباری غیر انتفاعی به خصوص برای قشرهای کارمند و کارگر بر کسی پوشیده نیست.

به لحاظ اهمیتی که این دسته از تعاونیها

بر عهده دارند، ضرورت حمایت قاطع از آنها و سعی در هدایت و جذب نقدینگی‌های مردمی افزون بر کارگران و کارمندان، می‌تواند ره گشای مناسبی برای افزایش توان مالی و یاری رساندن به اعضا اینگونه تعاونیها باشد تا از این طریق بدون درگیری در سیستم پیچیده بانکی سریعاً موفق به کسب اعتبارات مورد نیاز برای رفع نیازهای آتی خود گردند. می‌توان گفت که تعاونیها اعتباری بطور خلاصه اهداف زیر را تعقیب می‌نمایند:

- تأمین بخشی از نیازهای ضروری مالی و اعتباری اعضا.
- استفاده بهینه از پس‌اندازهای کوچک اعضا.
- شناسایی منابع اعتباری و جذب و توزیع اعتبارات لازم برای حل مشکلات مالی اعضا.
- سیاستگذاری در امور مربوط به پس‌انداز اعضا.
- هدایت نقدینگی به سوی فعالیتهای سالم اقتصادی.
- سرمایه‌گذاری در امور اقتصادی و تولیدی به منظور ایجاد حداکثر ارزش افزوده در پس‌اندازهای اعضا.
- در مجموع به لحاظ مقررات و ضوابط

دست و پاگیر مؤسسات بانکی برای پرداخت وام و امکان دائمی بروز حوادث ناگهانی و بروز تنگناها و مشکلات در زندگی روزمره مردم به خصوص برای حقوق بگیران ثابت، افزایش مداوم هزینه‌های زندگی و رشد تورم، گسترش تعاونیهای اعتبار می‌تواند نقش مثبتی در تأمین نیازمندیهای مالی اعضا ایفا نموده و نوید بخش تجمع سرمایه‌های اندک اعضا برای تأمین بخشی از نیازمندیهای آنان و علاوه بر آن خدمت به شکوفایی اقتصاد خانواده و جامعه در عرصه‌ای محدودتر از بانکها باشد. لذا چنانچه با اعمال سیاستهای حمایتی اصولی نسبت به هدایت سرمایه‌های اندک مردمی به سوی تعاونیهای اعتبار و همراه با آن استفاده از قوه ابتکار، اندیشه و کار و تلاش اعضا پیگیری جدی صورت گیرد، نتایج نهایی مورد انتظار از فعالیت این بنگاههای اقتصادی تحقق و هویت خواهد یافت.

بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که عمده‌ترین منبع مالی برای تأمین نقدینگی در گردش جهت پرداخت وام مورد نیاز اعضا در تعاونیهای اعتبار، سرمایه اولیه، پس‌انداز و اقساط پرداختی اعضا می‌باشد و نقش سایر منابع در تأمین اعتبار مورد

نیاز تعاونیها بسیار ناچیز بوده است. از طرفی اکثریت اعضاء تعاونیهای اعتبار از بین اقشار کم توان جامعه بوده و لذا سرمایه و منابع مالی موجود در این تعاونیها نمی تواند از حد بالایی برخوردار باشد بنابراین قادر نیست که رضایت اعضاء را به آسانی تأمین نماید.

در مجموع کمبود منابع مالی و نقدینگی در گردش، عدم وجود انگیزه در نیروهای کارآمد و ماهر جهت عضویت در هیأت مدیره تعاونیهای اعتبار و مشارکت فعال در آن، ضعف برنامه ریزی دقیق و مبتنی بر اصول علمی و بانکداری، عدم همکاری لازم از سوی سیستم پولی و مالی کشور در رعایت اولویت واگذاری اعتبار مورد نیاز این شرکتها و بالا بودن نرخ کارمزد مؤسسات اعتباری از عواملی است که باعث کندی آهنگ رشد مطلوب تعاونیهای اعتبار شده است، لذا در راستای رفع موانع باز دارنده و کمک به سلامت فعالیت این واحدهای مردمی، حمایت مستمر و قاطع از آن به شکل جلب موافقت مؤسسات اعتباری با رعایت اولویت پرداخت وام به تعاونیهای اعتبار و خصوصاً صندوق محترم تعاون بسیار سازنده و مثبت خواهد بود.

بنابراین می بایست به اهمیت مسئله اعطای وام قرض الحسنه به تعاونیهای اعتبار توسط صندوق تعاون در ازای سپرده گذاری تعاونیهای اعتبار به نسبت سرانه عضو بطور جدی توجه شود و حمایت سازمانهای مسئول به شکل برنامه ریزی آموزش مدیران و اعضاء تعاونیهای اعتبار و تشویق مشارکت هرچه بیشتر اعضاء به افزایش پس انداز در این تعاونیها و بالاخره ایجاد زمینه تشکل بانک اعتباری متمرکز تعاونی به مورد اجرا گذارده شود.

وضعیت کلان تعاونیهای اعتبار

با توجه به اهداف فعالیت تعاونیهای اعتبار و نتایج مورد انتظار، آنچه که مورد

جدول شماره ۱:

تعداد تعاونی اعضاء سرمایه و اشتغال شرکتهای تعاونی اعتبار به تفکیک سالهای ۶۷ لغایت ۷۰.

ردیف	سال	شرح	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰
۱	تعداد تعاونی		۳۵۳	۱۹	۱۹	۲۵
۲	تعداد اعضاء (نفر)		۱۶۴۶۸۸	۲۳۱۷	۶۴۶۵	۱۵۷۸۵
۳	سرمایه (میلیون ریال)		۲۹۷۸۲	۹۴۶	۳۰۵	۲۹۲۲
۴	اشتغال		۲۴۰	۴۳	۲۱	۲۳

جدول شماره ۲:

عملکرد وضعیت تعاونیهای اعتبار تحت پوشش دفا تر امور تعاونیهای مصرف و اعتبار تا پایان سال ۷۰.

ردیف	تعاونی	شرح	اعتبار کارمندی	اعتبار کارگری	اعتبار متفرقه	جمع
۱	تعداد تعاونی		۳۰۱	۲۱۰	۵	۴۱۶
۲	تعداد اعضاء		۱۱۲۳۳۷	۷۵۵۴۷	۱۲۷۱	۱۸۹۱۵۵
۳	سرمایه (میلیون ریال)		۲۷۶۷۷	۶۲۲۲	۵۶	۳۳۹۵۵
۴	اشتغال		۳۵۰	۷۲	۵	۴۲۷

جدول شماره ۳:

تعداد تعاونی، اعضاء، سرمایه و اشتغال شرکتهای تعاونی اعتبار به تفکیک سالهای ۷۱ لغایت ۷۳.

ردیف	سال	شرح	۷۱	۷۲	۷۳
۱	تعداد تعاونی		۴۰	۷۹	۷۹
۲	تعداد اعضاء (نفر)		۸۸۹۱	۱۷۹۹۲	۱۵۹۹۳
۳	سرمایه (میلیون ریال)		۱۶۶۰	۹۲۴۱	۳۵۴۱
۴	اشتغال		۱۷	۴۳	۳۷

توجه صاحب‌نظران می‌باشد آمار وضعیت کلان فعالیت تعاونی‌های اعتبار، میزان اثر و نقش آنها در نظام اعتباری کشور است. از این رو در متن گزارش حاضر وضعیت کلی تعاونی‌های اعتبار در سه مقطع ترسیم می‌شود:

الف) قبل از شروع انقلاب اسلامی ایران. (ب) دوره مربوط به سال ۱۳۵۸ لغایت ۱۳۷۱ (زمان تأسیس وزارت تعاون).

ج) از ابتدای سال ۱۳۷۱ تا پایان شش ماهه اول سال جاری (۱۳۷۷).

الف) در خصوص وضعیت تعاونی‌های اعتبار تا قبل از شروع انقلاب اسلامی ایران با یک بررسی کلی می‌توان گفت که تعداد آنها بسیار محدود و میزان اثر بخشی آنها در نظام اعتباری کشور چندان محسوس نبوده است.

ب) در دوره مربوط به سالهای ۱۳۵۸ لغایت ۱۳۷۱ یعنی تا زمان تأسیس وزارت تعاون تعداد ۴۱۶ تعاونی اعتبار با ۱۸۹۱۵۵ نفر عضو و مجموع سرمایه ۳۳۹۵۵ میلیون می‌توان ریال در سراسر کشور تشکیل شده بودند و بر روی هم ۳۲۷۰ مورد اشتغال در آنها ایجاد شده بود.

تعداد کل تعاونی‌های اعتبار در پایان برنامه اول توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی کشور (ابتدای سال ۱۳۷۴) به ۵۹۵ شرکت رسید. در این زمان اعضا تعاونی‌های اعتبار بالغ بر ۱۹۳۷۲۵ نفر و میزان سرمایه موجود در آنها به ۱۷ میلیارد ریال گزارش گردیده است. مقایسه وضعیت تعاونی‌های اعتبار در پایان برنامه اول توسعه با آمار کلان آنها از شروع انقلاب اسلامی تا زمان تأسیس وزارت تعاون نشان می‌دهد که این تعاونی‌ها از حیث تعداد تعاونی ۲۸/۲ درصد رشد داشته‌اند و از نظر تعداد عضو و میزان سرمایه به ترتیب ۱۲/۲ درصد و ۵/۲ درصد افزایش نشان می‌دهند.

در زمان تأسیس وزارت تعاون (ابتدای

بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که عمده‌ترین منبع مالی برای تأمین نقدینگی در گردش جهت پرداخت وام مورد نیاز اعضا، در تعاونی‌های اعتبار، سرمایه اولیه، پس‌انداز و اقسام پرداختی اعضا، می‌باشد و نقش سایر منابع در تأمین اعتبار مورد نیاز تعاونیها بسیار ناچیز بوده است.

تعاونی‌های اعتبار تا پایان شش ماهه اول سال جاری بالغ بر ۲۲۶ هزار نفر و سرمایه موجود در این تعاونیها با رشد متوسط سالانه ۱۹/۴ درصد به ۸۷ میلیارد رسیده است. فرصت‌های شغلی ایجاد شده در این تعاونیها با رشد متوسط سالانه ۸٪ به ۸۹۲ مورد بالغ می‌گردد.

- از نقطه نظر توزیع استانی، استان تهران با تعداد ۱۸۸ تعاونی اعتبار و عضویت ۶۲۲۹۴ نفر و همچنین ۲۵۶ مورد فرصت شغلی در بین استانها مقام اول را دارا می‌باشد. لکن از حیث جذب سرمایه، تعاونی‌های اعتبار استان کرمانشاه با میزان ۲۳۷۵۸۹۴۹ هزار ریال در بین استانهای کشور موفق‌تر از سایرین بوده‌اند. (جدول شماره ۳/۲).

- با توجه به آخرین آمار موجود در خلال ششماهه اول سال جاری (۱۳۷۷) تعداد ۵۷ تعاونی اعتبار با سرمایه‌ای معادل ۴۱۱۶۸۱۵۷ هزار ریال و تعداد ۱۲۲۵۳ نفر عضو در استانهای کشور تشکیل شده و میزان اشتغال ایجاد شده در این تعاونیها حدود ۲۰۴ مورد بوده است. همانگونه که ملاحظه می‌شود در ششماهه اخیرالذکر علیرغم قلت تعداد تعاونی‌های اعتبار، سرمایه جذب شده توسط این تعاونیها رقم قابل ملاحظه‌ای را تشکیل می‌دهد و کثرت تعداد اعضا جدید نیز حاکی از اقبال عمومی از فعالیت تعاونی‌های اعتبار است.

نتیجه:

بر طبق برنامه زمان بندی شده پیش بینی گردیده که تا پایان سال ۱۳۷۸ (پایان برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و

سال ۱۳۷۱) از مجموع ۴۱۶ تعاونی اعتبار موجود ۵۴/۵ درصد آن را تعاونی‌های کارمندی و ۴۴/۷ درصد تعاونی‌های اعتبار کارگری تشکیل می‌دهند و مابقی یعنی ۰/۸٪ آن را تعاونی‌های اعتبار آزاد شامل می‌گردیدند.

- از مجموع ۱۹۳۷۲۵ نفر عضو تعاونی‌های اعتبار در آغاز سال ۱۳۷۱ حدود ۵۹/۷٪ آن کارکنان دولت، ۲۸۳ درصد از بین کارگران و بقیه اعضای تعاونی‌های اعتبار آزاد می‌باشند.

- از نقطه نظر پراکندگی تعاونی‌های اعتبار تشکیل شده تا ابتدای سال ۱۳۷۱ در زمان تشکیل وزارت تعاون، استان تهران با ۱۷/۹٪ و آذربایجان غربی با ۱۱/۳ درصد بیشترین تعاونی‌های اعتبار و استانهای اصفهان، کهگیلویه و بویر احمد و یزد با ۶٪ کمترین تعداد تعاونی‌های مورد بحث را داشته‌اند.

- در زمان تشکیل وزارت تعاون در قبل هر ۱۰۰ واحد بانکی در سطح کشور ۴ شرکت تعاونی اعتبار موجود بود^(۲) که در مجموع ۶/۵ درصد کل کارکنان دولت و ۲ درصد مجموع کارگران کشور درد - تعاونی‌های اعتبار مربوط به خود عضو بودند.

با آغاز برنامه دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی کشور در خلال سالهای ۱۳۷۴ تا نیمه اول سال جاری (پایان شهریور ماه ۱۳۷۷) تعداد تعاونی‌های اعتبار با رشد متوسط سالانه ۹/۳٪ کلاً به ۹۱۳ شرکت رسید و به عبارتی ۲۹۹ واحد تعاونی اعتبار طی، سالهای اخیرالذکر تشکیل گردیده است. تعداد کل اعضا

فرهنگی کشور) تعداد ۱۰۰۰ تعاونی اعتبار با ۱۴۰۰۰۰ نفر عضو و ۲۸۰۰۰۰۰ هزار ریال سرمایه تشکیل شود و چنانچه برنامه پیش بینی شده از نظر کمی با میزان تحقق آن تا پایان ششماهه اول سال ۱۳۷۷

جدول شماره ۴:

عملکرد و وضعیت تعاونیهای اعتبار تحت پوشش دفتر امور تعاونیهای مصرف و اعتبار تا پایان سال ۷۳

ردیف	تعاونی	اعتبار کارمندی	اعتبار کارگری	اعتبار متفرقه	جمع
۱	تعداد تعاونی	۳۵۸	۲۳۹	۱۷	۶۱۴
۲	تعداد اعضاء	۱۴۷۸۵۹	۸۰۸۱۴	۲۲۵۸	۲۳۲۰۳۱
۳	سرمایه (میلیون ریال)	۳۹۷۴۷	۶۷۹۷	۳۵۳	۴۷۳۹۷
۴	اشتغال	۳۳۰	۸۸	۶	۴۲۴

جدول شماره ۵:

تعداد تعاونی، اعضاء، سرمایه و اشتغال شرکتهای تعاونی اعتبار به تفکیک سالهای ۷۴ لغایت نیمه اول ۷۷

ردیف	سال	اعتبار کارمندی	اعتبار کارگری	اعتبار متفرقه	جمع
۱	تعداد تعاونی	۸۵	۷۶	۹۱	۲۵۲
۲	تعداد اعضاء (نفر)	۱۰۶۴۰	۹۴۱۷	۸۱۶۶	۲۰۲۲۳
۳	سرمایه (میلیون ریال)	۱۹۳۰	۲۸۳۴	۳۱۰۴۰	۳۴۹۰۴
۴	اشتغال	۲۸۵	۵۹	۱۱۶	۴۶۰

جدول شماره ۶:

عملکرد و وضعیت تعاونیهای اعتبار تحت پوشش دفتر امور تعاونیهای مصرف و اعتبار تا پایان ۷۷/۶/۳۱

ردیف	تعاونی	اعتبار کارمندی	اعتبار کارگری	اعتبار متفرقه	جمع
۱	تعداد تعاونی	۵۶۷	۲۸۲	۶۴	۹۱۳
۲	تعداد اعضاء	۱۷۲۹۰۸	۸۶۶۵۲	۶۲۰۰	۲۶۶۳۹۰
۳	سرمایه (میلیون ریال)	۷۶۸۵۳	۸۴۴۰	۱۸۲۳	۸۷۰۹۶
۴	اشتغال	۶۵۰	۲۲۲	۵۶	۹۲۸

جدول شماره ۷:

جدول زمان پیش بینی تعداد اعضاء و سرمایه شرکتهای تعاونی اعتباری طی برنامه دوم

ردیف	سال	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	جمع
۱	تعداد تعاونی	۱۵۰	۱۷۵	۲۰۰	۲۲۵	۲۵۰	۱۰۰۰
۲	تعداد اعضاء	۲۱۰۰۰	۲۴۵۰۰	۲۸۰۰۰	۳۱۵۰۰	۳۵۰۰۰	۱۴۰۰۰۰
۳	سرمایه (میلیون ریال)	۴۲۰	۴۹۰	۵۶۰	۶۳۰	۷۰۰	۲۸۰۰

شایان ذکر است روند توسعه تعاونیهای اعتبار در صورت رهایی از برخی محدودیتها و برخورداری از حمایتهای اصولی و ایجاد تسهیلات لازم برای دستیابی سریع آنها به منابع اعتباری توسط ارگانهای مسئول شتاب بیشتری خواهد گرفت و آهنگ رشد آن از برنامه پیش بینی شده سریعتر خواهد بود. (جدول شماره ۱ تا ۷)

به طور کلی مشکلات فراراه تعاونیهای اعتبار بدین قرار است:

- ضعف بنیه مالی و عدم تکافوی سپرده اعضاء برای وام دهی.

- نبود رغبت کافی و عدم استقبال مدیران دستگاهها از فعالیت تعاونیهای اعتبار زیربط.

- اثرات سوء نرخ تورمی برای ارزش سرمایه گذاری اعضاء.

- عدم ارتباط تعاونیهای اعتبار به فعالیتهای جانبی برای ترمیم نقدینگی مورد نیاز.

- وجود صندوقهای قرض الحسنه در کنار تعاونیهای اعتبار.

- عدم ارتباط و همکاری فیما بین

تعاونیهای اعتبار به دلیل عدم تشکیل اتحادیههای استانی و سراسری تعاونیهای اعتبار.

در کنار مشکلات ذکر شده پیشنهاد مشخص اکثر ادارات کل تعاون تشکیل اتحادیههای استانی و اتحادیه سراسری

تعاونیهای اعتبار در جهت حل معضلات فوق الذکر است. طبق مطالعات انجام شده در حال حاضر یک اتحادیه تعاونی اعتبار

با سرمایه ۴۷۰۰۰۰۰ ریال و با عضویت ۱۴ شرکت در سطح استان تهران تأسیس و برابر گزارش واصله از اداره کل تعاون

استان تهران این اتحادیه تاکنون توفیق چندانی نداشته و در یک رکورد نسبی به سر می برد. اگر چه تأسیس اتحادیه برای تعاونیهای اعتبار به لحاظ اهداف مورد نظر

وضعیت کلان تعاونیهای اعتبار ثبت شده از بدو تأسیس تا پایان ۷۷/۶/۳۱

ردیف	استان	تعداد تعاونی	تعداد اعضا	سرمایه (هزار ریال)	کل اشتغال
۱	مرکزی	۲۷	۳۳۳۲	۲۷۷۲۰۲	۱۳
۲	گیلان	۶۴	۱۴۱۷۹	۹۳۶۷۹۳	۲۷
۳	مازندران	۲۸	۱۸۰۱۵	۵۸۶۲۲۱۸	۱۶
۴	آذربایجان شرقی	۴۰	۱۴۰۹۲	۱۵۵۴۰۰۵	۲۲
۵	آذربایجان غربی	۷۷	۳۴۲۱۲	۱۶۴۲۲۲۸۳	۱۱۹
۶	کرمانشاه	۲۸	۱۱۶۸۸	۳۴۷۵۸۹۴۹	۲۸
۷	خوزستان	۴۵	۱۵۳۲۳	۲۲۹۱۶۱۷	۲۰
۸	فارس	۴۸	۷۲۴۳	۲۶۱۶۳۸۵	۱
۹	کرمان	۱۴	۴۵۳۲	۴۷۴۰۷۷	۱۳
۱۰	خراسان	۸۹	۲۸۷۱۳	۷۶۸۶۲۸۲	۵۵
۱۱	اصفهان	۳۴	۶۷۸۷	۱۶۹۶۰۳۶	۷۶
۱۲	سیستان و بلوچستان	۱۰	۱۷۵۴	۳۹۶۲۵۳	۱۴
۱۳	کردستان	۲۹	۷۷۶۲	۲۴۵۸۱۰	۲
۱۴	همدان	۳۰	۴۴۲۲	۱۰۷۰۹۷۲	۶
۱۵	چهارمحال و بختیاری	۱۱	۱۷۷۳	۳۸۹۸۳۰	۲
۱۶	لرستان	۷	۱۶۸۶	۵۷۱۷۳۹	۱۰
۱۷	ایلام	۸	۱۲۲۷	۱۲۰۳۴۰	۱۴
۱۸	کهگیلویه و بویراحمد	۴	۲۴۰	۳۲۲۳۳	۱۴۵
۱۹	بوشهر	۱۰	۱۱۱۲	۳۰۵۶۰۴	۱۰
۲۰	زنجان	۲۸	۷۹۴۳	۱۶۹۲۲۴۰	۷
۲۱	سمنان	۱۷	۲۵۹۱	۳۱۰۱۶۸	۱۹
۲۲	یزد	۱۳	۱۹۹۶	۶۹۴۷۱۱	۰
۲۳	هرمزگان	۱۲	۲۳۴۱	۱۶۳۵۴۲	۰
۲۴	تهران	۱۸۸	۶۲۲۹۳	۴۷۱۵۴۳۷	۲۵۶
۲۵	اردبیل	۱۲	۲۱۳۷	۲۶۲۹۳۶	۱
۲۶	قم	۸	۵۳۳	۲۲۳۹۴۲	۰
۲۷	قزوین	۱۸	۶۹۴۴	۸۱۱۷۹۱	۵
۲۸	گلستان	۱۴	۱۵۲۰	۳۲۲۲۷۹	۱۱
	جمع	۹۱۳	۲۶۶۳۹۰	۸۷۰۹۵۶۷۱	۸۹۲

از فعالیت اتحادیه‌ها نظیر برقراری ارتباط بین تعاونیها، ارائه خدمات فنی - تخصصی و اطلاعات مورد نیاز و کمک به ساماندهی و حسن اداره امور و ایجاد هماهنگی‌های لازم مفید به نظر می‌رسد، لکن چنانچه بار مالی جدیدی از این رهگذر به تعاونیهای اعتبار تحمیل شود اقدام مطلوبی نخواهد بود مگر آن که با حمایت کامل و مطالعات دقیق تأسیس شوند تا در تحقق اهداف کیفی خود موفق گردند.

راهکارهای پیشنهادی نیز مواردی بدین قرار است:

۱- پیش بینی افزایش مستمر میزان سرمایه گذاری اعضا در شرکت به عنوان یکی از شرایط عضویت در تعاونیهای اعتبار تحت عنوان «پاره سهام».

۲- افزایش کمک مؤسسات دولتی به تعاونیهای اعتبار ذیربط.

۳- افزایش تسهیلات صندوق تعاون به نفع تعاونیهای اعتبار و حتی الامکان به شکل قرض الحسنه.

۴- معاونت تعاونیهای اعتبار از مالکیت عملکرد.

۵- ایجاد انگیزه‌های تشویقی در اعضا برای افزایش سرمایه (نظیر وام دهی و غیره).

۶- مبادرت به فعالیتهای خدماتی و تولید در کنار فعالیتهای اعتباری برای کاستن از کاهش ارزش سرمایه گذاری اعضا و تأثیر سوء نرخ تورم اقتصادی.

۷- برنامه ریزی جهت تشکیل اتحادیه سراسری تعاونیهای اعتبار.

۸- برقراری تسهیلات خاص با اخذ مجوزهای لازم به ویژه در خصوص مأمور نمودن نیرو در تعاونیهای اعتبار دستگاههای دولتی، کسر پاره سهام از حقوق اعضا و....

یادآور می‌شود اگرچه در متن گزارش حاضر فقط به بررسی کمیتهای عمومی تعاونیهای اعتبار کفایت شده لکن چنانچه

- حداقل و حداکثر سقف وامهای پرداختی
- حداقل و حداکثر زمان باز پرداخت وامهای پرداختی
- میزان استفاده تعاونیهای اعتبار از تسهیلات بانکی

مسئولین محترم بخش آمار و خدمات ماشینی در خصوص برنامه‌ریزی برای جمع‌آوری اطلاعات آماری از:
- تعداد و میزان وامهای پرداختی توسط تعاونیهای اعتبار کشور

- میزان استفاده تعاونیهای اعتبار از تسهیلات صندوق تعاون
- میزان استفاده تعاونیهای اعتبار از تسهیلات صندوقهای قرض الحسنه
- میزان استفاده تعاونیهای اعتبار از تسهیلات سایر منابع
- تعاونیهای اعتبار توجه فرمایند. ما را در انعکاس وضعیت شفاف عملکرد تعاونیهای مورد بحث و بیان نقش آنها در نظام اعتباری بخش تعاون اقتصاد جمهوری اسلامی ایران و متعاقباً در کل کشور یاری خواهند نمود.

در خاتمه گزارش کوتاهی از وضعیت فعالیت یک تعاونی اعتبار موفق کشور برای حسن ختام گزارش ارائه می‌گردد.

وضعیت و عملکرد تعاونی اعتبار کارکنان وزارت جهادسازندگی از بدو تأسیس تا پایان نیمه اول سال ۷۷

شرکت تعاونی اعتبار وزارت جهاد سازندگی در دیماه ۱۳۶۹ با سرمایه اولیه ۶۰۲۰۰۰۰ ریال و با تعداد ۶۰۲ نفر عضو تأسیس و تحت شماره ۸۱۵۸۴ در اداره ثبت شرکتها ثبت گردیده است. هدف از تأسیس شرکت تأمین نیازمندیهای اعتباری اعضا بوده است.

استراتژی اقتصادی این تعاونی حول محور کشاورزی و فعالیت و زیر بخشهای آن شامل دام و آبزیان و صنایع تبدیلی وابسته تعریف شده است. شرکت نظام برنامه و بودجه را مسلط بر محور کاری خود قرار داده و در امور اجرایی تا حدود ۷۰٪ مجهز به سیستم مکانیزه می‌باشد.

در حال حاضر این شرکت عضو اتحادیه تعاونیهای اعتبار استان تهران می‌باشد و (تا پایان نیمه اول سال ۷۷) دارای تعداد ۱۷ شعبه دایر در سطح کشور بوده است.

این شرکت در سال ۷۳ به عنوان تعاونی نمونه شناخته شده است و تاکنون (پایان نیمه اول سال ۷۷) افزون بر ۳۰ میلیارد ریال وام قرض الحسنه پرداخت نموده است

این شرکت علاوه بر ارائه خدمات اعتباری همه ساله سود سهام مناسبی که حاصل از فعالیتهای اقتصادی است به سهامداران خود به صورت نقدی پرداخت می‌نماید.

تعداد اعضای این تعاونی از ابتدای تأسیس تا پایان نیمه اول سال ۷۷ تعداد به ۲۰۰۰۰ نفر افزایش یافته و سرمایه آن به ۶ میلیارد ریال بالغ گردیده است. این تعاونی توانسته است که تاکنون قریب ۲ میلیارد ریال نقدینگی جذب نماید که حدود ۵۰٪ آن را از طریق سرمایه گذاری اعضا و مابقی آن را از اشخاص حقوقی تأمین نموده است.

■ مأخذ و منابع:

- بررسی مفاهیم ای وضعیت عمومی و فعالیت اعتباری شرکتهای تعاونی اعتبار کشور در سالهای ۷۲-۷۳

- اهداف و سیاستهای اجرایی وزارت تعاون در خصوص تعاونیهای اعتباری سال ۷۴.
- برنامه نحس خدمات نازرگانی ۱۳۷۷ - ۱۳۷۳.
- گزارش وضعیت عمومی فعالیت اعتباری تعاونیهای اعتبار کشور مربوط به سالهای ۷۵-۷۶-۷۷.
- شرکت تعاونی اعتبار کارکنان وزارت جهاد سازندگی. گزارش تحزیه و تحلیل صورتهای مالی سالهای ۷۶ و ۷۵ و ۷۴.

- اجرای اصول اقتصادی قانون اساسی آری سا خیر؟ تألیف مهندس علامرضا شامعی.
- آمار بخش خدمات ماشینی وزارت تعاون.

- ۱- نقل از کتاب اجرای اصول اقتصادی قانون اساسی (صفحه ۹۷)
- ۲- نقل از کتاب اجرای اصول اقتصادی قانون اساسی (صفحه ۹۹)

مقام معظم رهبری

تعاونیها و پستترین شبکه

اشراك و دخالت حقیقی

مردم در کارهاست

توسعه تعاون در حوزه فرهنگ و هنر

از: دفتر ترویج و توسعه مشارکتهای مردمی وزارت تعاون

تعداد شرکتهای تعاونی فرهنگی و هنری از تعداد (۱۱) واحد در سال ۱۳۷۸ به ۱۰۱ واحد در پایان شهریور ماه سال ۱۳۷۷ افزایش یافته که از رشدی بیش از ده برابر برخوردار است همچنین تعداد برنامه‌های تهیه شده برای سیما از ۲ برنامه در سال ۱۳۷۰ به ۱۷۳ برنامه در پایان شهریور ۷۷ و میزان تولید از (۲۸۵) دقیقه در سال ۱۳۷۰ به ۲۰۲۴۳ دقیقه در پایان شهریور ۷۷ افزایش یافته که این امر حاکی از توجه خاص به مشارکت تعاونیها در امور فرهنگی و هنری است

مقدمه:

اگرچه نهضت تعاون در کشور ما از سابقه و پیشینه‌ای بیش از ۷۰ سال برخوردار است لکن عمده توفیقات بدست آمده در این بخش به لحاظ همخوانی اصول هفت گانه نهضت تعاونی با ارزشهای اسلامی و انسانی مرسوم استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران و امان نظر مسئولان بلند پایه آن نظیر شهید آیت ... بهشتی است که تبلور این توجه در اصول ۴۲ و ۴۳ قانون اساسی و تعیین بخش تعاونی به عنوان دومین بخش از بخشهای سه گانه نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران قابل ملاحظه است.

طی سالهای بعد از پیروزی انقلاب تا سال ۷۰ گرچه تعاونیها به لحاظ کمی با رشد زیادی مواجه بودند لکن به دلیل عدم وجود برنامه‌ای مناسب برای توسعه بخش تعاون، این بخش از رشد کیفی مطلوب برخوردار نگردید. با توجه به این کاستی، قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۲ شهریور ماه ۱۳۷۰ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و سپس وزارت تعاون تأسیس گردید و فعالیت گسترده‌ای را جهت توسعه بخش تعاونی آغاز نمود.

تعاونیها بعد از انقلاب و به ویژه بعد از تشکیل وزارت تعاون نه تنها از رشد کمی برخوردار گردیدند بلکه به لحاظ کیفی و تنوع نیز متحول شده و بخش تعاون به منظور رسیدن به جایگاه واقعی خود در زمینه‌های متعدد فعال گردید و کارهایی را که قبلاً به صورت تعاونی انجام نمی‌شد در قالب تشکلهای تعاونی به منصفه ظهور رسید.

یکی از گرایشهای تعاونیها که تنوع زیادی پیدا کرد: گرایش خدمات بود. خدمات با عرصه وسیعی که دارا است یکی از زمینه‌هایی است که می‌توانست، حوزه کاری بخش تعاون را گسترش دهد. بدین ترتیب تعاونیهای خدماتی امروزه در زمینه‌های فرهنگ و هنر، تربیت بدنی، خدمات بهداشتی درمانی، آموزشی، سیاحتی و زیارتی فعالیت گسترده‌ای یافته‌اند به گونه‌ای که در حال حاضر وضعیت تعاونیهای بخش خدمات که فعالیتهای فرهنگی و هنری تحت پوشش آنها انجام می‌شود به شرح زیر می‌باشد:

رشد تعاونیهای فرهنگی و هنری در بین تعاونیهای خدماتی قابل ملاحظه است. در طی سالهای بعد از تشکیل وزارت تعاون، این وزارتخانه نه تنها خود فعالیتهایی را در

وضعیت تعاونیهای بخش خدمات از ابتدا تا

پایان سال ۱۳۷۰

تعداد تعاونی	۲۲۵	واحد
تعداد اعضا	۲۶۵۲	نفر
سرمایه	۲۹۶۴۶۶۶	هزار ریال
کل اشتغال	۴۵۱۲	نفر

وضعیت تعاونیهای بخش خدمات شامل

تعاونیهای فرهنگ و هنر از ابتدا تا ۷۷/۶/۳۱

تعداد تعاونی	۲۶۹۱	واحد
تعداد اعضا	۶۲۸۲۵	نفر
سرمایه	۱۰۲۵۰۹۲۰۸	هزار ریال
کل اشتغال	۷۶۰۲۷	نفر

زمینه‌های فرهنگی و هنری به انجام رسانده بلکه مشوق مردم برای تشکیل تعاونیها در این زمینه بوده است و نتیجه این فعالیت امروز در قالب تشکیل انواع تعاونیهای فرهنگی و هنری و همچنین تعاونیهایی که خدمات و امکانات را برای این بخش فراهم می‌کنند تجلی یافته است.

تعاونیهای فرهنگی هنری و سایر تعاونیهای مرتبط با این فعالیتها شامل تعاونیهای تولید فیلم سینمایی، سالن سینما و تئاتر، آموزش موسیقی، خطاطی، هنرهای تجسمی، چاپ و نشر، تهیه و تأمین

نیاز چاپخانه داران، خدمات عکاسی و تأمین نیاز آنها، توزیع کنندگان مطبوعات و جراید، توزیع کنندگان کتب و نوشت افزار و صحافان می‌شود.
آخرین وضعیت این تعاونیها و اهم

فعالیت آنها به تفکیک گروههای ده گانه تا تاریخ ۷۷/۶/۳۱ به شرح جدولهای صفحات بعد می‌باشد:
با توجه به آمار مذکور ملاحظه می‌شود که تعداد شرکتهای تعاونی فرهنگی و

هنری از تعداد (۱۱) واحد در سال ۱۳۶۸ به ۱۰۱ واحد در پایان شهریور ماه سال ۱۳۷۷ افزایش یافته که از رشدی بیش از ده برابر برخوردار است همچنین تعداد برنامه‌های تهیه شده برای سیمای ۲ برنامه در سال ۱۳۷۰ به ۱۷۳ برنامه در پایان شهریور ۷۷ و میزان تولید از (۲۸۵) دقیقه در سال ۱۳۷۰ به ۲۰۲۴۳ دقیقه در پایان شهریور ۷۷ افزایش یافته که این امر حاکی از توجه خاص به مشارکت تعاونیها در امور فرهنگی و هنری است و نهایتاً حضور تشکلهای مردمی در قالب تعاونیها و کاهش تصدی دولت از جمله سیاستهای کلان کشور است را به همراه داشته است.

اهم فعالیتها و اقدامات ترویجی از طریق صدا و سیما

وزارت تعاون به منظور کمک به تحقق اهداف مصرح در قانون اساسی و قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران و نهایتاً ترویج و توسعه مشارکتهای مردمی و گسترش فرهنگ تعاون عمومی که دقیقاً با اهداف توسعه بخش صدا و سیما مبنی بر تشویق مردم برای روی آوری به فعالیتهای تعاونی هم‌اهنکی و همسویی دارد با هماهنگی و همکاری و حمایت و مساعدت سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران اقدامات مشروحه را انجام داده است:

در جدول ۳ آمار فعالیتهای مربوط به تعاونیهای روستایی و تعاونیهای فرش تحت پوشش جهاد سازندگی به دلیل فقدان آمار و اطلاعات مورد نیاز منظور نشده است و با عنایت به آمارهای ارائه شده هر چند سهم بخش تعاون در ارتباط با فعالیتهای تولید و پخش برنامه‌های صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران اندک می‌باشد معیناً روند رو به رشد آن در سالهای اخیر ناشی از توجه ویژه سازمان

جدول شماره ۱- وضعیت تعاونیهای فرهنگی و هنری به تفکیک گروههای ده گانه

ردیف	گروه	تعداد تعاونی	اعضاء (نفر)	سرمایه (هزار ریال)
۱	تعاونیهای تولید فیلم و خدمات سینمایی	۷۴	۸۸۳	۳۶۶۲۶۱۸
۲	تعاونیهای سالن سینما و تئاتر	۴	۳۶	۵۲۲۲۵۰
۳	تعاونیهای تبلیغاتی و آموزش، موسیقی، خطاطی، هنرهای تجسمی	۲۷	۴۶۱	۱۲۷۴۴۲۸
۴	چاپ و نشر (چاپخانه)	۱۰۲	۱۲۲۵	۸۹۱۰۹۸۳
۵	تأمین نیاز تولید کنندگان چاپ و نشر	۱۲	۱۳۸۱	۵۵۹۷۷۴۵
۶	خدمات عکاسی	۱۳	۴۹۶	۳۵۹۷۲۰
۷	تأمین نیاز تولید کنندگان خدمات عکاسی	۵۳	۵۰۸۵	۱۷۱۶۱۷۲/۶۱۵
۸	توزیع کنندگان مطبوعات و جراید	۱۱	۲۷۰۲	۱۸۷۱۹۴
۹	توزیع کنندگان کتب و نوشت افزار	۱۸	۱۱۸۸	۱۲۹۵۲۰۹
۱۰	صحافان	۷	۹۳۰	۱۱۱۷۰۷۱
	جمع کل	۳۲۱	۱۴۳۸۷	۲۴۶۴۳۳۹۰/۶۱۵

جدول شماره ۲- روند تشکیل تعاونیهای بخش فرهنگ و هنر با اقدامات فرهنگی

سال	تعداد تعاونی	اعضاء (نفر)	سرمایه (هزار ریال)	اشتغال (نفر)
تا سال ۶۸	۸۶	۱۰۹۶۲	۹۱۵۴۲۳۷/۶۱۵	-
۶۸	۱۵	۲۲۲	۱۴۷۵۵۵	-
۶۹	۶	۸۰	۸۷۳۵	-
۷۰	۱۰	۱۵۴	۴۹۴۲۰۱	-
۷۱	۱۱	۸۰	۱۱۷۰۵۰	۴۴
۷۲	۲۸	۳۴۹	۱۸۱۷۸۹۰	۵۲۹
۷۳	۵۰	۵۷۵	۲۲۵۵۳۸۴	۱۰۲۴
۷۴	۳۷	۶۱۷	۲۹۹۹۷۲۹	۷۵۵
۷۵	۳۳	۸۸۱	۳۴۸۷۲۲۳	۵۲۴
۷۶	۲۴	۴۶۰	۴۱۰۲۹۷۶	۴۳۱
۷۷	۱	۷	۵۶۴۰۰	-
جمع کل	۳۲۱	۱۴۳۸۷	۲۴۶۴۳۳۹۰	۳۳۲۷

روند تشکیل و تولید برنامه توسط تعاونیهای فرهنگی و هنری در ارتباط با تولید فیلم خدمات سینمایی

ردیف	سال	تعداد شرکت	تعداد اداء	تولید برنامه برای سینما		تولید برنامه برای صدای		تولید فیلم سینمایی	
				جمهوری اسلامی	جمهوری اسلامی	جمهوری اسلامی	جمهوری اسلامی	میزان تولید	تعداد برنامه
۱	۱۳۶۸	۱۱	۱۰۳	-	-	-	-	-	-
۲	۱۳۶۹	۴	۳۰	-	-	-	-	-	-
۳	۱۳۷۰	۶	۴۳	۲	۲۸۵	-	-	۳	۳۰۰
۴	۱۳۷۱	۴	۳۲	۳	۱۶۸	-	-	۳	۲۷۰
۵	۱۳۷۲	۱۳	۱۰۹	۱	۸۶	-	-	-	-
۶	۱۳۷۳	۲۱	۲۰۲	۲	۱۵۵	-	-	۱	۹۰
۷	۱۳۷۴	۱۷	۲۸۶	۳۹	۶۸۱	-	-	۳	۲۶۰
۸	۱۳۷۵	۷	۱۸۸	۲۸	۴۵۳۵	۱	۳۰	۴	۴۱۰
۹	۱۳۷۶	۱۷	۱۹۹	۳۷	۱۱۹۵۰	-	-	۵	۳۸۰
۱۰	۱۳۷۷	۱	۱۹۶	۵۱	۳۲۳۸۲	۲	۲۳۳۵	۸	۴۱۸
جمع		۱۰۱	۱۳۸۸	۱۷۳	۵۰۲۴۳	۱	۲۳۶۵	۲۷	۲۱۲۸

۲- مطالعات زمینه یابی در خصوص تشکیل این تعاونیها در استانهای مختلف کشور.

۳- ارتباط با سازمانها و دستگاههای متولی فعالیتهای فرهنگی و هنری کشور جهت توسعه همکاریها و توسعه تعاونیها در زمینه های فوق.

۴- تهیه پیش نویس توافقنامه همکاری با وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی جهت ایجاد و توسعه تعاونیها در زمینه فعالیتهای حوزه فرهنگ و هنر.

۵- تخصیص بخشی از اعتبارات بخش تعاونی در سنوات مختلف جهت توسعه تعاونیهای فرهنگی و هنری.

۶- برگزاری جلسات مشترک با مسئولین وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در زمینه ترویج فرهنگ عمومی تعاون کشور.

۷- برگزاری جلسات سخنرانی و گردهمایی، نمایش فیلم، برنامه رادیویی، تهیه پوستر، بروشور و تجهیز و راه اندازی کتابخانه ها در جهت ارتقاء دانش و فرهنگ، به ویژه فرهنگ تعاون در جامعه.

لازم به ذکر است که وزارت تعاون در راستای ارتقاء سطح آگاهیها و دانش اعضاء و کارکنان تعاونیها، علاقمندان به تحقیق و پژوهش در خصوص مسائل تعاونیها و ترویج فرهنگ مکتوب از سالهای گذشته اقدام به تجهیز و راه اندازی کتابخانه در ادارات کل تعاون استانها و در مواردی در ادارات تعاون شهرستانها نموده و در حدود ۲۸۰۰۰ جلد کتاب به آنها اختصاص داده براساس آمار موجود کتابخانه های ادارات کل تعاون استانهای کشور و کتابخانه مرکزی وزارت تعاون طی سالهای ۷۵ و ۷۶ و ۷۷ جمعاً تعداد ۲۰۲۷۶ جلد کتاب برای استفاده علاقمندان به امانت داده اند و در طی سالهای مذکور جمعاً ۴۰۱۰۱۰ نفر از اقشار مختلف مردم که عموماً دانشجویان و اساتید دانشگاهها

تعاونیهای مصرف که هم اکنون ۹۱۰۵ تعاونی با ۵/۵۴۲/۷۱۰ نفر عضو در سطح کشور فعال هستند، یکی از مکانهای مناسب برای عرضه کتاب و نشریات و سایر محصولات فرهنگی می باشند

گسترش و توسعه مشارکتهای مردمی در تشکلهای فرهنگی و هنری.

مزبور به جلب مشارکت مردم در فعالیت های اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی

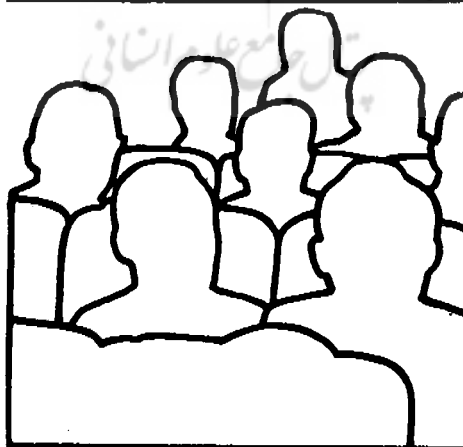
از طریق تشکلهای تعاونی می باشد.

تخصیص تسهیلات اعتباری به تعاونیهای فرهنگی و هنری

وزارت تعاون از سال ۱۳۷۱ به منظور گسترش و توسعه فعالیت های مربوط به تعاونیهای متشکله در حوزه فرهنگ و هنر بخشی از اعتبارات و منابع مالی سهم بخش تعاون از محل تصره ۳ بودجه سنواتی کل کشور را به تعاونیهای مذکور اختصاص داده که خوشبختانه روند تعداد طرحهای اجرا شده و اعتبارات تخصیصی در این بخش روندی افزایشی بوده است.

اهم فعالیتها و اقداماتی که وزارت تعاون به منظور افزایش فعالیت های مرتبط با بخش فرهنگی و هنری انجام داده است:

۱- آموزش و ترویج تعاون به منظور

گزارش آماری تعاونیهای فرهنگی و هنری بخش تعاون و عملکرد تعاونیهایی که در تهیه برنامه‌های صدا و سیما و تولید فیلم سینمایی تا پایان شهریور ماه ۷۷ فعالیت داشته‌اند، به تفکیک استان

ردیف	نام استان	تعاونی	تعداد اعضا	تعداد تعاونیهای که تولید داشته‌اند	تولید برنامه برای سیما			تولید برنامه برای صدا			تولید فیلم سینمایی		
					سال تولید	تعداد برنامه	میزان تولید	سال تولید	تعداد برنامه	میزان تولید	سال تولید	تعداد برنامه	میزان تولید
۱	مازندران	۶	۴۶	۳	۷۷، ۷۶	۱۴	۱۷۶۹۰	-	-	-	-	-	-
۲	آذربایجان شرقی	۳	۲۶	۱	۷۶	۶	۳۰۵۰	-	-	-	-	-	-
۳	کرمان	۶	۴۶	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۴	خراسان	۵	۵۱	۲	۷۷	۱	۵۲۰	-	-	۷۴	۱	۸۰	-
۵	اصفهان	۵	۱۶۶	۳	۷۷، ۷۰	۳۴	۹۰۷۷	-	-	-	-	-	-
۶	سیستان و بلوچستان	۱	۷	۱	۷۷، ۷۵	۱۴	۱۱۲۲۰	-	-	-	-	-	-
۷	کردستان	۱	۷	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۸	همدان	۲	۷	۱	۷۴، ۷۷	۶۸	۱۴۵۶	۷۵	۱	۳۰	-	-	-
۹	بوشهر	۲	۲۹	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۰	اردبیل	۲	۱۵	۱	۷۷	۳	۵۷۰	-	-	۷۷	۲	۵۰	-
۱۱	استان مرکزی	۴	۳۷	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۲	گیلان	۵	۵۴	۱	۷۷، ۷۵	۸	۲۷۶۰	-	-	۷۷	۱	۹۰	-
۱۳	آذربایجان غربی	۱۱	۷۷	۹	-	-	-	-	-	۷۰، ۷۶، ۷۷	۹	۸۱۰	-
۱۴	کرمانشاه	۱	۱۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۵	خوزستان	۵	۴۰	۲	۷۷	۳	۷۷	۲۵	۱	۱۳۵	۱	۹۰	-
۱۶	فارس	۲	۱۷	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۷	چهارمحال و بختیاری	۱	۸	۱	۷۷	۳	۱۳۲۰	۷۷	۳	۲۲۰۰	۲	۱۲۰	-
۱۸	لرستان	۶	۵۱	۵	۷۶، ۷۷	۹	۱۴۵۰	-	-	۷۵، ۷۷	۳	۲۹۰	-
۱۹	زنجان	۲	۲۱۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۲۰	سمنان	۱	۸	۱	۷۴	۱	۶۰	-	-	-	-	-	-
۲۱	یزد	۳	۳۲	۱	۷۷	۲	۱۴۵	-	-	۷۰	۱	۱۲۰	-
۲۲	هرمزگان	۲	۱۴	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۲۳	تهران	۲۳	۴۲۲	۳	۷۶، ۷۷	۷	۹۰۰	-	-	۷۴، ۷۷	۷	۴۷۸	-
۲۴	فروین	۱	۸	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۲۵	گلستان	۱	۷	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۲۶	ایلام	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۲۷	کهگیلویه و بویراحمد	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۲۸	قم	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	جمع کل	۱۰۱	۱۳۸۸	۳۵	-	۱۷۳	۵۰۲۴۳	۵	۲۳۶۵	-	۲۷	۲۱۲۸	-

و محققین می‌باشند به کتابخانه‌های وزارت تعاون مراجعه نموده‌اند.

همچنین وزارت تعاون اقدام به چاپ و انتشار ۲۵ عنوان کتاب با تیراژ ۸۴۰۰۰ جلد در خصوص موضوعات مختلف و متنوع نموده است. به علاوه وزارت تعاون و اتحادیه‌های تحت پوشش ظرف سالهای

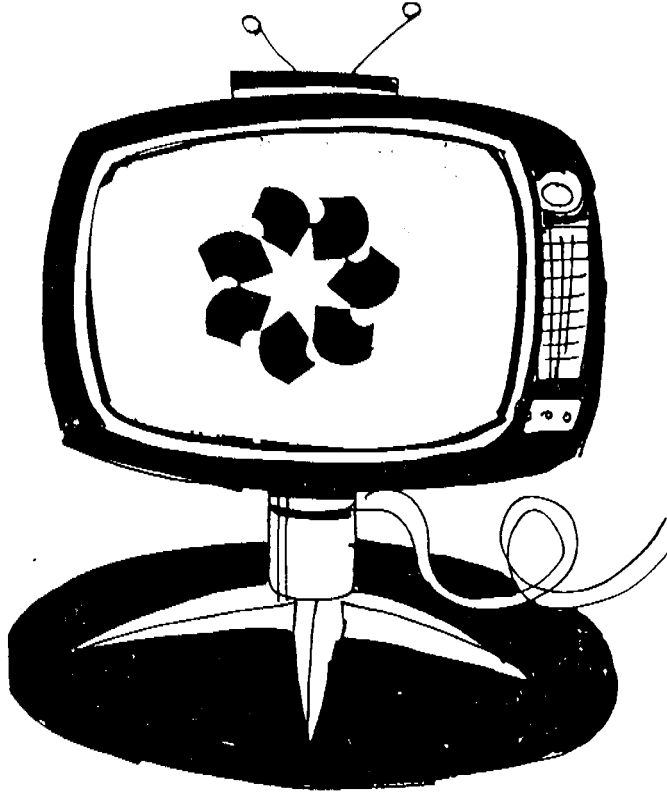
گذشته اقدام به چاپ و انتشار ۶ عنوان نشریه به صورت ماهنامه و فصلنامه نموده و یکی از اتحادیه‌های سراسری کشور تاکنون ۴ عنوان کتاب با تیراژ ۲۰۰۰۰ جلد ترجمه و انتشار داده است.

اهم اقدامات و برنامه‌هایی که به منظور

مشارکت مؤثر بخش تعاون در فعالیتهای فرهنگی و هنری در حال پیگیری و اجراء می‌باشد:

۱- مشخص نمودن سهم فعالیتها و امکانات بخش تعاون بر اساس اصول ۲۳ و ۴۴ قانون اساسی.

۲- اجراء مفاد تبصره‌های ۱۰ و ۲۱ قانون

جدول شماره ۷- لیست انتشارات

وزارت تعاون

سال انتشار	تعداد عناوین	تیراژ
۱۳۷۲	۳	۱۲۰۰۰
۱۳۷۳	۳	۹۰۰۰
۱۳۷۴	۵	۱۹۰۰۰
۱۳۷۵	۸	۲۰۰۰۰
۱۳۷۶	۵	۱۴۰۰۰۰
۱۳۷۷	۱	۱۰۰۰۰
جمع کل	۲۵	۸۲۰۰۰

توضیح: در این آمار چاپ اسانامه‌های مختلف و قانون تعاون و دستورالعملهای مختلف مربوط به تشکیل تعاونیها منظور نشده است.

برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در ارتباط با واگذاری و انتقال بخشی از فعالیتهای بخش دولتی به بخش تعاونی به منظور متعادل کردن فعالیتهای این بخش با سایر بخشهای اقتصادی کشور (دولتی و خصوصی).

۲- اجرای مواد ۱۷ و ۱۸ و ۲۴ قانون بخش تعاونی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران به منظور تقویت بنیه مالی تعاونیهای متشکله در بخش فرهنگی، هنری و ارتقاء سطح مشارکت نهادهای عمومی و دولتی

در فعالیتهای بخش تعاونی.

۴- حمایت و پشتیبانی از تعاونیها به منظور ایجاد و گسترش واحدهای تولیدی و خدماتی در زمینه فعالیتهای انتشاراتی و چاپ، تولید فیلم، عکس و ...

۵- تشکیل اتحادیه‌های مورد نیاز پشتیبانی فعالیت واحدهای خصوصی و تعاونی خدمات فرهنگی و هنری و انتقال پاره‌ای از امور تصدی‌گری دولت به آنها.

۶- نهایی نمودن مفاد توافقنامه همکاری با

طرحهای فرهنگی و هنری (صدا و سیما و فیلم‌سازی) که با استفاده از تسهیلات تبصره ۳ قانون بودجه در سالهای ۱۳۷۱ لغایت ۱۳۷۶ اجراء شده است:

جدول شماره ۶

ردیف	سال	تعداد طرح	مبلغ وام تهریزی (میلیون ریال)
۱	۱۳۷۱	۳	۲۶۸
۲	۱۳۷۲	۷	۱۴۴۹
۳	۱۳۷۳	۲۲	۸۵۳۲
۴	۱۳۷۴	۲۰	۷۷۸۷
۵	۱۳۷۵	۱۲	۴۷۹۶
۶	۱۳۷۶	۱۰	۲۷۰۱
جمع		۷۴	۲۵۵۳۳

* تسهیلات و اعتبارات دریافتی شرکتهای و اتحادیه‌های تعاونی فرهنگی و هنری از محل اعتبارات تبصره ۵۰ و صندوق تعاون و سایر منابع بانکی به دلیل عدم دسترسی به اطلاعات دقیق در محاسبات منظور نشده است.

* سهم آورده سرمایه‌گذاران (اعضاء تعاونیها) در طرحهای مذکور حداقل ۳۰ و حداکثر ۸۰ درصد کل سرمایه‌گذاری بوده است.

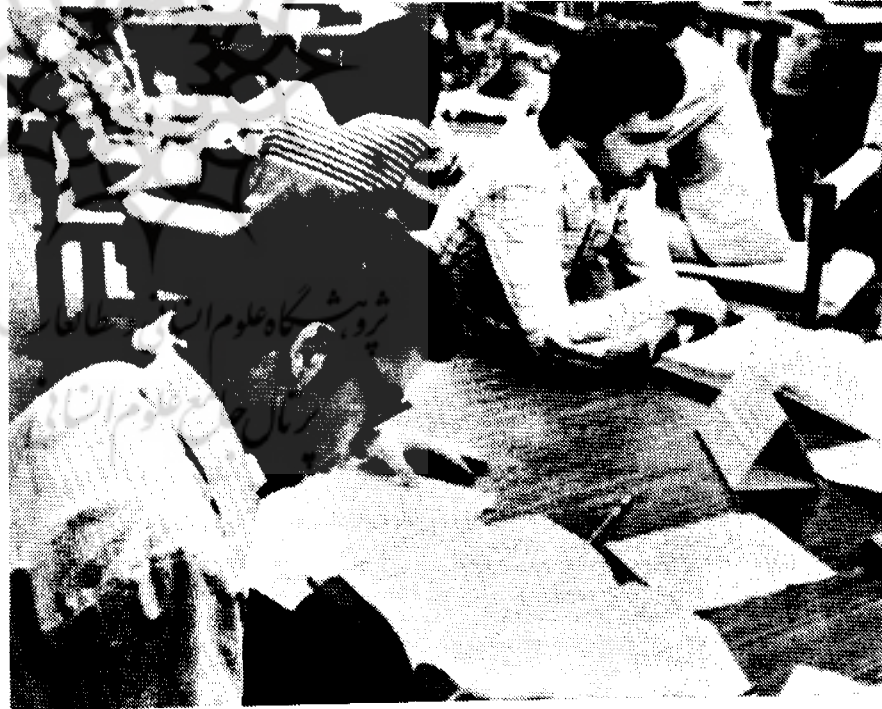
جدول شماره ۵ مدت زمان پخش برنامه به ساعت

ردیف	عنوان فعالیت	سال ۷۴	سال ۷۵	سال ۷۶	سال ۷۷	جمع
۱	پخش اخبار	۳۷/۲۵	۵۷/۳۰	۴۸/۳۸	۸۷	۲۲۹/۷۳
۲	تعاونی از رادیو پخش گزارشها و مصاحبه از رادیو	۴۳	۸۵	۱۰۱/۳۰	۲۱۷/۸	۴۴۷/۱
۳	پخش برنامه‌های ترویجی تعاون از رادیو	۹۲/۰۵	۱۰۵/۷۵	۱۱۷/۱۷	۲۸۹	۶۰۳/۹۷
۴	نمایش فیلم‌های تعاونی از سیما	-	۶/۵	۶	۱۱	۲۳/۵
جمع		۱۷۲/۳۰	۲۵۴/۴۵	۲۷۲/۷۵	۶۰۴/۸	۱۳۰۴/۳

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و اجرای مفاد آن.
۷- تدوین برنامه‌هایی در خصوص ترویج فرهنگ تعاون در جامعه با مشارکت و همکاری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (شورای فرهنگی عمومی).

جایگاه آتی بخش تعاونی در بخش فرهنگی و هنر و در برنامه سوم توسعه
در حال حاضر دولت در زمینه‌های سیاست‌گذاری، برنامه ریزی و اجراء در بخش فرهنگ و هنر فعال است. سیاست‌گذاری و برنامه ریزی بخش فرهنگ و هنر انحصاراً در اختیار دولت است و در زمینه اجرا بسته به نوع فعالیت نقش دولت، مکمل دیگر بخشها (تعاونی و خصوصی) است.
فعالیت‌های همچون احداث و تجهیز

کتابخانه‌های عمومی و مراکز فرهنگی و هنری یا احداث زیر ساخت‌های لازم برای فعالیت‌های فرهنگی و هنری و موارد مشابه به علت عام المنفعه و غیر انتفاعی بودنشان و همچنین به لحاظ اهمیتی که در ترویج فرهنگ دارند توسط دولت و سازمان‌های فرهنگی دولت انجام می‌شود. اما مشارکت در تولید کالاها و خدمات فرهنگی از جمله انتشار کتاب، مطبوعات، ساخت فیلم، تکثیر نوار و ویدئو، تولید برنامه‌های نمایشی و موسیقی، احداث و اداره سینما و تئاتر و... باید از حیثه فعالیت دستگاه‌های دولتی کلاً خارج شود و دولت به کمک ابزارهای حمایتی و تشویقی و قانونی خود برای هدایت فعالیت‌های فرهنگی در جامعه استفاده نماید. در این زمینه برای واگذاری این فعالیت‌ها به مردم: تعاونیها می‌توانند یکی از بهترین راه کارها باشند.

تبیین و تعریف دقیق سهم تعاونیها در زمینه فعالیت‌های فرهنگی و هنری در برنامه سوم توسعه ضرورت دارد.

سیاست‌های اتخاذ شده در طی دو برنامه اول و دوم به صورت صریح بر تولید کالاهای فرهنگی توسط سازمان‌های دولتی اشاره نمی‌کند و این گونه فعالیتها عمدتاً به ابتکار خود سازمانها صورت می‌پذیرد، لذا لازم است در سیاستها و همچنین چارچوب قانونی برنامه سوم سازمان‌های دولتی از دست زدن به این گونه فعالیتها بطور جدی منع شوند و در این میان تبیین و تعریف دقیق سهم تعاونیها در زمینه فعالیت‌های فرهنگی و هنری در برنامه سوم توسعه ضرورت دارد.

با توجه به سابقه فعالیت تعدادی از این تعاونیها و خدماتی که امروزه شاهد ارائه آن توسط آنها هستیم می‌توان گفت این بخش بطور بالقوه می‌تواند در زمینه‌های فرهنگی و هنری فعالیت بیشتری در آینده ارائه نماید.

تشکیل انواع تعاونیها در زمینه‌های مختلف فرهنگی و هنری سیاست‌گذاری دولت و حمایت از آنان در قالب تسهیلات تبصره‌های بودجه و همچنین واگذاری ظرفیت‌های خالی بخش دولتی به بخش تعاونی امکان‌پذیر خواهد بود.

در کنار تشکیل تعاونیهای خاص در بخش فرهنگ و هنر می‌توان از توانمندیها و امکانات اتاق‌های تعاون، اتحادیه‌ها و دیگر تعاونیهای کشور نیز برای گسترش فعالیت‌های فرهنگی - هنری بهره گرفت. از جمله تعاونیهای مصرف که هم کنون ۹۱۰۵ تعاونی با ۵/۵۴۲/۷۱۰ نفر عضو در سطح کشور فعال هستند، یکی از مکانهای مناسب برای عرضه کتاب و نشریات و سایر محصولات فرهنگی می‌باشند همچنین ۸۲۶۰ واحد تعاونی مسکن با عضویت ۱۵۹۹۶۵۱ نفر در کشور با توجه به انبوه سازی و ایجاد مجتمع‌های مسکونی می‌تواند نقش مناسبی در ایجاد مراکز مطالعه و کتابخانه و مراکز فرهنگی و هنری ایفا نمایند.

سنگینی بر منابع دولتی نقش مؤثری بر عهده بگیرند بر اساس آن چه که بیان شد بخش تعاون می‌تواند یکی از حلقه‌های اتصال مردم به ورزش و عامل توسعه و گسترش این بخش باشد. ضمن آن که شرکتها و اتحادیه‌های تحت پوشش وزارت کشاورزی و جهاد سازندگی نیز با توجه به تواناییها و گستردگی قابل توجه آنها در سطح روستاهای کشور می‌توانند نقش مهمی در توسعه ورزش در روستاها ایفا نمایند.

ضرورت توجه به ارتقاء فعالیتهای بخش تعاون در برنامه‌های توسعه کشور به دلیل اهمیت این مهم مورد عنایت خاص رهبر معظم انقلاب اسلامی قرار گرفته است و معظم له در دیدار مورخ ۱۳۷۷/۲/۲۱ با مدیران بخش تعاون در واقع اهداف کلان و خط مشی‌های اساسی این بخش را ترسیم فرموده‌اند که جهت مزید استحضار ذیلاً به فرازهایی از بیانات ایشان اشاره می‌شود:

۱- بخش تعاون می‌تواند از لحاظ اقتصادی و اجتماعی و حتی از لحاظ سیاسی برای کشور خیلی تعیین کننده باشد.

۲- بایستی حداقل ده برابر وضع فعلی، رشد و گسترش و کیفیت برای مجموعه تعاونی کشور در نظر بگیریم. تعیین هدف را باید ده برابر این قرار داد و منظورم در یک برنامه بیست ساله نیست بلکه اگر تلاش و همت کنید در همین برنامه سوم که در آینده نزدیک در انتظارش هستیم، واقعاً شما می‌توانید این گونه برنامه ریزی کنید.

۳- یکی از کارهایی که می‌تواند جلوی بی عدالتی را به شکل منطقی و اصولی سد کند، همین کار تعاونی است و به همین خاطر است که من به «تعاون اعتقاد دارم».

همچنین به فرازهایی از بیانات ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۷۷/۲/۶ در وزارت تعاون در ارتباط با ضرورت توسعه بخش تعاون به شرح زیر

نگاهی به روند تشکیل تعاونیهای ورزشی و تربیت بدنی

از حوزه معاونت آموزش، تحقیقات و ترویج وزارت تعاون

بخش عمده‌ای از فعالیتهای تربیت بدنی در زمینه ایجاد مجموعه‌های ورزشی چند منظوره و استخر شنا و سایر فعالیتهای مشابه می‌باشد که با حمایت وزارت تعاون و تخصیص اعتبارات لازم از محل تبصره‌های تکلیفی قانون بودجه کل کشور در سنوات اخیر تشکیل شده است.

مقدمه:

بند سوم از اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر «تربیت بدنی رایگان» برای عموم مردم کشور تأکید دارد و بر این اساس آنچه که تاکنون در جهت توسعه و گسترش ورزش صورت گرفته عمدتاً از طریق تشکیلات و سازمانهای دولتی و عمومی از جمله سازمان تربیت بدنی، کمیته ملی المپیک، آموزش و پرورش و آموزش عالی، وزارت کار و امور اجتماعی و سازمانهای نظامی و انتظامی، بنیاد مستضعفان و جانبازان و شهرداریها بوده است که علیرغم سرمایه‌گذاریهای انجام شده (مالی و نیروی انسانی) نهایتاً منجر به تحقق اهداف مورد نظر در قانون اساسی مبتنی بر گسترش و توسعه تربیت بدنی رایگان برای عامه نگردیده و از طرفی

اقدامات و فعالیتهای بخش خصوص نیز هر چند در توسعه امر ورزش مؤثر بوده است ولی جنبه‌های انتفاعی این گونه فعالیتها بیشتر مد نظر سرمایه‌گذاران بوده تا تحقق اهداف مصرح در قانون اساسی. لذا با نگرشی به وضعیت موجود می‌توان گفت: از آنجایی که تعاونیها از مؤثرترین ابزار پیشرفت مردم و از طرفی ارائه خدمات به آنان هستند و این که مردم با آزادی و اختیار در سازمانهای تعاونی مشارکت می‌نمایند و خدمات اقتصادی و اجتماعی مورد نیاز خود را از آنجا تأمین می‌کنند لذا می‌توان گفت که تعاونیها نزدیک‌ترین مؤسسات به مردم می‌باشند بنابراین لازم است دولت و دیگر ارگانها از مؤسسات تعاونی دعوت به عمل آورند تا در تحولات اجتماعی و اقتصادی بدون تحمیل بار

اشاره می‌شود:

روند تشکیل تعاونیهای ورزشی از سال ۱۳۶۹ لغایت خرداد ماه ۱۳۷۷

ردیف	سال	تعداد شرکت تعاونی	تعداد شرکت تولید و پست دوز	جمع
۱	۱۳۶۹	۲	-	۲
۲	۱۳۷۰	۳	-	۳
۳	۱۳۷۱	۳	-	۳
۴	۱۳۷۲	۴	-	۴
۵	۱۳۷۳	۱۶	۱	۱۷
۶	۱۳۷۴	۱۲	۴	۱۶
۷	۱۳۷۵	۵	۲	۷
۸	۱۳۷۶	۹	۱۵	۲۴
۹	تا خرداد ماه ۱۳۷۷	۱	۳	۴
	جمع	۵۵	۲۵	۸۰

۱- به نظر مابسیاری از فعالیتهایی که امروز بر عهده دولت است می‌تواند به عهده دولت نباشد. یکی از راههای کم شدن تصدی دولت و حضور فعال مردم در عرضه اقتصاد، بسط و توسعه تعاونیها است.

۲- مشارکت اقتصادی مردم از جمله جاهایی که بروز و ظهور بسیار خوبی خواهد داشت، در عرصه تعاونیهاست.

۳- جذب سرمایه‌های کوچک از فایده‌های دیگر تعاون است. تعاونیها زمینه‌هایی فراهم می‌آورند که این سرمایه‌های کوچک تبدیل به سرمایه‌های بزرگتر شوند.

۴- تعاون جایگاه خیلی خوبی است که خانمها و جوانان ما بتوانند در فعالیتهای اقتصادی حضور مالکانه داشته باشند.

۵- در «برنامه سوم» باید یکی از محورهای عمده برنامه ریزی، امر تعاون باشد. با استفاده از نظر اصحاب فکر، اندیشه ما می‌توانیم جایگاهی که تعاونیها برای جامعه ما در خور آند و به نظر من اساسی و مهم هم هست در برنامه سوم ببینیم.

تشکیل و توسعه تعاونیهای ورزشی

وضعیت تعاونیهای ورزشی که زیر مجموعه تعاونیهای بخش خدمات قرار دارند تا پایان شهریور ماه ۱۳۷۷ به شرح زیر است. ضمناً شایان ذکر است که قبل از تشکیل وزارت تعاون فعالیت در زمینه ایجاد تشکلهای تعاونی ورزشی صورت نگرفته بود که با ارائه آموزشهای لازم و تشویق اقشار مختلف به ویژه جوانان و زنان در شهرها روند تشکیل اینگونه شرکتها و گرایش و اقبال عمومی به سرمایه گذاری در بخش ورزش تربیت بدنی قابل ملاحظه بوده است.

وضعیت تعاونیهای ورزشی در

شهریور ماه ۱۳۷۷

- تعداد شرکت: ۵۵ واحد

- تعداد اعضا: ۹۵۶ نفر

- سرمایه ثبتی: ۲۱۷۲۲۱۳ هزار ریال

- کل اشتغال: ۱۱۰۲ نفر

بر اساس آمار موجود بیشترین تعداد تسعاونی در تهران و کمترین آن در استانهای سمنان و اردبیل و ایلام بوده

است. ضمناً بخش عمده‌ای از فعالیتهای تعاونیهای تربیت بدنی در زمینه ایجاد مجموعه‌های ورزشی چند منظوره و استخر شنا و سایر فعالیتهای مشابه می‌باشد که با حمایت وزارت تعاون و تخصیص اعتبارات لازم از محل تبصره‌های

بقیه در صفحه ۵۵

اجلاس نمایندگان کشورهای غرب و جنوب آسیا در نپال پیرامون اصلاح سیاست‌های تعاونی

از: محمود زارع زاده

مربوط به تعاونیها و شبکه امنیت اجتماعی را در اجلاس مطرح کرد. اجلاس مذکور در ادامه کار خود نسبت به بررسی و عملکرد کشورهای عضو در مورد قطعنامه‌های اجلاس وزرا تعاون که در سال ۱۹۹۷ در تایلند برگزار شده بود به بحث نشست و موارد مطروحه در آن را مورد مذاقه، ملاحظه و بحث و بررسی قرار داد.

وزراء تعاون در اجلاس مزبور موارد زیر را در چند بخش تاکید نموده بودند:

الف) اتحادیه بین الملل تعاون و اعضاء

- ۱- نقش دولت در توسعه تعاونی
- ۲- بررسی سازمانهای چند جانبه و نقش آنها در سیاست‌های تعاونیها (بانک مبانى، بانک آسیایی و...)
- ۳- بررسی اصول مصوب تعاونی در سال ۱۹۹۵ به مناسبت یکصدمین سال تأسیس اتحادیه بین‌المللی در اجلاس منچستر.
- ۴- تاثیر تکنولوژی و نیازهای مربوطه به آن در جوامع مختلف.
- ۵- بررسی اثرات رشد اقتصادی بر ارزشها و اصول تعاون.
- ۶- توسعه پایدار.
- ۷- بررسی روشهای حمایت از تعاونیها در مواجهه با اقتصاد بازار و اقتصاد جهانی.

بر مبنای اطلاعات ارائه شده در اجلاس نپال، کشور هند، به عنوان پیشگام در توسعه تعاونیها، در حال حاضر، بالغ بر ۱۷۵۰ بانک تعاونی دارد و مالکیت همه این بانکها در اختیار کشاورزان عضو این تعاونیهاست و بیش از ۶۰ درصد اعتبارات مورد نیاز کشور برای سرمایه گذاری در بخش کشاورزی، از سوی این بانکها تأمین می‌شود.

اعتباری شهری

د) سیاست‌ها و استراتژیهای تعاونیها در زمینه تشکیل سرمایه و نیز شبکه امنیت اجتماعی در تعاونی.

۲- کشور نپال، درخصوص فدراسیون تعاونی آن کشور مقاله خود را ارائه کرد.

۳- همچنین نمایندگان کشور سری لانکا گزارشی از تعاونیهای کشور متبوعشان را به استماع حاضرین در اجلاس رساندند.

۴- نمایندگان جمهوری اسلامی ایران با مقاله‌ای تحت عنوان مروری بر فعالیت‌های بخش تعاونی و توسعه آن به ارائه گزارش عملکرد بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران پرداختند.

آقای دکتر رابی تولوس مقاله مربوط به هانس مونک نراز دانشگاه «ماربرگ» را در مورد کشف مجدد تعاونیها در توسعه ارائه کرد.

همچنین آقای کیران پیرکوران رئیس بخش توسعه روستایی اسکاپ مقاله

از تاریخ ۱۳ الی ۱۶ ژانویه ۱۹۹۹ (۲۲ الی ۲۵ دیماه سال ۱۳۷۷) با حضور نمایندگانی از کشورهای جمهوری اسلامی ایران، هند، نپال، سری لانکا، بنگلادش و... نشستی بمنظور بحث و بررسی و موضوعات مربوط به سیستم‌های تعاونی در پایتخت کشور نپال (کاتماندو) تحت برنامه‌ریزی و مسئولیت دفتر منطقه‌ای آسیا و اقیانوسیه اتحادیه بین‌المللی تعاون برگزار شد.

در این نشست که با سخنرانی افتتاحیه نخست وزیر کشور نپال و وزیر کشاورزی آن کشور آغاز به کار نمود رئیس فدراسیون تعاونی نپال و آقای دکتر رابی تولوس مدیر دفتر منطقه‌ای آسیا و اقیانوسیه اتحادیه بین‌المللی تعاون به ایراد سخن پرداختند و پس از سخنرانی افتتاحیه و انجام تشریفات معمول و تعیین رئیس اجلاس، نمایندگان هر یک از کشورها مقالاتی را در رابطه با تعاونیهای کشور خود ارائه کردند که مهمترین عناوین مقالات ارائه شده توسط نمایندگان کشورها بدین شرح بود:

۱- در نشست مذکور نمایندگان کشور هندوستان بلحاظ تعداد و تنوع زمینه‌های فعالیت تعاونیهای خود چهار مقاله به شرح زیر را ارائه نمودند:

- الف) توسعه تعاونی در هند.
ب) تعاونی‌های شیلات هند.
ج) فدراسیون ملی بانک‌های تعاونی و

۹- بررسی شیوه‌های قانونی برای دستیابی تعاونیها به استقلال.

۱۰- حمایت و کمک دولت به تعاونیها به عنوان واحدهای اقتصادی خود اتکا و خودیار.

۱۱- ثبات در ساختار تعاونیها.

۱۲- حوزه‌های جدید برای حضور تعاونیها.

۱۳- استقلال تعاونیها

۱۴- تشکیل کمیته بانكداری و تامین منابع مالی در اتحادیه بین‌المللی تعاون و نقش آن برای توسعه تعاونیها.

۱۵- آموزش.

۱۶- بررسی مالیات در تعاونیها.

۱۷- بررسی شیوه‌های تسباند سرمایه‌گذاری، انتقال تکنولوژی و پروژه‌های مشترک در تعاونیها و در کشورهای عضو.

۱۸- نقش دولت در برنامه توسعه کشور و بررسی نقش تعاونیها در این زمینه.

۱۹- تقویت همکاریها با سازمان ملل متحد و سازمانهای مالی چند جانبه.

۲۰- افزایش روابط دولت با بخش خصوصی و سازمانهای توسعه اجتماعی.

۲۱- بررسی نحوه مشارکت کشورها در امور تعاونی اتحادیه بین‌المللی تعاون.

مسئولین دولتی

۱- تعیین درک تعاونی میان سازمانهای دولتی و نقش اساسی تعاونیها در توسعه.

۲- قانونگذاری برای تعاونیها.

۳- برنامه ریزی برای توسعه تعاونیها و توسعه رقابت در تعاونیها.

۴- اهمیت دادن جدی به تعاونیهای کشاورزی (حمایت از تعاونیهای کشاورزی) اولویت دادن به تعاونیهای

کشاورزی و صنایع وابسته به کشاورزی، تخصیص منابع و اعطاء تسهیلات به تعاونیهای کشاورزی و صنایع تبدیلی و وابسته به کشاورزی، تقویت زیر ساختها، تحقیقات در بخش کشاورزی، توسعه تکنولوژی کشاورزی، آموزش فنی و حرفه‌ای در بخش کشاورزی، تنظیم قیمت‌های عادلانه محصولات کشاورزی، سیاست‌های قیمت‌گذاری محصولات کشاورزی و حمایت از تعاونیهای کشاورزی برای حضور در اقتصاد بازار آزاد و جهانی.

۵- جلوگیری از وارد شدن صدمات به صنایع کوچک و متوسط از طریق وضع قوانین و مقررات صنعتی و تجاری.

۶- حذف مالیاتهای مضاعف از تعاونیها.

۷- اجازه دادن به تعاونیها برای سرمایه‌گذاری در تعاونیهای کشورهای مختلف.

۸- افزایش انگیزه در تعاونیها.

۹- کمک دولت‌ها به صندوق اعتباری اتحادیه بین‌المللی تعاون.

SUB-REGIONAL WORKSHOP
ON CO-OPERATIVE POLICY REFORMS
Kathmandu (Nepal)
13-16 January 1999

حضور زنان در توسعه

- ۱- حذف تمام مقررات و تبعیضات به منظور حضور زنان در توسعه تعاونیها
- ۲- ایجاد فرصت‌های آموزشی برای زنان.
- ۳- تاسیس صندوق حمایت از مشارکت زنان در تعاونیها
- ۴- بهره‌مند شدن زنان از منابع اعتباری و مالی.

توسعه پایدار

- ۱- همکاری تعاونیها با یکدیگر.
- ۲- اهتمام دولت‌ها برای فقرزدایی.
- ۳- اهتمام تعاونیها در جهت گام برداشتن در زمینه رفع نیاز جامعه به عنوان یک اصل اساسی.
- ۴- اهتمام دولت‌ها و نهضت تعاون در جهت افزایش قدرت خرید مصرف کنندگان که هر یک از موارد فوق الذکر بصورت دو کیتمه جداگانه مورد بحث و بررسی قرار گرفت گفتنی است که هر یک از کشورها اقدامات خود را در زمینه‌های فوق به جلسه ارائه نمودند.

کشورهای کم رشد و تلاش برای جبران عقب ماندگی با استفاده از شیوه‌های تعاونی

قسمت ۱

باید این مسئله را پذیرفت که اگر مشارکت مردم برای اجرای برنامه‌های توسعه جلب نگردد، سرمایه‌گذاران دولت به تنهایی قادر به رفع مشکلات نخواهد بود.

از: احد انگورانی

نکاتی چند درباره کشورهای کم رشد
بحث درباره مسئله رشد یا کم رشدی و
عقب ماندگیهای اجتماعی و فقر اقتصادی
ملل کم رشد عالم، شاید مطلب چندان
تازه‌ای به نظر نیاید، اما اندکی تأمل درباره
خصوصیات کنونی این کشورها ممکن
است توجه‌کننده تلاشهای گسترده‌ای
باشد که برای رهایی از چنگال فقر و عقب
ماندگی، توسط آنها صورت می‌پذیرد.
این کشورها هم اینک که مردمان ملل
مترقی به برکت پیشرفتهای علمی و فنی و
اقتصادی در اوج برخورداری از

رفاه و مواهب زندگی، باز به رفاه بیشتر
می‌اندیشند، در بدترین و سخت‌ترین
شرایط اقتصادی و اجتماعی ممکن قرار
دارند، گرفتار انواع مشکلات می‌باشند و از
تمام نشانه‌های فقر و عقب ماندگی
برخوردارند، و جدا از مسائل عمده
اقتصادی و بدهی‌های خارجی زیادی که
گریبانگیر آنهاست، رشد بیش از حد و
سرسام‌آور جمعیت به صورت یک مشکل
بزرگ برای این جوامع مطرح است به
طوری که پیش بینی می‌شود در سال ۲۰۰۰
بیش از ۷۷ درصد جمعیت جهان به این
گونه کشورها تعلق داشته باشد و این در
حالی است که هم اینک بیش از نیمی از

جمعیت آنها را کودکان و افراد زیر بیست
سال تشکیل می‌دهند.
از سوی دیگر پیامد نامطلوب همین
ازدیاد جمعیت موجب تشدید مسائل دیگر
آنها، از قبیل رواج بیکاری، فقدان درآمد
کافی، عدم موازنه بین افزایش مواد غذایی و
افزایش جمعیت و در نتیجه فقر و گرسنگی
گردد است و با تمام تلاشهایی که چه از
طریق سازمانهای بین‌المللی و چه توسط
خود این کشورها برای مبارزه با مشکلات
فوق به عمل می‌آید، توفیق چندانی نصیب
آنها نمی‌گردد. تجلی این اوضاع شوم را در
چهره اغلب کشورهای کم رشد جهان به
خصوص کشورهای حاشیه غربی آفریقا

می‌توان به وضوح مشاهده نمود. بسیاری از این کشورها اغلب دچار آن چنان بحران شدید و فزاینده اقتصادی هستند که دامنه آن با ازدیاد سریع جمعیت و رشد بسیار کند کشاورزی، فقدان تولیدات صنعتی، عملکرد محدود صادراتی، و تراکم بدهیهای خارجی، هر روز گسترش بیشتری می‌یابد. اوضاع خدمات اجتماعی در این کشورها بسیار نابسامان است، سطح بهداشت عمومی و آموزش و پرورش به صورت غیر قابل تصویری در آنها پایین آمده و میزان مرگ و میر کودکان افزایش یافته است.

اگر چه بعضاً حکومت‌های این جوامع تا حدود یک چهارم بودجه خود را صرف تعلیم و تربیت می‌نمایند معذک این میزان تکافوی حتی نیمی از کودکان واجب‌التعلیم را نمی‌نماید. محدودیت امکانات اشتغال مولد، فقدان درآمد، رواج بیماری و ناتوانی جسمی از مصیبت‌های دیگر اینچنین کشورهاست و اما دردناکترین و دلخراش‌ترین نتیجه این بحران در ملل کم‌رشد افزایش فقری است که دائماً عمومیت می‌یابد و هر روز بر تعداد فقرا می‌افزاید. در این ممالک چون اکثر مردم فقیرند و دارای درآمد کافی نمی‌باشند، لذا امکانات سرمایه‌گذاری در آنها بسیار کم است. برنامه‌های توسعه اقتصادی و به دنبال آن آزادسازی اقتصادی نیز نتیجه‌ای جز افزایش قیمت مواد غذایی نداشته و اثرات بد و چشمگیر این اقدامات بر وضع زندگی افراد فقیر، کسماً محسوس و قابل لمس می‌باشد. وجود نابرابری اقتصادی و اختلاف فاحش طبقاتی از جمله موانع موجود در رشد و توسعه این قبیل کشورهاست و تسلط یک اقلیت ممتاز و قدرتمند بر امور اقتصادی مانع از گسترش آثار و نتایج پیشرفت و توسعه در این جوامع می‌باشد.

در اثر همین نابرابریها و سودجوییهای صاحبان سرمایه، و فقر تولیدکنندگان، به خصوص کشاورزان، اکثر کشورهای کم‌رشد، با یک اقتصاد از هم گسیخته مواجهند و تولیدکننده و صاحب سرمایه هر یک به طور مجزا کار می‌کنند و روابط عمیق آنها را به یکدیگر متصل نمی‌نماید.

اقتصاد روستایی که فعالیت عمده آن تولید محصولات کشاورزی است، در حداقل معیشت و زندگی باقیمانده و به همان شیوه‌های کهنه تولیدی با بازده ناچیز مستکی است و بیشتر جنبه خود مصرفی دارد و تولیداتی که باید به بازار عرضه شود و پول در بازار به دست آورد، بسیار کم و نادر است. در مقابل اقتصاد شهری با پیشرفته‌ترین شیوه‌های اقتصاد نوین آشناست اما بیشتر متوجه خرید و فروش و تجارت و سوداگری غارتگرانه می‌باشد و اساس آن بر تجارت با خارج است و بیشتر به صادرات مواد خام باب بازارهای خارجی می‌پردازد و نقش چندانی در تولید ندارد، اگرچه در کنار اقتصاد کهنه روستایی قرار گرفته ولی با آن آمیخته نیست و در نتیجه این نابهم

در غنا امر توسعه تعاونیها و جلب مشارکتهای مردم در توسعه اقتصادی تأثیر فوق العاده‌ای بر روند توسعه این کشور گذاشته و علی‌رغم حذف رایانه دولتی در مورد نهادهای قابلیت تولید در بخش کشاورزی و صنعت بهبود یافته است.

پیوستگی اقتصادی به جای این که توسعه فعالیت‌های این بخش از اقتصاد درآمدها را بالا ببرد و سرمایه‌گذاران را افزایش دهد. موجبات ترقی قیمت‌ها را فراهم آورده است. به همین جهت این کشورها به جای توسعه با تورم و نابرابری توزیع درآمد و ازدیاد تعداد فقرا و ثروتمندتر شدن اغنیا مواجه‌اند و کشورهای آمریکای جنوبی مثال بارز این اختلاف فاحش می‌باشند.

به طور مثال در شیلی در فاصله سالهای ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۷ درآمد مردمان فقیر ۳٪ کاهش یافته و حال آن که درآمد واقعی ثروتمندان تا ۱۰٪ افزایش پیدا کرده است. در هائیتی، پرو و بولیوی بیشتر مردم در زیر خط فقر زندگی می‌کنند و ۶۵ تا ۸۵ درصد مرگ و میرهای طبیعی ناشی از فقر می‌باشد. و چنین وضعیتی کم و بیش بر اغلب کشورهای کم‌رشد آسیایی نیز حاکم است. با این حال نباید ناامید بود و چنین تصور نمود که این کشورها کلاً فاقد هر نوع امکان برای جبران عقب ماندگیهای خود می‌باشند و قادر به آن نیستند که با به کار گماردن نیروهای انسانی موجود خود به صورت مفید و مولد آن بهره‌گیری نمایند. بلکه به گفته «میردال» اقتصاد دان و جامعه‌شناس برجسته سوئدی، این کشورها دارای امکانات متعددی هستند که می‌توانند با اتخاذ شیوه‌ها و روش‌های صحیح و راه‌حلهای عاقلانه از امکانات موجود به بهترین نحو استفاده نمایند و نارسایی‌ها را بزدایند و آنها را تحت کنترل درآورند و با فراهم نمودن زمینه‌های مناسب برای انجام فعالیت در رفع نابرابریهای اقتصادی و اجتماعی و توزیع عادلانه درآمد، در جهت اهداف توسعه متعادل و هماهنگ، حرکت نمایند. در این رابطه گفتنی است که در میان کشورهای

کم رشد، آنها که هوشیار و بیدارند و بایرنامه ریزی صحیح و عاقلانه با اتکاء به نیروهای انسانی و با استفاده از علم و فن برای جبران عقب ماندگی خود تلاش می‌نمایند، غلبه بر این مشکلات چندان نیز بر آنها سخت و غیر ممکن نیست. ولی آنها که راهبردهای جدید و اقدامات مناسب و مؤثری در این باره انجام نمی‌دهند بی‌گمان آینده دلخراشتر از آنچه که امروز گرفتار آند در انتظارشان خواهد بود.

اما درباره ممالکی که در رفع عقب ماندگیهای خود کوشش می‌نمایند، از این حقیقت نباید غافل بود که راه بسیار سختی را پیش روی خود دارند زیرا که این کشورها در شرایط بسیار نامساعدی شروع به تلاش برای جبران عقب ماندگی و رشد اقتصادی نموده‌اند.

در شرایطی که تجارت بین‌المللی تحت تسلط کشورهای ثروتمند و پیشرفته صنعتی درآمده و بازارهای کالا نیز در اختیار آنها قرار دارد و از همه ناگوارتر این که این کشورها هنگامی به کوشش برای توسعه اقتصادی پرداخته‌اند که اولاً جمعیتشان رو به افزایش می‌رود، ثانیاً تسووقات و انتظارات مردم از رفاه و از زندگی بهتر با سرعت بیشتری گسترش می‌یابد، ثالثاً امکانات سرمایه گذاری چندانی در آنها موجود نیست. رابعاً مشارکت عمومی و همگانی با برنامه‌های توسعه به علت فقدان زبان مشترک بین دولت و عامه مردم و عدم آگاهیهای همگانی از تأثیر مشارکتهای جمعی و پیشبرد برنامه‌های توسعه، اکثراً، محدود می‌باشد و بالاخره این که اگر دولت نیز خود رأساً در این زمینه اقدام نماید، به تجربه ثابت شده است که از این قبیل اقدامات و سرمایه‌گزاریهای کلان دولتی به

در پاکستان با تقویت روحیه تعاون و مشارکت در بین مردم، امکان آن بسه وجود آمده است که میزان مشکلات اقتصادی افراد کم درآمد تا حد قابل ملاحظه‌ای کاهش یابد.

دلیل عدم اتکاء به همیاری و همکاری مردم نتیجه مطلوب عاید نمی‌گردد. در اینجاست که باید انواع تدابیر اتخاذ شود. تا مردم نتایج توسعه اقتصادی رامتوجه خود بدانند و با اهداف آن خود راهمانگ سازند و امکان فرصت مشارکت را در جهت تحقق برنامه‌های توسعه به دست آورند و مسیر اجرای آن را تسهیل نمایند.

تلاش در زمینه سازی برای توسعه از طریق تعاونیها

گرچه سیاست دولت‌ها در تنظیم برنامه‌ها به منظور تغییر در ساختار اقتصادی و برقراری نظام اجتماعی مبتنی بر برابری و عدالت از شرایط لازم برای تحقق توسعه اجتماعی و اقتصادی به شمار می‌رود لیکن این شرط، زمانی کافی خواهد بود که از حمایت مردمی، مشارکت عمومی و مساعی جمعی برخوردار گردد، بدین ترتیب بدون این که نقش دولت نادیده گرفته شود باید این مسئله را پذیرفت که اگر مشارکت مردم به اجرای برنامه‌های توسعه جلب نگردد سرمایه گذاریهای دولت به تنهایی قادر به رفع مشکلات عقب ماندگی نخواهند بود. حال باید دید که چه اقداماتی می‌بایست صورت گیرد تا رفع موانع به آسانی امکان‌پذیر گردد؟ در این باره سازمانهای بین‌المللی متفق‌القولند که

در سالهای آتی اولویت اقدامات دولت در کشورهای کم رشد فراهم نمودن امکانات توسعه در تقویت منابع انسانی، توسعه نهادهای کشاورزی به منظور افزایش تولید، ازدیاد در آمدها از طریق ایجاد مشاغل مولد، و ایجاد امنیت غذایی، با استفاده از تأسیس بنگاههای کوچک مردمی و مشارکت دادن گروههای فعال جامعه به خصوص زنان در امور اقتصادی می‌باشد. این موارد باید در راهبردهای عملیاتی و در داخل خط و مشی‌های اقتصاد کلان و طرحهای توسعه این ممالک قرار گیرد و نظامهای موجود در زمینه‌های تولید، توزیع، مصرف و توزیع درآمد اصلاح گردد.

در این ارتباط در اغلب کشورهای در حال رشد با استفاده از امکانات موجود و بسه منظور کمک به ازدیاد تولیدات کشاورزی در نقاط روستایی محروم و افزایش درآمد مردم از طریق ایجاد فرصتهای شغلی و کاهش نابرابریهای اقتصادی، اقدامات مفیدی با فراهم آوردن امکان مشارکت و تشریک مساعی افراد با یکدیگر در قالب مؤسسات خودیار و ترویج شیوه‌های تعاونی انجام پذیرفته و اغلب نیز با موفقیت توأم بسوده است. چنین و هندوستان را می‌توان نمونه موفق این نوع کشورها دانست. اگرچه این دو کشور را نمی‌شود در شمار کشورهای کم رشد عالم با همان اوصافی که ذکر آن رفت قلمداد کرد، چرا که با توجه به پیشرفتهای حاصله در آنها در زمینه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی و علمی و فنی، اکنون هر کدام به عنوان یک قدرت بزرگ اقتصادی و حتی سیاسی در جهان مطرح‌اند اما آنچه که در اینجا مورد نظر است عقب ماندگی‌ها و دست‌یابی آنها به یک اقتصاد با ثبات از

طریق جلب مشارکت‌های مردمی است.

دولت چین با سیاست حمایت از تولیدات کشاورزی و ارتقاء سطح خدمات اجتماعی روستائیان در توسعه بازار محصولات کشاورزی، کوشش لازم را به عمل آورده است و با هدف حل مشکل اتصال تولید با مقیاس کوچک نواحی روستایی به بازارهای بزرگ در شهرها یعنی همان مطلبی که قبلاً از آن با نام نابهم پیوستگی اقتصادی به عنوان یکی از موانع رشد و توسعه یاد کردید، تعاونیهای بازاریابی را توسعه می‌دهد و اهمیت زیادی برای عرضه، اصلاح و توسعه تعاونیهای کشاورزی و بازاریابی قائل است. تا جایی که امروزه، عضویت ۱۶۰ میلیون خانوار چینی در متجاوز از ۲۲۰۰ شرکت و ۲۳۰۰ اتحادیه روستایی و ۳۰ اتحادیه شهری و منطقه‌ای شبکه خدماتی وسیعی را با نیروی اقتصادی قوی در این زمینه به وجود آورده است. این تعاونیها به شدت مورد حمایت و تشویق دولت است تا بتوانند از موقعیت موجود در بهبود همکاری تکنولوژیکی و اقتصادی با کشورهای دیگر به نحو احسن استفاده نمایند.

موجود است. در این کشور با تقویت روحیه تعاون و مشارکت در بین مردم، امکان آن به وجود آمده است که میزان مشکلات اقتصادی افراد کم درآمد تا حد قابل ملاحظه‌ای کاهش یابد.

در سراسر خاک خود توانسته است از طریق توسعه سازمانهای تعاونی امکان لازم را در زمینه توسعه اقتصادی فراهم آورد. در این کشور دولت و مردم به این نتیجه رسیده‌اند که شکل نیروهای انسانی در قالب شرکتهای تعاونی یکی از راههای اصلی ایجاد عدالت اجتماعی است و بر همین اساس، کشاورزان، کارگران و پیشه‌وران با تشکیل شرکتهای تعاونی در زمینه‌های مختلف، امکان آن را یافته‌اند که تغییرات قابل توجهی را در شیوه زندگی و رفاه خود به وجود آورند و با فعالیت در شکل‌های تعاونی به عنوان یک عنصر مؤثر در اقتصاد کشور مطرح گردند و تعاونیهای شیر و شکر هندوستان که نقش عظیمی در اقتصاد این کشور دارند از جمله این تشکلهای تعاونی به شمار می‌آیند.

در اثر همین حمایتها و تشویق‌های دولت، تعاونیهای بازاریابی و عرضه محصولات توانسته‌اند با جلب مشارکتهای مردمی در طی ۱۰ سال تلاش در طول دهه ۸۰ حدود سه هزار سرمایه‌گذاری مشترک با کشورهای مختلف انجام دهند که میزان سرمایه‌گذاری خارجی آن بالغ بر دو میلیارد دلار آمریکاست و این اقدام در حد قابل توجهی به بهبود گردش تسهیلات روستایی، تکنولوژی تولید و کیفیت محصول کمک نموده است.

در پاکستان نیز چنین وضع مشابهی

کشور هند نیز با طرح یک برنامه وسیع

در مالزی، تایلند و سنگاپور به عنوان کشورهای تقریباً صنعتی شده آسیای جنوب شرقی، نقش تعاونیها در دستیابی به اهداف اصیل برنامه توسعه ملی غیرقابل انکار می‌باشد و انواع تعاونیهای ایجاد شده در زمینه‌های گوناگون، از فروشگاههای بزرگ گرفته تا واحدهای خرده‌فروشی و تشکل کارگران و کشاورزان کم سرمایه در قالب تعاونیهای تولیدی و همچنین ارائه خدمات مولد همچون مهدکودک، خدمات پزشکی و مالی بسیاری از مردم را وادار کرده است تا بتوانند در ثمرات رشد سریع اقتصادی سهیم شوند و

از خدمات تعاونیها با هزینه معقول و منطقی برخوردار گردند. در غنا که برنامه تعدیل ساختار اقتصادی آن از سال ۱۹۸۲ آغاز گردیده.

توجه به امر توسعه تعاونیها و جلب مشارکتهای مردم در توسعه اقتصادی، تأثیر فوق العاده‌ای بر روند توسعه این کشور گذاشته و محیط مساعدی را برای توسعه در سطح مناطق کوچک و متوسط یعنی همان جاهایی که فعالیت اکثر تعاونیها در آن انجام می‌گیرد ایجاد کرده است و علیرغم حذف یارانه دولتی در مورد نهاده‌ها، قابلیت تولید در بخش کشاورزی و صنعت بهبود یافته است.

در کشور نیپال براساس سیاستهای برنامه پنجساله هشتم ۱۹۹۳ - ۱۹۹۷ سرعت بخشی به پیشرفتهای اقتصادی و اجتماعی و حمایت از گروههای محروم جامعه از طریق ایجاد تشکلهای تعاونی و با اتکا به خلاقیت مردم و مشارکت آنان در اقتصاد ملی، می‌بایست صورت می‌گرفت و از آنجا که بیش از ۹۰ درصد مردم این کشور در روستاها زندگی می‌کنند که کشاورزی منبع معیشت اکثر آنهاست، لذا تعاونیهای کشاورزی با حضور فعال خود در عرصه کشاورزی سهم مهمی را در رونق اقتصاد کشور داشته‌اند. در چارچوب همین برنامه بیش از نیمی از نیازهای کشاورزان از قبیل کود، بذر اصلاح شده، وسایل و امکانات کار از طریق شبکه‌های تعاونی توزیع می‌گردد. و همچنین از جمله تعاونیهای ایجاد شده در اجرای سیاستهای توسعه اقتصادی کشور نیپال باید به تعاونیهای لبنیات اشاره نمود که در واقع صنعت لبنیات کشور مزبور به میزان زیادی به نظامهای تعاونی تهیه شیر کشور وابسته است.

به طور کلی نتایج ثمر بخش کاربرد روش‌های تعاونی در پیشبرد برنامه‌های توسعه، موجب آن گردیده تا اغلب کشورهای کم رشد استفاده از این شیوه را در جهت نیل به اهداف توسعه اقتصادی مورد توجه قرار دهند. حتی در کشورهای مثل اردن و برونئی. دولت توفیق در امر توسعه کشور را از راه ترویج روشهای تعاونی و انجام فعالیت اقتصادی به شیوه تعاونی، دنبال می‌نماید. در اردن بر جنبه تولید به ویژه تولید مواد غذایی و سایر محصولات کشاورزی از طریق تعاونی تأکید می‌گردد و به بازاریابی محصولات توسط تعاونیها توجه خاص مبذول می‌شود و همه این فعالیتها در جهت بهبود اقتصاد کشور صورت می‌گیرد تا این کشور بتواند از حالت یک کشور مصرف کننده به یک کشور تولید کننده بدل شود.

در برونئی با توجه به این که مردم هنوز برای پذیرش شیوه‌های تعاونی آمادگی کافی را ندارند، باز دولت توسعه تعاونیها را به عنوان یکی از ابزارهای مهم و مؤثر در امر توسعه اقتصادی در رأس برنامه‌های خود قرار داده است و در اجرای

در نیپال صنعت لبنیات کشور به میزان زیادی به نظامهای تعاونی تهیه شیر کشور وابسته است حتی در کشورهای مثل اردن و برونئی دارالسلام، دولت توفیق در امر توسعه کشور را از راه ترویج روشهای تعاونی و انجام فعالیت اقتصادی به شیوه تعاونی دنبال می‌نماید.

همین سیاست تعاونیهای متعددی در زمینه فعالیت‌های مختلف اقتصادی مانند: تعاونیهای مصرف و خرده فروشی، حمل و نقل و پمپ بنزین ایجاد کرده است. اگرچه کاربرد شیوه‌ها و روش‌های تعاونی در تمام زمینه‌های فعالیت اقتصادی با استفاده از همکاریها و همیاریهای مردمی در نیل به اهداف توسعه و رفع موانع و مشکلات موجود، تاکنون نتایج مطلوبی را عاید کشورهای کم رشد کرده است، لیکن در این میان نقش تعاونیهای کشاورزی در تغییر ساختار زندگی اقتصادی افراد کم درآمد، از سایر انواع تعاونیها بیشتر است، فی المثل در کشورهای آفریقایی، علیرغم بحران اقتصادی و موانع بسیار جدی که بر آنها حاکم است این تعاونیها توانسته‌اند نقش مهمی را در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور به خصوص در مناطق روستایی و محروم ایفا نمایند و در زمینه‌های اعتبار کشاورزی، تهیه نهاده‌ها، تولید و بازاریابی ضمن ارائه خدمات و کمک‌های شایان به اعضاء سهم مهمی را در اقتصاد ملی به خود اختصاص دهند.

در ساحل عاج در سالهای ۱۹۹۰ - ۱۹۸۹ تعاونیهای کشاورزی با فروش بیش از ۲۴ درصد محصول تولیدی قهوه و کاکائو به آمریکا، رقمی متجاوز از چهارصد میلیون دلار را عاید کشور خود نمودند. البته عملکرد این مؤسسات تنها به فعالیت‌های اقتصادی محدود نشده است، بلکه فعالیتها و اقداماتی که بعضاً انجام می‌دهند دارای نتایج اجتماعی نیز هست، از جمله این فعالیتها اقداماتی است که در برخی از کشورهای ساحل غرب آفریقا در هنگام اضافه یا کمبود تولید محصولات غذایی در جهت حمایت از تولیدکنندگان و مصرف کنندگان به عمل می‌آورند. بدین گونه که با

خرید عادلانه اضافه محصول از تولیدکنندگان و انبار نمودن آن به هنگام اضافه تولید و عرضه آن به مصرف کنندگان در زمان کمبود تولید ضمن تأمین نیاز غذایی مردم خصوصاً مردمان مناطق روستایی، از نوسانات قیمت جلوگیری کرده و ثبات قیمت‌ها را موجب می‌گردند و با این اقدام علاوه بر تثبیت بازار به ایجاد امنیت غذایی نیز کمک می‌نمایند که این امر خود بخش مهمی از توسعه انسانی به شمار می‌رود.

تعاونیها و کمک به ایجاد اشتغال

توفیق دیگری که کشورهای کم رشد از طریق جلب مشارکتهای مردمی و توسعه شبکه‌های تعاونی به وجود آورده‌اند.

فراهم شدن زمینه‌های ایجاد اشتغال مولد در این کشورهاست. طبق گزارش سازمان ملل متحد به اجلاس سران که در سال ۱۹۹۵ در کپنهاک برگزار گردید، شاغلین سازمانهای تعاونی در جهان بیش از یکصد میلیون نفر می‌باشد که در این میان برابر گزارشات مسئولین بلند پایه امور تعاونی کشورهای آسیایی و آفریقایی در سال ۱۹۹۴ به سومین کنفرانس وزیران تعاون در منطقه آسیا و اقیانوسیه، میزان اشتغال ایجاد شده توسط تعاونیها در کشورهای کم رشد خصوصاً در کشورهای آسیایی بسیار قابل توجه بوده است که از آن جمله فرصتهای شغلی نسبتاً زیادی که توسط تعاونیها برای مردم بنگلادش به وجود آمده و یا حدود بیست میلیون زن و مردی که در تعاونیهای هندوستان به ویژه در تعاونیهای بافندگان و کارخانجات بافندگی آن مشغول به کار می‌باشند نمونه‌هایی از این اشتغال ایجاد شده به شمار می‌روند.

برابر همین گزارشات همچنین تعاونیهای مختلفی که در کشورهای کم رشد تشکیل گردیده‌اند توانسته‌اند با سازماندهی کشاورزان، کارگران، زنان و همچنین بسیج سرمایه‌های کوچک، زمینه مشارکت مردم را در فعالیتهای اقتصادی مساعد نمایند و بدون تردید اگر این سازماندهیها به وجود نمی‌آمد و تشکلهای تعاونی به منظور انجام فعالیتهای اقتصادی در آنها ایجاد نمی‌گردید، افراد زیادی گرفتار بیکاری و کم اشتغالی می‌شدند، به همین جهت است که در اغلب کشورهای ایجاد اشتغال و سرمایه گذاری در بخش‌های تولیدی، به عنوان یکی از اهداف اصلی سیاستهای توسعه اقتصادی

محسوب می‌گردد و از آنجا که تأمین بیشترین میزان اشتغال در اولویت برنامه های توسعه آنها قرار دارد لذا به تشکیل ترویج تعاونیهای صنایع کوچک که از عوامل مهم ایجاد اشتغال به ویژه در روستاها می‌باشد اقدام می‌نمایند.

سریلانکا، تایلند، پاکستان، بنگلادش و اندونزی از جمله کشورهای هستند که در این زمینه فعالیت دارند و توانسته‌اند با تشکیل تعاونیهای صنایع کوچک، اشتغال خوبی را در کشورشان ایجاد نمایند. گرچه تعاونیهای به وجود آمده عمدتاً دارای روشهای کهنه تولید می‌باشند و برای نوسازی شیوه‌های تولیدی خود، و به دست آوردن توان رقابت با کالاهای مشابه در بازار، نیازمند تکنولوژی جدید، تسهیلات مالی کافی و سرمایه گذاری بیشتری می‌باشند. اما، با این وجود باز توانسته‌اند که در ساختار اقتصادی کشور مؤثر واقع شوند. در حال حاضر انواع تعاونیهای موجود در کشورهای کم رشد به عنوان مؤسسات سازمان یافته گروههای مختلف مردم را با طیف وسیعی از مهارتها و قابلیتها به کار می‌گیرند و تعداد قابل توجهی از کارگران ماهر و غیر ماهر مزارع و کارخانجات مدیران سطوح میانی و بعضاً کارشناسان در زمره این گروهها قرار دارند و حتی افرادی که دارای سرمایه محدودی برای انجام فعالیت اقتصادی می‌باشند، غالباً خود را در تشکلهای تعاونی صنعتی و تولیدی سازمان می‌دهند هر چند که تعداد این قبیل افراد که در تشکلهای تعاونی صنعتی و تولیدی سازمان می‌یابند ممکن است از نظر ارقام بسیار کم و محدود باشند ولی در مقایسه با وضعیت اقتصادی این کشورها همین رقم نیز قابل توجه است.

تعاونیهای عامه مردم

ترجمه و اقتباس: دکتر غلامعلی سرمد

توضیح مترجم

مقاله‌ای که پیش روی خوانندگان محترم قرار دارد، مطلبی است که بروس توردارسون^(۱) به سازمان شمال - جنوب در زمینه نقش تعاونی‌ها به عنوان عوامل تحول و توسعه در کشورهای جهان سوم، عرضه کرده است. آنچه در اینجا ترجمه و عرضه شده، خلاصه‌ای از مقاله گزارش‌مانند یاد شده است که چون به نظر سودمند می‌رسید، ترجمه شد. مقاله در دهه ۱۹۸۰ نوشته شده و مخاطب آن سازمان شمال - جنوب بوده است. این سازمان، یک تعاونی غیر انتفاعی است که در سال ۱۹۷۶ برای کمک به تحقیقات حرفه‌ای و سیاستگذاری مناسب کشورهای شمال و جنوب به وجود آمده و مرکز آن در کانادا است.

یاری، دور بودن از استثمارگری، سهم منصفانه اعضا در سود و زیان، و ارتباطات و همکاری متقابل استوار است. برای تبدیل این مفاهیم به اصول تعاون تلاشهای فراوانی مبذول شده که طبعاً سرآغاز این تلاشها به پیشگامان راچدیل و تأسیس نخستین تعاونی رسمی در سال ۱۸۲۴ در انگلیس باز می‌گردد.

با توجه به آنچه که از مروری بر اصول موضوعه اتحادیه بین المللی تعاون بر می‌آید، می‌توان گفت: تعاونی سازمانی است متعلق به کسانی که از آن بهره‌مند می‌شوند، کنترل این سازمان بر عهده یکایک اعضا است، و درآمد مازاد آن بر اساس حجم استفاده آنان از تعاونی در بین اعضا توزیع می‌شود.

به دلیل این ویژگیها، تعاونیها را «سازمانهای خاص» می‌نامند. این سازمانها در کشورهای صنعتی غرب بینابین مؤسسات بخش خصوصی و دولتی قرار می‌گیرند. به نظر عده زیادی تعاونیهای شرق اروپا مکمل سازمانهای انحصاری دولت است. در کشورهای در حال توسعه ابزاری برای مالکیت مردم بومی بر صنایع اساسی و وسیله‌ای برای اشتغال انسانیها به فعالیتهای نوین

می‌کند، اما لازم است به آن به صورت موردی نگاه کرد و حسن یا عیب هر ویژگی را بر حسب موقعیت سنجید. یعنی چه بسا آنچه در یک تعاونی عیب شمرده می‌شود، برای تعاونی دیگر حسن باشد.

برای مثال از ابهام مفهومی تعاون، یادآوری این نکته لازم است که در بحث از نقش تعاون در بهسازی کشورهای در حال توسعه دیدگاهها یکسان نیست. در سال ۱۹۷۵ در مطالعه‌ای که توسط سازمان ملل متحد انجام شد، این نتیجه به گفته شد که «تعاونیهای روستایی کشورهای در حال توسعه برای توده‌های فقیر این کشورها منافع چندانی ندارد، و نمی‌توان آنها را به طور کلی عوامل تغییر و توسعه چنین گروههایی دانست!» اما در گزارش دبیر کل سازمان ملل در سال ۱۹۷۸ به مجمع عمومی آمده است: «شواهدی در دست داریم که نشان می‌دهد تعاونیها لزوماً سازمانهایی برای پیشرفت اجتماعی و اقتصادی و رشد و توسعه و نیل به توزیع عادلانه درآمد هستند.»

فلسفه تعاون

تعاون به عنوان یک نظام اجتماعی و اقتصادی بر یک نظریه خاص بنا نشده، بلکه بر مجموعه‌ای از ملاحظات نظیر خود

مقدمه، نهضت تعاون را بزرگترین نهضت اجتماعی - اقتصادی جهان تعریف کرده‌اند، چرا که بیش از ۶۵۰* میلیون نفر عضو دارد و به علاوه در همه کشورهای اعم از فقیر و غنی و دارای هر نوع ساختار اقتصادی وجود دارد.

اما دقیقاً به دلیل همین تفاوتها ساختاری، تعاونیهای هر کشور با کشور دیگر، و حتی در یک بخش از هر کشور بابخش دیگر، تفاوت دارد. به بیان دیگر، مردم هر منطقه از تعاون نگرش خاصی دارند که تعاونی‌های خریده فروشی (مصرف)، اعتبار، تولید کشاورزی، تولید صنعتی و دهها نمونه دیگر برای آنان ایجاد کرده است.

از سوی دیگر، عده‌ای تعاونی را نوعی سازمان «اشتراکی» می‌دانند، در حالی که عده‌ای دیگر از آن به عنوان یکی از انواع مؤسسات بازرگانی یسار می‌کنند، لذا، می‌توان گفت که هر چند نهضت تعاون جنبه جهانی دارد، اما هر تعاونی از لحاظ ساختاری و فعالیت یک سلسله ویژگیهای منحصر به خود نیز دارد. طبعاً این تنوع را نه می‌توان کلاً حسن و نه کلاً قبح دانست، و هر چند در بحث از تعاون ابهامهایی ایجاد

تعداد اعضاء اتحادیه بین‌المللی تعاون در جهان بر اساس نوع فعالیت ۱۹۸۸

بخش	تعداد اعضاء	درصد	تعداد شرکتها	درصد
کشاورزی	۶۰۰۳۲۳۱۰	۱۰/۸	۲۲۴۷۴۴	۳۳/۳
مصرف	۱۴۲۱۸۷۰۷۴	۲۳/۸	۶۵۲۷۸	۹/۷
اعتبار	۱۷۰۲۳۵۳۲۴	۲۸/۵	۱۸۰۴۴۸	۲۶/۸
صید و صیادی	۲۰۱۸۷۱۶	۰/۳	۱۵۲۱۰	۲/۳
مسکن	۱۴۰۵۸۱۲۲	۲/۴	۲۷/۷۲۶	۱۰/۸
صنعت	۲۹۸۴۱۸۹	۰/۵	۳۵۱۵۹	۵/۲
بیمه	۳۹۲۰۸۰۱۷	۶/۶	۱۲۳۶۶	۱/۸
چند منظوره	۱۳۳۶۱۲۴۰۵	۲۲/۴	۲۷۵۶۴	۷
سایر موارد	۳۲۰۰۹۹۵۴	۵/۴	۲۱۱۶۲	۳/۸
جمع	۵۹۶۳۴۶۲۵۱	۱۰۰	۶۷۴۶۹۷	۱۰۰

تعاون به عنوان یک نظام اجتماعی و اقتصادی بر یک نظریه خاص بنا نشده، بلکه بر مجموعه‌ای از ملاحظات نظیر خود یاری، دور بودن از استثمارگری، سهم منصفانه اعضاء، در سود و زیان، و ارتباطات و همکاری متقابل استوار است.

دیده می‌شود. به علاوه، تعداد زیادی تعاونی «غیر رسمی» و معمولاً غیر انتفاعی می‌توان سراغ گرفت که هنوز به مفهوم دقیق کلمه تعاونی نشده‌اند، اما وجود آنها واکنشی در برابر مشکلات تعاونیها یا عوامل دیگر است. تعدادی تعاونیهای غیر رسمی اما سنتی در حد خودیاری نیز داریم.

هر تعاونی اندکی پس از تأسیس باید بتواند توجه عده‌ای را به خود جلب کند. طبعاً هر چه این جذب و حمایت از دو بعد افقی و عمودی (سلسله مراتب اداری هر کشور مثل حمایت دولت از تعاونیها) تقویت شود، تعاونی بهتر و بیشتر خواهد توانست موفق گردد.

نگاهی به تعاونیهای کانادا

تعاونیهای کانادا از ابعاد اجتماعی و

از سوی دیگر، متجاوز از ۶۸۰۰۰۰ تعاونی جهان عمدتاً در بخشهای تولید کشاورزی و بازاریابی، خرده فروشی برای مصرف، و خدمات مالی فعالیت دارند ضمن اینکه ده کشور جهان بر حسب عده اعضاء تعاونیها به ترتیب عبارتند از چین، هند، روسیه (و کشورهای تشکیل دهنده شوروی سابق)، ایالات متحده آمریکا، ژاپن، رومانی، فرانسه، لهستان، کانادا، انگلیس. اگر از لحاظ نسبت تعاونیها به جمعیت کشور نگاه کنیم، کشورهای اسکانندیناوی نیز جمعیت تعاونی جالبی دارند. مثلاً بیش از ۷۰ درصد بازاریابی و فروش لبنیات دانمارک، بازاریابی برنج ژاپن، و بازاریابی غلات کانادا توسط تعاونیها انجام می‌شود.

تعاونیها اعتباری (بانکی) فرانسه، ژاپن، آلمان و هلند از جمله ۵۰ بانک بزرگ جهان است. در فنلاند و سوئیس تعاونیهای مصرف (خرده فروشی) بیش از بقیه فعالیت دارند. در لهستان بیش از ۷۵ درصد خرده فروشیها و حدود ۸۰ درصد خانه سازیهای مناطق شهری از طریق تعاونیها انجام می‌شود. در چین بازاریابی محصولات کشاورزی و توزیع مواد مصرفی در مناطق روستایی در اختیار تعاونیهاست.

در کشورهای در حال توسعه تعاونیها عمدتاً در زمینه‌های بازاریابی و اعطای وامهای کشاورزی و فروش فرآورده‌های کشاورزان فعالیت دارند. حتی تعدادی از آنها تحت حمایت دولت به صورت انحصارات اداره می‌شود. برای مثال بازاریابی قهوه در کنیا و شکر در هندوستان به طور عمده در اختیار تعاونیهاست. تعاونیهای چند منظوره نیز در کشورهای در حال توسعه به وفور

اقتصادی قدرت بسیار دارند. بیش از ۴۳ درصد بزرگسالان کانادا عضو تعاونی هستند، حدود ۱۹ تعاونی از جمله بزرگترین‌های ۵۰۰ مؤسسه بازرگانی کانادا محسوب می‌شوند، درآمد تعاونیها هر سال از ۱۵ میلیارد دلار تجاوز می‌کند، و ۱۸ تعاونی اعتبار در زمره ۱۰۰ بانک بزرگ کانادا قرار دارند.

شایان یادآوری است که اکثر این تعاونیها تقریباً از صفر شروع کرده‌اند و در خارج از «سه شهر طلایی» یعنی تورنتو، مونترآل و اتاوا تأسیس شده‌اند. برخی از آنها در اواخر قرن نوزدهم ایجاد شده و تعدادی از آنها از جمله تعاونیهای لبنیات و غلات سهم بسیار بزرگی در اقتصاد کانادا دارند. البته در مقایسه با سایر کشورهای جهان، تعاونیهای کانادا پیچیده و غیر متمرکزند ولی در میان آنها همکاری و همیاری قابل ملاحظه‌ای به چشم می‌خورد که احتمالاً باید سر موفقیت آنها را در همین ویژگی جستجو کرد.

تعاونی به عنوان ابزار توسعه

در نگاه سطحی تعاونیهای کشورهای در حال توسعه به یکدیگر شباهت دارند، اما سه انگیزه اساسی باعث ایجاد آنها شده و به همین دلیل بر زندگی اعضای خود و رفاه جامعه اثرات متفاوت داشته‌اند. این سه انگیزه به شرح زیر است:

۱- بازاریابی در سطح گسترده: نخستین تعاونیهای رسمی کشورهایی که امروزه در حال توسعه خوانده می‌شوند، در سال ۱۹۰۴ در هندوستان، که مستعمره آن روز انگلیس بود، برای عرضه اعتبار با سود معقول و در هم شکستن قدرت نزول خواران تأسیس شد. رفته رفته در سایر نقاط دنیا از جمله شرق آفریقا برای بازاریابی و حمل و نقل و انبارداری تعاونی

ایجاد شد، هر چند در اروپا تعاونیها اصولاً در خدمت مردم نسبتاً مرفه یا کاملاً مرفه بود.

بازماندگان این تعاونیها، تعاونیهای بزرگی است که امروزه در بسیاری از کشورهای جهان می‌بینیم: تعاونیهای قند و شکر هندوستان، قهوه کنیا، بادام زمینی سنگال. ماهیگیری کره جنوبی و برنج اندونزی از این مقوله‌اند. این تعاونیها ضمن کنترل قیمت و خدمت به عده کثیری عضو، هنوز هم در جهت منافع عده زیادی از روستائیان، از جمله خوش نشینان ساکنان حاشیه‌های دورافتاده شهرها، سیر نمی‌کند. لذا، بیشتر در اقتصاد ملی نقش دارد، هر چند نباید تأثیر آن را بین اعضاء نادیده گرفت.

۲- تعاونیهای چند منظوره

تعاونیهای چند منظوره نیز در کشورهای مستعمره سابق ایجاد شد تا برای مقاصد مختلف از آن استفاده شود: تأمین اعتبارات کوتاه مدت و میان مدت برای کشاورزان، تأمین داده‌های کشاورزی، تبدیل محصولات، انبارداری، بازاریابی و غیره. این تعاونیها در آفریقا از جمله کلمبیا، نیجریه، زامبیا و آسیا از جمله اندونزی، فیلیپین و کره جنوبی بیش از سایر قاره‌ها و کشورها دیده می‌شود. در الجزایر و تونس از تعاونیهای چند منظوره برای مبارزه با دنیای سرمایه داری و در مصر و اتیوپی برای اجرای اصلاحات ارضی و دیگر تغییرات اجتماعی استفاده شده، هر چند در هیچ جا خود مردم ایجاد کنندگان تعاونیها نبوده، بلکه دولت‌ها آن را ایجاد کرده‌اند.

۳- تعاونیهای عامه مردم (۲)

تعاونیهای عامه مردم یا تعاونیهای کوچک متعلق به مردمان محلی از اوایل دهه

۱۹۷۰ شکل گرفت تا در برابر تعاونیهای بزرگ یا دولتی به صورت خود کفا فعالیت کنند. این تعاونیها کاملاً غیر دولتی بوده، عموماً در یک زمینه خاص که به مدیریت تخصصی چندان پیچیده‌ای نیاز ندارد، فعالند. در واقع تعدادی از آنها حتی عنوان «تعاونی» هم ندارند تا از کنترل اتحادیه یا دولت بر کنار باشند. نمونه‌های فراوانی از این تعاونیها را می‌توان در هند و اندونزی دید که برای خدمات به کارگران کشاورزی ایجاد شده است. فعالیتهای اکثر این تعاونیها در زمینه تولید مواد غذایی، تبدیلیهای ساده محصولات، تولیدات صنعتی (صنایع دستی)، تعاونیهای مصرف، ماهیگیری، مسکن، خدمات (از الکترونیسته گرفته تا پزشکی) متمرکز است.

مردمان محروم یا مستضعف، به ویژه زنان، در این تعاونیها نقش قابل ملاحظه دارند. مثلاً در هندوستان تعداد زیادی تعاونی لبنی ایجاد شده که عمدتاً زنانه است. این تعاونیها به طور معمول حاصل تلاش زنان مدد کار اجتماعی با متصدیان ترویج کشاورزی است. زنان عضو این تعاونیها یک یا دو دام بیشتر ندارند و به همین دلیل هم تعداد تعاونیهای مذکور و هم عده اعضای آن زیاد است. مثلاً در آندرا پردیش (۳) ۹۰ تعاونی لبنی بیش از ۶۰۰۰ هزار عضو دارد. نمونه‌های مشابهی نیز در آفریقا دیده می‌شود، تا جایی که از ۲۲۰۰۰ عضو اتحادیه تعاونی اعتبارات لزوتو (۴)، سه چهارم آنان زن هستند.

در نیکاراگوئه تعاونیهایی برای خدمت به معلولین، در پاکستان برای خدمت به جوانان، در اندونزی برای کمک به دستفروشان، در گویان برای خانه سازی، و در بنین برای ایجاد مبل و لوازم چوبی ایجاد شده است. تمامی این تعاونیها هم

«غیر رسمی» است، هم در خدمت محروم‌ترین مردم مناطق مربوط.

جدول شماره ۲:

تعداد اعضاء تعاونیهای کشورهای در حال توسعه جهان بر اساس زمینه فعالیت ۱۹۸۸

زمینه فعالیت (بخش)	تعداد اعضاء	درصد	تعداد شرکتهای	درصد
کشاورزی	۳۰۲۰۲۰۰۱	۱۰/۵	۱۷۴۹۳۴	۳۵
مصرف	۳۲۱۴۲۷۷۱	۱۱/۲	۴۷۵۸۸	۹/۵
اعتبار	۸۶۹۹۱۳۳۲	۳۰/۳	۱۴۰۸۰۹	۲۸/۲
صید و صیادی	۱۲۶۲۲۴۸	۰/۴	۱۲۲۰۸	۲/۴
مسکن	۲۹۷۶۱۳۹	۱	۴۱۲۹۱	۸/۳
صنعت	۱۸۱۰۹۹۱	۰/۶	۲۲۶۳۳	۴/۵
بیمه	۱۲۹۵۳۳	۰/۱	۲۶۶	۰/۱
چند منظوره	۱۳۱۱۷۱۲۴۸	۴۵/۶	۴۷۷۶۷	۹/۵
سایر موارد	۹۵۰۵۹۳	۰/۳	۱۲۶۳۳	۲/۵

با توجه به تعدد و پراکندگی و تنوع تعاونیها، نمی‌توان موفقیت یا شکست هر یک از سه نوع تعاونی یاد شده را به درستی ارزیابی کرد. با اینحال، می‌توان گفت که همه به نحوی از انحاء نقش چشمگیر اقتصادی دارند و در مجموع به نفع مردم، به ویژه مردم فقیر فعالند. برای روشنتر شدن این نکات، می‌توان منافع حاصل از تعاونیها را به شرح زیر تقسیم بندی کرد:

۱- از لحاظ اقتصادی: با جمع آوری سرمایه‌های کوچک، ایجاد اشتغال، تأمین کالاها و خدمات ارزانتر، و امثال آن، می‌توانند مقادیری از بودجه یا منابع دولتی یا محلی را به گروههای محروم و نیازمند هدایت کنند.

۲- ادامه حیات: یا در واقع کمک به مردم برای ادامه حیات به خصوص آن گاه که کمک خارجی به مردم یک منطقه قطع می‌شود. به علاوه تعاونی، منشاء در تمدن و مالا عامل رشد و توسعه است.

۳- خدمات جدید: یا عرضه کارهایی که پیش از ایجاد تعاونی وجود نداشته یا لاقط امکانات بهره‌مندی مردم از آن وجود نداشته است.

۴- توسعه مهارت: از طریق فراهم کردن امکانات متعدد برای تربیت مدیران ماهر و آموزش حرفه‌های متعدد به اعضاء از جمله تلاش در زمینه سوادآموزی، تا در نهایت امکانات زیادتری برای اشتغال افراد فراهم شود.

۵- ترویج دموکراسی: تا جایی که از تعاون با عنوان «مدرسه دموکراسی»^(۵) یاد کرده‌اند. در کشورهای در حال توسعه ممکن است تعاونی تنها وسیله ایجاد ارتباط میان افراد و آشنا کردن آنان با روشهای دموکراتیک در برنامه ریزی،

هم اکنون این نکته مسلم شده که هر چه تعاونیهای کشورهای در حال توسعه در صحنه‌های عمرانی و بهسازی زندگی عامه مردم فعالتر و موفق‌تر باشند، به نفع جامعه بشری به معنی عام کلمه است.

مطرح شد، تقریباً در انواع تعاونیها به چشم می‌خورد. با اینحال شاید بتوان نقش تعاونیهای «عامه مردم» را از همه مهمتر دانست، زیرا بیش از بقیه به سواد آموزی، آن هم در میان مردم محروم و نیازمند، توجه نشان می‌دهد.

مشکلات تعاونیها

از طرف دیگر آن چه در زیر می‌آید، از جمله مشکلات اکثر تعاونیها است، یا در واقع هر تعاونی کم و بیش با چنین مشکلاتی مواجه است:

۱- عدم صلاحیت مدیران به هر دلیل و صورتی که باشد.

۲- فساد مالی به ویژه در نزد مدیران دو مورد اخیر تقریباً دامنگیر انواع فعالیت‌های بازرگانی است و لذا برای رفع آن می‌توان نظارت یا دخالت مستقیم دولت را در تعاونیها توصیه کرد.

۳- تأثیر سیاستهای ملی بر تعاونیها

تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌ها باشد. شاید به همین دلیل کشورهای بلوک شرق نظر مساعدی نسبت به تعاونیها ندارند (نمونه بارز این مثال دولتهای راست‌گرای شیلی و چیکرای ویتنام هستند).

۶- رقابت با بازار: به ویژه در جاهایی که حالت‌های انحصاری، نزلوخراری، سلف‌خری و مانند آن رواج دارد. در این حالات تعاونی از طریق وام با سود کمتر، فراهم کردن امکان بهره‌وری بیشتر برای اعضاء، افزایش درآمد آنان یا امکان دستیابی آنان به کالا و خدمات، تلاش در جهت بهسازی کیفی و امثال آن در خدمت اعضاء و در رقابت با دیگر سازمانهای دولتی و خصوصی است.

۷- افزایش درآمد: به دلیل باز گرداندن بخشی از سود خرید اعضاء از تعاونی به خودشان.

مزایای یاد شده، که به عنوان نمونه

سازمانهای بین المللی عضو اتحادیه بین المللی تعاون

فدراسیون تعاون عرب - بغداد
کنفدراسیون تعاونیهای مشترک تراباجادور آمریکای لاتین - بوگوتا
انجمن تعاونیهای مالی آمریکای مرکزی - بوننس آیرس
سازمان تعاونیهای آمریکا - بوگوتا
کنفدراسیون تعاونیهای آمریکای مرکزی - سن خوزه
نور دیسک آندلسفور بوند - کپنهاک
کالج بین المللی تعاون - پاریس
انجمن نفتی بین المللی تعاون - دورن رخت
ب. ف. ج. بانک تعاون سوئیس و بازل
شورای جهانی اتحادیه‌های اعتبار - مدیسن

سود هر سال به خدمات آموزشی، ایجاد کتابخانه، ایجاد مراکز رفاه اجتماعی، و تأسیس مراکزی برای فوریت‌های پزشکی در اواسط دهه ۱۹۶۰ دولت هندوستان به این نتیجه رسید که باید داستان پیروزی تعاونیهای آنان در سراسر کشور تکرار شود. آنگاه عده زیادی متخصص تعاونی، مددکار اجتماعی، اقتصاددان، مهندس راه و ساختمان، مهندس صنایع، کارشناس بازار یابی، و مانند آن برای تحقق این هدف فراخوانده شدند.

پس از توفیق بخش یاد شده، دولت در صدد تسری این تجربه موفق در زمینه دانه‌های روغنی برآمد و در اواخر دهه ۱۹۷۰ روابطی با تعاونیهای مشابه به کانادا و آمریکا برای خرید و فروش مناسباتی بر اساس داد و ستدهای تعاونی برقرار کرد. آنچه از این دو منطقه خریداری و در هندوستان فروخته شد، درآمدی را باعث گردید که به کمک آن توانستند ۴۰۰ تعاونی با بیش از ۱۰۰۰۰۰ عضو را سامان دهند و کارتهای بازرگانان سود جو را به شدت تهدید کنند. از آن تاریخ به بعد پولی

سال ۱۹۵۷ یک تعاونی محلی لبنیات در این روستا تأسیس شد تا دست واسطه‌هایی را که بر خرید شیر از خرده دامداران کنترل داشتند، کوتاه کند. قیمت عادلانه و پرداخت پول دو نوبت در روز (صبح و شب) باعث شد که عده اعضای تعاونی به سرعت فزونی یافت و توانست نسبت به عرضه خدمات دامپزشکی و امثال آن اقدام نماید. اندکی بعد تعاونیهای مشابهی در منطقه ایجاد شد و سرانجام در اوایل دهه ۱۹۸۰ به جایی رسید که اتحادیه مربوط ۷۸۲ تعاونی و ۲۲۵۰۰۰ عضو داشت.

دلایل توفیق این تعاونیها را می‌توان در موارد زیر جستجو کرد:

- رهبری قوی و سرشار از اراده
- مدیریت صحیح توسط مدیران شایسته
- هماهنگی و ارتباطات افقی اعضای کارکنان و مدیریت
- همپایی با تحولات اجتماعی
- در هم شکستن سنت و خرید شیر از افراد متعلق به هر گروه و طبقه اجتماعی (کاست) با شرایط مشابه دیگران
- اختصاص بخش قابل ملاحظه‌ای از

ودخالت‌های به جا یا نابجای دولتها در آن به دلایل متعدد، مثل انتصاب مدیران یا تغییر دادن اعضاء یا تشکیلات اعضای هیأت مدیره.

مشکل اخیر جدیدترین عامل تهدید تعاونیها است و بیش از هر چیز در راه توفیق آنها مانع ایجاد می‌کند.

۴- تأثیر قیمت گذاری، یا سیاست قیمت‌ها بر تعاونیها که تابعی از جریانهای عمومی بازار است، اما چنانچه به کاهش درآمد تعاونی منجر شود، مسأله سازتر خواهد بود.

۵- محدودیت دامنه فعالیت تعاونیها و انحصاری عمل کردن اکثر آنها از روی اجبار. لذا، هر چند از یک بعد منافعی برای جامعه دارند، از جهات دیگر در خدمت به اعضاء ناتوانند و عملاً چندان دردی از دردهای مردم محروم دوا نمی‌شود.

۶- حفظ استقلال و خودکفایی از دیگر مشکلات تعاونیها است و به این دلیل باید به منابع خارجی متکی باشند که مخالف استقلال است، یا از خودکفایی دور شوند که عامل نابودی تدریجی آنها می‌شود. به علاوه، قدرت جذب منابع خارجی برای تعاونیهای کوچک بسیار اندک است.

تعاونیهای آنانند: مطالعه موردی از

توفیق تعاونیها

از تعاونیهای لبنی و دانه‌های روغنی «آنانند»^(۶) که طی ۲۰ سال اخیر در هندوستان ایجاد شده و مرتباً روبه گسترش بوده، و در عین حال الگوهایی برای تقلید یا نمونه برداری شناخته شده، معمولاً به عنوان تعاونیهایی یاد می‌شود که از موفق‌ترین تعاونیهای جهان و دارای بیشترین نقش در توسعه جامعه بوده‌اند. سرآغاز این نهضت از روستای «آنانند» در غرب ایالت گجرات^(۷) شروع می‌شود. در

کمکها نیز تحت الشعاع سیاست کلی هر کشور قرار می‌گیرد.

دراکثر موارد برنامه‌های ساده‌تر زودتر مورد توجه قرار می‌گیرد و کارهای مشکلتر به سازمانهایی که باید همواره مدافع تعاونیها باشد، واگذار می‌گردد. لذا، چنانچه سازمانهای قوی کشوری یا منطقه‌ای برای ایفای نقش اخیر وجود نداشته باشد، تعاونیها همچنان وابسته به دولتها خواهند ماند و چون اکثر دولتها به وام از خارج وابسته‌اند، تعاونیها نخواهند توانست به بديهی‌ترین وظایف خود عمل کنند.

دیدگاههای اخیر

برای کمک به تعاونیها در سالهای اخیر دیدگاههای چندی مطرح شده که می‌توان به برخی از آنها بدین شرح اشاره کرد:

۱- تشکیل تعاونیهای عامه مردم^(۸)، یعنی آنچه هنوز دقیقاً تعاونی نشده، به جای تکیه بر نظام ملی تعاون، بخش خصوصی در نقاط مستعد جهان، سازمانهای خیریه، مؤسسات وابسته به نهادهای مذهبی، سازمانهای غیردولتی ولی وابسته به دولت و حتی برخی تشکیلات سیاسی چنین تعاونیهایی داشته و دارند. هدف تمام این مؤسسات شبه تعاون، کمک به محرومترین گروههای مردم است و معمولاً نادارترین و کم درآمدترین افراد به آن جذب می‌شوند. در سازمان بین المللی کار با دو اصطلاح «پیش از تعاون^(۹)» و «پس از تعاون^(۱۰)» از این نهادها یاد شده است. در سازمان خواربار کشاورزی جهان (فائو) نیز گروه تعاونیها و سایر سازمانهای روستایی ایجاد شده که از سال ۱۹۷۹ فعال است. این گروه پس از برگزاری کنفرانس جهانی اصلاحات ارضی و توسعه روستایی در همان سال

سازمان با استفاده از منابع داخلی و سازمانهای خیریه حدود ۱۰۰ کارشناس در اختیار کشورهای در حال توسعه گذاشته تا در زمینه آموزش حرفه‌ای و مدیریت مددکار این کشورها باشند. در زمینه مقررات و تجدید نظر در قوانین تعاون، و نقش تعاون در زمینه توسعه اجتماعی - اقتصادی کشورهای در حال توسعه به این کشورها کمک می‌کند. برای مثال در ارتباط با بخش اخیر سازمان بین المللی کار در سال ۱۹۶۶ قطعنامه‌ای تصویب کرد که پیرامون روابط دولتها با تعاونیها در آن چنین آمده است: «دولتهای کشورهای در حال توسعه باید سیاستی را تدوین و اجرا کنند که از لحاظ اقتصادی، مالی، فنی و مقرراتی مدکار و مشوق تعاونیها باشد و استقلال آنها را به مخاطره نیندازد».

چون اکثر کشورهای در حال توسعه آخرین نکته این قطعنامه را دیده‌اند، نسبت به کیفیت سایر نکات توجه چندانی مبذول نداشته‌اند. به علاوه، سازمانهای بین المللی نیز کمکهای خود را از طریق دولتها به تعاونیها ارسال می‌دارند و در نتیجه این

که بابت تولید دانه‌های روغنی به کشاورزان پرداخته شد بسیار بیشتر و عادلانه‌تر از سابق بوده است.

هماهنگی شمال - جنوب

چون تعاونیها را از ابزار مهم توسعه اکثر کشورهای جهان سوم می‌دانیم، سازمانهای مسئول عمران بین الملل در جهت فراهم کردن حمایت مالی و فنی از هیچ کوششی مضایقه نکرده‌اند. با اینحال، هنوز در پیش نیازهای توسعه تعاون به شیوه‌ای مؤثر و چنانکه راهگشای این همکاریها باشد، تفاهم قابل ملاحظه‌ای حاصل نشده است.

اگر چه بانک جهانی درباره نقش عمرانی تعاونیها سیاست رسمی ندارد، اما مطالعه‌ای که توسط کمیته گسترش و پیشرفت تعاونیها انجام شده، نشان می‌دهد که بیش از نصف پروژه‌های تحت حمایت برنامه کشاورزی بانک یاد شده به نحوی از انحاء جنبه تعاونی دارد.

سازمان بین المللی کار از معدود سازمانهای جهانی است که بخش مستقلی را به تعاون اختصاص داده و در آن عده‌ای متخصص با تجربه به کار گرفته است. این

معتبر و سازگار با روشهای محاسبه تولید ناخالص داخلی در کشور، متغیرهای اساسی اقتصاد تعاون را مانند ستانده، مصارف واسطه، ارزش افزوده، سرمایه‌گذاری و... برای سال ۱۳۷۲ مورد برآورد قرار داد. در انجام برآورد مزبور از جامعه شرکتهای تعاونی تحت پوشش وزارت تعاون و تعاونیهای عشایری (۱) با انجام محاسبات علمی تعداد نمونه رییتمیم (بهینه) در سراسر کشور، انتخاب شد و سپس آمارگیران آموزش‌دیده طرح با مراجعه به واحدهای آماری و مصاحبه نسبت به تکمیل پرسشنامه‌های لازم اقدام نمودند.

براساس نتایج محاسبات مزبور کل ارزش افزوده شرکتهای تعاونی در سال ۱۳۷۲ برابر ۱۴۷۰/۸ میلیارد ریال برآورد شده است که سهم درصد آن به کل تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۳۷۲ به میزان ۹۲۷۰۸/۷ میلیارد ریال برابر ۱/۶ درصد بوده است. به عبارت روشنتر در قبال هر یکصد ریال ارزش افزوده ایجاد شده برای کل فعالیتهای اقتصادی کشور ۱/۶ ریال آن توسط شرکتهای تعاونی حاصل شده است در بخش حمل و نقل و ارتباطات ۱۴/۵ درصد کل ارزش افزوده در سطح ملی توسط شرکتهای تعاونی (بیشترین سهم بدست آمده و متقابلاً در بخش خدمات عمومی، اجتماعی و شخصی سهم بخش تعاون از کل تولید ناخالص آن بخش از درصد بوده است. اطلاعات مورد اشاره: در فوق به تفصیل بخشهای اقتصادی در جدول شماره ۸ درج شده است:

توضیح: اختلاف اجزاء با جمع در مورد اقتصاد ملی مربوط به عدم احتساب کارمزد احتسابی بانکها میباشد.

همانطور که ملاحظه می‌شود ارقام

محاسبه شده جدول مزبور میزان حضور و

توسعه اقتصاد تعاون را بصورت کمی در بخشهای مختلف اقتصاد ایران نشان می‌دهد لازم به توضیح است که محاسبات مزبور در قالب طرح دیگری برای سالهای ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ انجام گرفته است که حاصل آن بزودی در اختیار قرار خواهد گرفت. همچنین بنا به توصیه وزارت تعاون سازمان مرکزی تعاون روستایی ایران نیز در قالب طرح دیگری، برآورد ارزش‌افزوده شرکتهای تعاونی تحت پوشش و سهم آن در اقتصاد ملی را در دست اجراء دارد که پس از دریافت نتایج محاسبات مزبور، تعیین سهم کل اقتصاد بخش تعاون در اقتصاد ملی انجام خواهد گرفت.

علاوه بر سهم تعاونیها در اقتصاد ملی، در سال ۱۳۷۲ سهم میزان سرمایه‌گذاریهای آنها در کل تشکیل سرمایه ثابت ناخالص برابر ۰/۷ درصد بوده است.

همچنین شاخص بهره‌وری کار که از تقسیم ارزش افزوده به تعداد کارکنان حاصل می‌شود در سال ۱۳۷۲ در سطح کل اقتصاد ملی برابر ۷/۰ میلیون ریال و در سطح اقتصاد شرکتهای تعاونی برابر ۷/۱ میلیون ریال بوده است.

۷- شاخصهای کلیدی تشکیلهای تعاونی

علاوه بر اطلاعاتی که به اجمال در بخشهای قبلی گزارش حاضر مطرح شد، ویژگی‌های دیگر عملکرد تعاونیهای تحت پوشش وزارت تعاون در مقطع زمانی آذر ماه ۱۳۷۷ را در قالب شاخصها و آمارهای مشروحه زیر میتوان معرفی نمود:

۱- نسبت شاغلین تعاونی به شاغلین کل کشور ۸/۸ درصد

۲- نسبت سرمایه‌های ثبتی به تعداد شاغلین تعاونی ۱/۴ میلیون ریال

۳- نسبت سرمایه‌های ثبتی به تعداد اعضا ۰/۱۹ میلیون ریال

۴- سهم کل تعاونیهای فعال و در دست احداث به کل تعاونیها ۷۸/۰ درصد

۵- نسبت تولید گوشت قرمز توسط تعاونیها به کل تولید گوشت قرمز در کشور ۸/۰ درصد

۶- نسبت تولید گوشت سفید (مرغ) توسط تعاونیها به کل تولید گوشت سفید در کشور ۲۳/۵ درصد

۷- نسبت تولید گوشت سفید (ماهی) توسط تعاونیها به کل تولید ماهی در کشور ۳۴ درصد

۸- نسبت تولید تخم‌مرغ توسط تعاونیها به کل تولید تخم‌مرغ در کشور ۱۰ درصد

۹- نسبت میزان تولید معدن توسط تعاونیها به کل تولیدات معدن در کشور ۱۵/۵ درصد

۱۰- نسبت تولیدات حمل و نقل بار جاده‌ای توسط تعاونیها به کل حمل و نقل بار در کشور ۴۸/۵ درصد

۱۱- نسبت تولیدات حمل و نقل مسافری جاده‌ای توسط تعاونیها به کل حمل و نقل مسافر در کشور ۸۵/۰ درصد

۱۲- سهم بخش تعاون از ساخت مسکن شهری طی برنامه دوم توسعه ۲۶/۵ درصد

۱۳- شاخص ارزانی قیمت تمام شده واحدهای مسکونی احداث شده توسط تعاونیها به قیمت‌های متداول در کشور ۳۳/۳ درصد

۱۴- سهم فروشگاههای تعاونی مصرف در تأمین کالاهای مورد نیاز خانوارها ۲۵ درصد

۱۵- شاخص ارزان قیمت کالاهای ارائه شده توسط فروشگاههای تعاونی مصرف نسبت به قیمت بازار

جدول ۸- سهم اقتصاد بخش تعاون در اقتصاد ملی به تفکیک بخشهای اقتصادی در سال ۱۳۷۷

بخشهای اقتصاد	کل	کشاورزی	معادن	صنعت	نفت	برق و آب و گاز	ساختمان	عمده فروشی خرده فروشی رستوران و هتلداری	حمل و نقل از تباطات و انبارداری	خدمات مالی بیمه، املاک و مستغلات	خدمات عمومی اجتماعی و شخصی
اقتصاد ملی (میلیارد ریال)	۹۳۷۰۸/۷	۱۹۴۴۶/۱	۴۹۵/۰	۱۲۸۷۲/۳	۱۶۴۹۵/۰	۱۰۷۹/۰	۳۱۳۳/۳	۱۴۵۲۵/۷	۶۵۸۲/۰	۹۶۹۸/۰	۱۰۳۳۰/۳
اقتصاد تعاون (میلیارد ریال)	۱۴۷۰/۸	۵۵/۳	۴۱/۴	۲۹/۴	—	—	۱۱۵/۰	۲۶۵/۵	۹۵۳/۵	۴/۴	۶/۳
سهم اقتصاد تعاون در اقتصاد ملی (درصد)	۱/۶	۰/۳	۸/۳	۰/۲	—	—	۲/۶	۱/۸	۱۴/۵	*	۰/۱

* رقم ناچیز بوده است.

است، در مجموع، ایجاب می‌کند که تعاونی شدن بخشهای بیشتری از فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی در سالهای آینده مورد توجه و اقدام عملی قرار گیرد. در این زمینه سیاستگذاریهای اصلی و کلی توسط مقام معظم رهبری صورت گرفته و طی آن ضمن تبیین نقش مهم تعاون در تحقق توسعه و عدالت اجتماعی، توسعه آنرا تا ۱۰ برابر میزان فعلی، در سالهای برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورد تأکید قرار داده‌اند. همچنین ریاست محترم جمهوری اسلامی اهمیت توسعه تعاون به عنوان راهکاری برای بسط و اشاعه عملی مشارکتهای اقتصادی مردم، جذب سرمایه‌های کوچک، کم شدن تصدی‌گری دولت در امور و مشارکت جوانان و زنان برای توسعه کمی و کیفی فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی را مورد تأکید قرار داده‌اند.

در همین راستا در تیرماه ۲۵ قانون بودجه سال ۱۳۷۸ در زمینه تعیین تکلیف شرکتهای دولتی موضوع واگذاری این شرکتهای به بخشهای تعاونی و خصوصی مورد توجه قرار گرفته است و بالاخره اینکه نمایندگان بخش تعاون با حضور مجدانه در کمیته‌های مختلف برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مساعی لازم را برای جلب توجه کارشناسان، برنامه‌ریزان

خصیلت‌های ناشی از اندیشه و اصول تعاونی، می‌تواند عملکرد اقتصادی بهتری را در زمینه تولید، اشتغال، بهره‌وری و عدالت اقتصادی برای کشور به همراه داشته باشد و از طرف دیگر شرایط خاص اقتصادی و اجتماعی کشور، که تحت تأثیر شرایط جهانی شدن اقتصاد، شوک‌های برونزای اقتصادی و اجتماعی (سقوط قیمت‌های جهانی نفت، تهاجم فرهنگی و...)

(سال ۷۶). ۲۵/۵ درصد
۱۶- نسبت صادرات تعاونیها از صادرات کل کشور (سال ۱۳۷۶) ۹/۶ درصد
۱۷- مبلغ تصویبی وام از محل تبصره ۳ قانون بودجه برای شرکتهای تعاونی طی دوره (۷۶-۱۳۶۱). ۳۱۰۲/۴ میلیارد ریال
۱۸- تسهیلات اعطائی صندوق تعاون به شرکتهای تعاونی طی دوره (۷۶-۱۳۶۹) ۴۱۹/۷ میلیارد ریال
۱۹- نسبت تعداد تعاونیهای ایجاد شده طی سالهای (۷۶-۱۳۶۷) به کسل تعاونیها ۵۶/۹ درصد

۸- چشم‌اندازهای کلی توسعه بخش تعاون

همانطور که قبلاً اشاره شد طبق آمارهای ارائه شده از طرف (ICA) در سال ۱۹۹۸ در ۹۳ کشور جهان تعداد ۷۴۹۱۰۰ شرکت تعاونی وجود داشته است که هر کشور بطور متوسط ۸۰۵۴ تعاونی را شامل می‌شود. با اینکه تعداد شرکتهای تعاونی موجود در ایران در سال ۱۳۷۷ برابر ۴۹۵۷۸ تعاونی است و تعاونی‌های مزبور از نظر تعداد ۶ برابر متوسط جهانی است با اینحال به دلایل مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی توسعه تعاون در کشورمان در آینده می‌تواند از نظر کمی و کیفی از دامنه بسیار وسیع‌تری برخوردار باشد. از یکطرف سررشت، ماهیت و

و مدیران بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی به مزیت‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی تعاون به عنوان یک رویکرد برای تحقق توسعه اقتصادی همراه با بسط عدالت اجتماعی در برنامه سوم مبذول می‌دارند. علیرغم عملکردهای گذشته بخش تعاون و اقدامات جاری آن برای توسعه آتی این بخش، فعالیتها و اقدامات دیگری بایستی صورت گیرد تا زمینه و بستر مساعد لازم برای توسعه جامع، هدفمند و پایدار بخش تعاون در چارچوب توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور صورت گیرد. از جمله فعالیتها و اقدامات مورد اشاره می‌توان به:

- اشاعه فرهنگ تعاون و مشارکت در بین کلیه آحاد مردم با توجه به اصول و موازین تعاون در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی و نیز نهادینه کردن فرهنگ مشارکت و تعاون از طریق تقویت و توسعه مفاهیم مشارکت در کتب درسی و رسانه‌های عمومی.
- توجه بیشتر دولت، مجلس شورای اسلامی، سازمان برنامه و بودجه، سازمان امور اداری و استخدامی کشور و شوراهای وابسته به آنها در اصلاح قوانین و مقررات موجود، تهیه مقررات جدید و واگذاری بخشی از شرکتها و فعالیتهای بخش دولتی به بخش تعاونی براساس مطالعات و تحقیقات انجام گرفته و تجارب کشورهای موفق در این زمینه.

- توجه جامع و عمیق به توسعه منابع انسانی در بخش تعاون از طریق جذب نیروهای فعال و متفکر جامعه و نیز ارائه آموزشهای کاربردی لازم برای ارتقاء دانش و مهارتهای نیروی انسانی شاغل در بخش تعاون و برقراری تبادل نظرات و ارتباطات علمی با مجامع علمی تعاونی بین‌المللی.
- انجام تحقیقات و پژوهشهای بنیادی در زمینه شفاف نمودن قلمرو فعالیتهای بخشهای دولتی، نهادی و خصوصی

(موضوع اصل ۲۲ قانون اساسی) اثبات و مزیت‌های نسبی اقتصادی و اجتماعی توسعه بخش تعاون و نیز تحقیقات توسعه‌ای و کاربردی برای شناسائی مسایل و مشکلات تعاونیها و راهکارهای آنها در جهت ارتقاء بهره‌وری بخش تعاون. طراحی و استقرار نظام جامع و هدفمند آمار بخش تعاون در جهت تضمین سلامت تصمیم‌گیریها و عینیت‌بخشیدن به ارزشیابی‌ها و برنامه‌ریزیها با در نظر گرفتن محدودیت منابع، افزایش نیازها و ضرورت بهره‌گیری بهتر و بیشتر از منابع موجود و ارتقاء بهره‌وری بخش تعاون.

ایجاد شورایی عالی تعاون به منظور ایجاد هماهنگی‌های لازم بین سازمانهای مختلف اقتصادی و اجتماعی با توجه به فرابخشی بودن فعالیتهای بخش تعاون.

- ایجاد بانکهای تعاونی و توسعه آنها در سراسر کشور و تأمین مالی و اقتصادی فعالیتهای موجود و روبه توسعه تعاون و جذب و کارگیری سرمایه‌های مردمی در قالب تشکلهای تعاونی.

- تشکل و سازماندهی مجدد شرکتهای تعاونی

مصرف و واحدهای خرده‌فروشی و عمده‌فروشی کالاها و خدمات در کشور در قالب تشکلهای تعاونی و فروشگاههای زنجیره‌ای تعاون با هدف اصلاح ساختارهای توزیع کالاها و خدمات، اجتناب از ضایعات، حذف واسطه‌ها و بکارگیری فنون علمی در خدمات بازرگانی و ...

اقدامات فوق و مجموعه اقدامات دیگری که در برنامه سوم بخش تعاون مورد توجه قرار گرفته است ضرورت و پیش نیاز توسعه بخش تعاون در سالهای آینده محسوب می‌شود.

منابع مورد استفاده

- ۱- تعاون و توسعه - معاونت تحقیقات، آموزش و ترویج وزارت تعاون شهریور ماه ۱۳۷۷
- ۲- گزارش مرحله اول برنامه پنج ساله سوم وزارت تعاون - دفتر برنامه‌ریزی وزارت تعاون دی ماه ۱۳۷۷.
- ۳- عملکرد آماری شرکتهای تعاونی سراسر کشور تا پایان آذرماه ۱۳۷۷ - دفتر آمار و خدمات ماشینی وزارت تعاون.

قبل از تشکیل وزارت تعاون فعالیت‌ها در زمینه ایجاد تشکلهای تعاونی ورزشی صورت گرفته بود که با ارائه آموزشهای لازم و تشویق اقشار مختلف به ویژه جوانان و زنان در شهرها روند تشکیل اینگونه شرکتها و گرایش و اقبال عمومی به سرمایه‌گذاری در بخش ورزش و تربیت‌بدنی قابل ملاحظه بوده است.

با سایر بخشهای اقتصادی کشور (دولتی و خصوصی).

۳- اجرای مواد ۱۷ و ۱۸ و ۲۴ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران به منظور تقویت بنیه مالی تعاونیهای متشکله در بخش تربیت بدنی و ارتقاء سطح مشارکت نهادهای عمومی و دولتی در فعالیتهای بخش تعاونی.

۴- استفاده از تواناییهای بالقوه تعاونیها بویژه تعاونیهای ورزشی و واگذاری بخشی از امکانات و تأسیسات و مجموعه‌های ورزشی قابل واگذاری دولت به بخش تعاونی.

۵- نهادینه کردن سیاست مردمی سازی و واگذاری و انتقال امور خدماتی و پشتیبانی سازمان تربیت بدنی به بخش تعاونی.

۶- حمایت و پشتیبانی از تعاونیها به منظور ایجاد گسترش صنایع و تولیدات ورزشی، صادرات و واردات کالا، در وسایل و تجهیزات ورزشی با رعایت نیازها، اولویتها با همکاری سازمان بدنی. ۷- استفاده از منابع و نیروی انسانی و مدیریتی بخش تعاونی و باشگاهها و سایر تشکلهای ورزشی.

طرحهای ورزشی و تفریحی که با استفاده از تسهیلات تبصره (۳) قانون بودجه طی سالهای ۷۴-۷۵ و ۷۶ اجرا شده است:

ردیف	سال	تعداد طرح	مبلغ وام تصویبی (به میلیون ریال)
۱	۱۳۷۴	۱۱	۴۵۵۴/۲
۲	۱۳۷۵	۱۰	۳۷۳۲
۳	۱۳۷۶	۱۰	۵۸۵۰/۶۹

تشکلهای ورزشی به ویژه در رابطه با تولید تجهیزات و وسایل ورزشی، اشتغال فارغ التحصیلان رشته‌های تحصیلی تعاون و تربیت بدنی در قالب تشکلهای تعاونی و ایجاد مجموعه‌های ورزشی.

۷- تخصیص بخشی از اعتبارات تبصره‌های تکلیفی قانون بودجه کل کشور در سنوات مختلف جهت توسعه امر ورزش در قالب تشکلهای تعاونی.

۸- تشویق و ترغیب کلیه تعاونیهای تحت پوشش وزارت تعاون به منظور حضور فعال در عرصه‌های ورزشی و ایجاد سالنها و امکانات ورزشی برای اعضای تحت پوشش خود. (در حال حاضر برخی از تعاونیهای بزرگ دارای زمینها و سالنهای ورزشی هستند و بعضاً اقدام به تشکیل تیمهای ورزشی نموده‌اند).

۹- انجام مسابقات ورزشی به مناسبت‌های مختلف (به ویژه در هفته تعاون) توسط شرکتها و اتحادیه‌های تعاونی که قطعاً موجب توسعه و گسترش ورزش می‌گردد.

اهم اقدامات و برنامه‌هایی که به منظور مشارکت مؤثر بخش تعاون در فعالیتهای ورزشی و تربیت بدنی در حال پیگیری و اجرا می‌باشد:

۱- مشخص نمودن سهم فعالیتها و امکانات بخش تعاونی (به طور صریح و با استفاده از عنوان بخش تعاون) بر اساس اصول ۲۳ و ۲۴ قانون اساسی.

۲- اجرای مفاد تبصره‌های ۱۰ و ۴۱ قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در ارتباط با واگذاری و انتقال بخشی از فعالیتهای بخش دولتی به بخش تعاونی به منظور متعادل نمودن فعالیتهای این بخش

تکلیفی قانون بودجه کل کشور در سنوات اخیر تشکیل شده است.

وضعیت تعاونیهای تولید توپ ورزشی (دست‌دوز) در پایان شهریورماه سال ۱۳۷۷ - تعداد شرکت: ۲۵ واحد - تعداد اعضا: ۴۳۱۸ نفر

- تولید سالیانه توپ: ۳/۸ میلیون عدد
اهم فعالیتها و اقداماتی که وزارت تعاون به منظور افزایش فعالیتهای مرتبط با بخش ورزش و تربیت بدنی پس از تشکیل وزارت تعاون انجام داده است:

۱- آموزش و ترویج تعاون به منظور گسترش و توسعه مشارکت عمومی در تشکلهای ورزشی.

۲- انجام مطالعات و تحقیقات کاربردی و زمینه‌یابی در مناطق مختلف کشور به منظور شناسایی توان موجود جهت ایجاد تعاونیهای ورزشی.

۳- تلاش در جهت ایجاد ارتباط هر چه بیشتر با سازمانها و مؤسسات ورزشی به خصوص سازمان تربیت بدنی ایران به منظور توسعه امر ورزش.

۴- تهیه و تبادل و امضاء تفاهمنامه با سازمان تربیت بدنی ایران در سال ۱۳۷۲ به منظور تشویق و اشاعه فرهنگ تعاون و ورزش بین عامه مردم و جلب مشارکت و سرمایه‌گذاری آنان در امور زیر بنایی و استفاده از توان بالقوه و امکانات ورزشی کشور برای گروههای نیصلاح با تشکیل و راه اندازی تعاونیهای ورزشی.

۵- تهیه اساسنامه ویژه جهت تعاونیهای ورزشی با همکاری و مشارکت سازمان تربیت بدنی ایران.

۶- تهیه پیش نویس تفاهمنامه جدید در سال جاری با هدف گسترش و توسعه فعالیتهای ورزشی و تربیت بدنی در قالب